

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

НАВРОЦЬКА МАРІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 378.046-021.68

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ПЕДАГОГА
В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. М. Навроцька

Науковий керівник: Слюсаренко Ніна Віталіївна, доктор педагогічних наук,
професор

Тернопіль – 2019

АНОТАЦІЯ

Навроцька М. М. Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти». – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка МОН України, Тернопіль, 2019.

Сьогодні одним з найбільш актуальних напрямів модернізації системи освіти України є інтеграція в європейський простір. Від конструктивного вирішення цієї проблеми залежить кінцевий результат у здійсненні розпочатих інноваційних перетворень у галузі професійного навчання освітян нашої країни. У зв'язку з цим значно зростають вимоги до особистості педагога та його іміджу. Розвиток професійного іміджу сучасного педагога має відбуватися впродовж усього його життя, зокрема у системі післядипломної освіти, яка володіє значним, але майже не реалізованим потенціалом щодо вирішення цієї проблеми.

Заклади післядипломної педагогічної освіти забезпечують спеціалізоване професійне вдосконалення фахівців різного фаху, оскільки основна мета їх діяльності – сприяти особистісному та професійному розвитку педагогічних кадрів, поглибити та оновити їхні професійні знання, вміння, навички і компетентності на основі здобутої раніше вищої освіти та практичного досвіду, підвищити кваліфікацію. Досягнення цієї мети забезпечується у процесі курсової перепідготовки педагогічних кадрів; науково-методичного супроводу їх професійної діяльності у міжкурсовий період та самоосвіти. Ці напрями підвищення кваліфікації педагогічних кадрів певною мірою забезпечують розвиток професійного іміджу особистості. Проте, на сьогодні цей процес є дещо хаотичним і потребує впорядкування.

Професійний імідж педагога стає тим основним ресурсом, що забезпечує високий престиж й успішність функціонування системи освіти загалом і

конкретного закладу освіти, зокрема. Педагог завжди був і залишається ключовою фігурою в сфері освіти, яка найтісніше пов'язана зі становленням особистості того, хто навчається. Від рівня його професіоналізму, педагогічної майстерності, психологічної грамотності, приємної зовнішності, лексики, жестів, погляду та інших чинників залежить успішність процесу педагогічної взаємодії і створення навколо себе позитивного іміджу.

Об'єкт дослідження – професійний розвиток педагога в системі післядипломної освіти. Предмет дослідження – післядипломна педагогічна освіта як фактор розвитку професійного іміджу педагога. Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.

Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Дослідження присвячено проблемі розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти. Проаналізовано сучасний стан проблеми. Уточнено сутність базових понять дослідження (імідж педагога, професійний імідж педагога, розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти). Визначено складові професійного іміджу педагога: зовнішній вигляд, внутрішній образ, комунікативна складова.

Схарактеризовано критерії та відповідні їм показники: мотиваційний (реалізація потреб педагогів у розвитку й саморозвитку; мотивація досягнення успіху педагога); когнітивний (оволодіння цілісними знаннями з проблеми розвитку професійного іміджу, його структури; знання основ технологій розвитку власного іміджу); діяльнісно-поведінковий (уміння аналізувати власну професійну діяльність та розробляти стратегію розвитку власного іміджу; уміння створювати привабливий імідж, спрямований на розкриття внутрішнього образу). Ступінь вияву кожного показника дав змогу

встановити три рівні розвитку професійного іміджу педагога (позитивний, наближений до позитивного, негативний).

Розроблено модель розвитку іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти, яка поєднує три взаємообумовлені блоки: концептуальний: мета (розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті); завдання (сформувати знання педагогів з іміджології; мотивувати їх до розвитку власного іміджу; розвивати вміння вдосконалення професійного іміджу; сприяти оволодінню технологіями розвитку іміджу); принципи: загальнонаукові (науковості, системності, послідовності, доступності, наочності навчання, міцності засвоєння знань) і специфічні (урахування життєвого і професійного досвіду, індивідуальних потреб у здобутті спеціальних знань, неперервності освіти, саморозвитку, контекстності навчання); складові професійного іміджу педагога: зовнішній вигляд (одяг, взуття, аксесуари, зачіска, макіяж, хода, манери, етикет); внутрішній образ (професійні знання, вміння, здібності, сфера свідомості, система цінностей, Я-концепція, рефлексія, інтуїція, здоров'я, критичне мислення, особисті якості); комунікативна складова (вербальні і невербальні особливості спілкування); діяльнісно-змістовий: напрями підготовки педагогів (курсова, міжкурсова підготовка, самоосвітня діяльність), форми (лекції, практичні заняття, спецкурс «Розвиток професійного іміджу педагога», педагогічна практика, науково-практичні семінари «Професійний імідж педагога»; тренінги «Самопрезентація педагога»; майстер-класи «Сам собі іміджмейкер» робота з літературою; підготовка доповідей для участі у семінарі «Професійний імідж педагога»; робота над науково-методичною темою), методи (створення ситуацій успіху, самостійне спостереження, тренування, дерево цілей, мозковий штурм, обмін досвідом, брей-ринги, квести) та засоби (мультимедійне забезпечення, інтерактивні плакати, мережа Інтернет, комп'ютерні програми «Movavi», «Jkiwi», «Mindomo»), що забезпечують розвиток досліджуваного феномену; результативний: критерії, показники,

рівні розвитку професійного іміджу та результат – позитивний професійний імідж педагога.

У дисертації теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти: формування у педагогів позитивної мотивації до розвитку власного іміджу в процесі моделювання професійного ідеалу; створення творчого інформаційно-розвивального освітнього середовища; залучення педагогів до розвитку власного іміджу через самоосвіту засобами комп'ютерних технологій.

Подальшого розвитку набули форми, методи та засоби, що забезпечують ефективний розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.

Практичне значення дослідження полягає у розробці навчально-методичного забезпечення процесу розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти, зокрема: програми спецкурсу «Розвиток професійного іміджу педагога» та методичних рекомендацій «Розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті». Практичні напрацювання, викладені в дисертації, навчально-методичні розробки можуть бути використані в освітньому процесі закладів післядипломної освіти, а також при розробці відповідної навчально-методичної літератури, при написанні наукових досліджень з означеної проблематики.

Ключові слова: імідж, професійний імідж педагога, система післядипломної освіти, розвиток професійного іміджу педагога, модель розвитку професійного іміджу, педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога.

ANNOTATION

Navrotska M. M. Development of teacher's professional image in the system of postgraduate pedagogical education. – The manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Studies, Speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ternopil, 2019.

Today, one of the most important directions of modernization of the educational system of Ukraine is integration into the European space. The final result of the implementation of the initiated innovations in the field of educators' professional education in our country depends on the constructive solution of this problem. In connection with this, the requirements for the teacher's personality and his/her image considerably increase. The development of a modern educator's professional image should take place throughout his/her life, in particular in the postgraduate education system, which has a significant but almost unrealized potential for solving this problem. Institutions of postgraduate pedagogical education provide specialized professional development of specialists of different specialties, due to the main purpose of their activities is to promote the personal and professional development of teaching staff, to deepen and update their professional knowledge, skills, abilities and competences on the basis of obtained earlier higher education and practical experience, to increase qualification.

The achievement of this goal is provided in the process of course retraining of pedagogical staff; scientific and methodological support of their professional activity in the inter-curricular period and self-education.

These directions of professional development of pedagogical staff to a certain extent ensure the development of individual's professional image. However, for today, this process is rather chaotic and needs to be streamlined.

The teacher's professional image becomes the main resource that provides the high prestige and success of the functioning of the education system in general and a specific institution of education, in particular. The teacher has always been and remains the key figure in the field of education, which is most closely connected with the formation of the personality of the learner. The success of the process of pedagogical interaction and the creation of a positive image depend on the level of

his/her professionalism, pedagogical skill, psychological literacy, pleasant appearance, vocabulary, gestures, eyesight and other factors.

The object of the study is teacher's professional development in the system of postgraduate education. The subject of the study is postgraduate pedagogical education as a factor in the development of teacher's professional image. Theoretically substantiate and experimentally test the pedagogical conditions for the development of teacher's professional image in the system of postgraduate pedagogical education is the purpose of the study.

The scientific investigation consists of introduction, two chapters, conclusions, list of used sources and applications.

The dissertation is devoted to the problem of development of teacher's professional image in the system of postgraduate pedagogical education. The current state of the problem has been analyzed. The essence of the basic concepts of research (teacher's image, teacher's professional image, development of teacher's professional image in the system of postgraduate pedagogical education) has been specified. The components of teacher's professional image such as appearance, internal image, communicative component have been defined.

The criteria and corresponding indicators have been characterized: motivational (realization of teachers' needs in development and self-development; motivation achievement of teacher's success); cognitive (mastering integral knowledge about developing professional image, its structure, basic knowledge of technologies for developing their own image); activity-behavioral (ability to analyze their own professional activities and prepare a strategy for developing their own image, ability to create an attractive image aimed at revealing internal image). Revealing the degree of each indicator gives an opportunity to establish three levels of development of teacher's professional image (positive, close to positive, negative).

The model of pedagogical image development in the system of postgraduate pedagogical education has been established, which combines three interdependent blocks: conceptual: purpose (development of teacher's professional image in

postgraduate education); tasks (to form pedagogues' knowledge about imagology, motivate them to develop their own image, develop skills to improve the professional image, promote the mastery of image development technologies); principles: general scientific (scientific, systematic, consistency, accessibility, visual training, strength of knowledge acquisition) and specific (taking into account life and professional experience, individual needs for obtaining special knowledge, lifelong learning, self-development, context of education); components of teacher's professional image: appearance (clothing, shoes, accessories, hairstyle, makeup, walking, manners, etiquette); internal image (professional knowledge, skills, abilities, sphere of consciousness, system of values, self-conception, reflection, intuition, health, critical thinking, personal qualities); communicative component (verbal and nonverbal features of communication); activity-content: directions of teacher training (coursework, inter-curricular training, self-education activities), forms (lectures, practical courses, special courses «Development of teacher's professional image», pedagogical practice, scientific-practical seminars «Teacher's professional image», trainings «Teacher's self-presentation»; workshops «Imagemaker for yourself»; work with literature; preparation of reports for participation in the seminar «Teacher's professional image»; working on the scientific and methodological theme), methods (creating situations of success, self-observation, training, target tree, brainstorming, experience exchange, breeding rings, quests) and training tools (multimedia units, interactive posters, Internet network, computer programs «Movavi», «Jkiwi», «Mindomo»), which provide the development of the phenomenon under study; resultative: criteria, indicators, levels of professional image development and the result is teacher's positive professional image.

In the dissertation, pedagogical conditions for the development of teacher's professional image in the system of postgraduate pedagogical education have been theoretically substantiated and experimentally verified: the formation of positive motivation from teachers to the development of their own professional image in the process of modeling a professional ideal; establishment of a creative

informative and developing educational environment; educators' involvement in the development of their own image through self-education by means of computer technologies.

The forms, methods and training tools provided for the effective development of teacher's professional image in the system of postgraduate pedagogical education have gained further development.

The practical significance of the research lies in the development of a teaching and methodological support for the process of developing a professional image of a teacher in the system of post-graduate pedagogical education, in particular: a special course program «Development of teacher's professional image» and methodological recommendations «Development of teacher's professional image in postgraduate education». The practical work outlined in the dissertation, educational and methodological developments can be used in the educational process of institutions of postgraduate education, as well as in the development of appropriate educational and methodological literature, when writing scientific research on this topic.

Key words: image, teacher's professional image, system of postgraduate education, development of teacher's professional image, model of pedagogical image development, pedagogical conditions for the development of teacher's professional image.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Навроцька М. М. Імідж педагога як психолого-педагогічна проблема. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. Вип. 21. С. 164–170.
2. Навроцька М. М. Самопрезентація як засіб розвитку професійного іміджу педагога. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. Вип. 23. С. 180–185.

3. Навроцкая М. М. Вербальные средства общения – составляющая имиджа педагога. *Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири*. Москва – Черногогорск. № 3. 2014. С. 30–35.
4. Навроцька М. М. Педагогічна етика як умова розвитку позитивного педагогічного іміджу. *Международный научный альманах*. Таганрог-Херсон, 2014. Вип. 2 (20). С. 83–86.
5. Навроцька М. М. Імідж педагога в освітньому просторі. *Таврійський вісник освіти: науково-методичний журнал*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. № 1 (45). Ч. I. С. 8–12.
6. Навроцька М. М. Внутрішній образ як невід’ємна складова професійного іміджу педагога. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Вип. 27. С. 170–175.
7. Навроцька М. М. Спілкування як невід’ємна складова іміджу педагога. *Людинознавчі студії: Серія: Педагогіка*. Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2015. Вип. 1/33. С. 209–217.
8. Навроцька М. М. Форми роботи з розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології: збірник наукових праць*. Херсон: Херсонський національний технічний університет, 2015. Вип. 1 (12). С. 22–25.
9. Навроцька М. М. Аналіз сучасного стану розвитку професійного іміджу педагога. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 29. С. 153–158.
10. Навроцька М. М. Педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога в післядипломній освіті. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 32. С. 108–113.
11. Навроцька М. М. Критерії, показники та рівні розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. *Науковий вісник*

Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 277. С. 183–187.

12. Навроцька М. М. Модель розвитку професійного іміджу педагога в последипломном освітанні. *Доклади Казахської академії освіти.* Казахстан, №1, 2018. С. 139–145.

13. Навроцька М. М. Аналіз експериментального дослідження розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць.* Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 39. С. 159–164.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

14. Навроцька М. М. Тенденції розвитку іміджу загальноосвітнього навчального закладу. *Державно-громадське управління сучасним закладом освіти:* мат. I Всеукр. наук.-метод. конф. (Херсон, 1-2 листопада 2012 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. С. 141–145.

15. Навроцька М. М. Розвиток іміджевої культури керівника навчального закладу. *Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: управління інноваційними змінами:* мат. I Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 13-14 листопада 2013 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. С. 70–74.

16. Навроцька М. М. Роль невербальних засобів спілкування для формування іміджу педагога. *Виховання щасливої особистості у вимірі соціокультурних викликів:* мат. Регіон. наук.-метод. конф. (Херсон, 23 квітня 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 148–151.

17. Навроцька М. М. Використання педагогічних ідей К.Д. Ушинського при формуванні іміджу сучасного педагога. *Педагогіка К. Д. Ушинського: історія та сьогодення:* мат. Обласн. наук.-практ. конф.

(Херсон, 15 травня 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 40–42.

18. Навроцька М. М. Самоімідж як умова розвитку особистості педагога *Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика*: мат. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон, 18-19 вересня 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 133–135.

19. Слюсаренко Н. В., Навроцька М. М. Теоретические аспекты имиджа педагога. *Педагогические основы становления субъектности в образовательном пространстве: проблема, поиск, решение*: мат. III Межд. научн.-практ. конф. (Биробиджан, 29 октября 2014 г.). Биробиджан: ФГБОУ ВПО «ПГУ им. Шолом-Алейхема», 2014. С. 165–168.

20. Навроцька М. М. Розвиток позитивного іміджу педагога. *Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: розвиток творчого потенціалу дитини та педагога*: мат. II Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 4-5 листопада 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 148–153.

21. Навроцька М. М. Використання ідей Г. С. Костюка у процесі розвитку іміджу педагога. *Г. Костюк – видатний психолог сучасності: ідеї, пошуки, перспективи*: мат. Обласн. педаг. чит. (Херсон, 27 листопада 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 81–83.

22. Навроцька М. М. «Я-концепція» як невід’ємна частина іміджу педагога. *Випереджаюча освіта для сталого розвитку у системі інноваційної освітньої діяльності*: мат. Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 28 квітня 2015 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2015. С. 58–60.

23. Навроцька М. М. Потреби педагога щодо визнання та самоствердження в контексті ідей В.О. Сухомлинського. *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості*: збірник мат. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон, 24-25

вересня 2015 р.): в 2 ч. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Ч. II. С. 44–48.

24. Навроцька М. М. Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти і управління навчальними закладами*: мат. I Всеукраїнської наук.-метод. веб-конф. (Херсон, 23 грудня 2015 р.): в 2 ч. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Ч. II. С.16–21.

25. Навроцька М. М. Формування у педагогів позитивної мотивації щодо розвитку професійного іміджу. *Фундаментальные и прикладные исследования: современные научно-практические решения и подходы*: мат. II-й Межд. науч.-практ. конф. (Баку–Ужгород – Дрогобыч, 10 марта 2017 г.). Баку–Ужгород – Дрогобыч: Посвит, 2017. С. 292–295.

26. Навроцька М. М. Використання ідей Я. А. Коменського у процесі розвитку іміджу сучасного педагога. *Ян Амос Коменський – ноосферний світоч нової педагогіки пансофії (всезагальної мудрості)» на честь 425-річчя від дня народження*: мат. круглого столу з міжнарод. учас. (Херсон, 28 березня 2017 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. С. 27–29.

27. Навроцька М. М. Професійне здоров'я педагога як умова позитивного іміджу. *Інноваційні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід, реалії, перспективи*: мат. Всеукр. освітн. форуму (Херсон, 26 квітня 2017 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. С. 169–172.

28. Навроцька М. М. Методи розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами*: мат. III Всеукр. наук.-метод. конф. (Херсон, 5 грудня 2017 р.): в 3 ч. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Ч. II. С. 194–199.

29. Слюсаренко Н. В., Навроцкая М. М. Проблемы развития имиджа педагога. *Современные проблемы гуманитарных и социальных наук*: мат.

Междун. научно-практ. конф. (Астана, 13 декабря 2017 г.). Астана: Евразийский гуманитарный институт, 2017. С. 25–28.

30. Навроцька М. М. Науково-практичний семінар як засіб розвитку професійного іміджу сучасного педагога у післядипломній освіті. *Професійна підготовка фахівця в контексті потреб сучасного ринку праці*: мат. III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Вінниця, 27 лютого 2018 р.). Вінниця: Вінницький національний аграрний університет, 2018. С. 38–40.

31. Навроцька М. М. Роль самоосвіти у розвитку професійного іміджу педагога. *Підготовка управлінських кадрів в контексті нового Закону України «Про освіту» (2017 р.)*: мат. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Херсон, 22-23 березня 2018 р.). Херсон: Херсонський державний університет, 2018. С. 138–141.

32. Навроцька М. М. Потенціал тренінгу щодо розвитку професійного іміджу педагога. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті*: мат. III-ї Міжн. наук.-практ. конф. (Ченстохово – Ужгород – Дрогобич, 29-30 березня 2018 р.). Ченстохово – Ужгород – Дрогобич, 2018. С. 299–301.

***Опубліковані праці, які додатково відображають наукові
результати дисертації***

33. Навроцька М. М. Розвиток професійного іміджу педагога: програма спецкурсу. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. 18 с.

34. Навроцька М. М. Розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті: методичні рекомендації. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. 64 с.

35. Навроцька М. М. Професійний імідж педагога-вихователя. *Національно-патріотичне виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах*: колективна монографія. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. С. 225–247.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ПЕДАГОГА У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА...	24
1.1. Сутність базових понять дослідження.....	24
1.2. Складові професійного іміджу педагога та можливості їх розвитку в системі післядипломної освіти	53
1.3. Аналіз сучасного стану розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.....	92
Висновки до першого розділу.....	111
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ІМІДЖУ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	114
2.1. Обґрунтування моделі розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті.....	114
2.2. Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.....	140
2.3 Аналіз результатів експериментального дослідження.....	168
Висновки до другого розділу.....	181
ВИСНОВКИ	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	191
ДОДАТКИ	219

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні одним з найбільш актуальних напрямів модернізації системи освіти України є інтеграція в європейський простір. Від конструктивного вирішення цієї проблеми залежить кінцевий результат у здійсненні розпочатих інноваційних перетворень у галузі професійного навчання освітян нашої країни. У зв'язку з цим значно зростають вимоги до особистості педагога та його іміджу. Розвиток професійного іміджу сучасного педагога має відбуватися впродовж усього його життя, зокрема у системі післядипломної освіти, яка володіє значним, але майже не реалізованим потенціалом щодо вирішення цієї проблеми.

Питання професійного розвитку педагога у післядипломній освіті в нормоване у Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про професійний розвиток працівників» (2012), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Галузевій концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), «Положенні про атестацію педагогічних працівників» (2013), Концепції розвитку педагогічної освіти» (2018) та ін.

Грунтуючись на цих нормативних документах, заклади післядипломної педагогічної освіти забезпечують спеціалізоване професійне вдосконалення фахівців різного фаху, оскільки основна мета їх діяльності – сприяти особистісному та професійному розвитку педагогічних кадрів, поглибити та оновити їхні професійні знання, вміння, навички і компетентності на основі здобутої раніше вищої освіти та практичного досвіду, підвищити кваліфікацію. Досягнення цієї мети забезпечується у процесі курсової перепідготовки педагогічних кадрів; науково-методичного супроводу їх професійної діяльності у міжкурсний період та самоосвіти. Ці напрями підвищення кваліфікації педагогічних кадрів певною мірою забезпечують

розвиток професійного іміджу особистості. Проте, на сьогодні цей процес є дещо хаотичним і потребує впорядкування.

Професійний імідж педагога стає тим основним ресурсом, що забезпечує високий престиж й успішність функціонування системи освіти загалом і конкретного закладу освіти, зокрема. Педагог завжди був і залишається ключовою фігурою в сфері освіти, яка найтісніше пов'язана зі становленням особистості того, хто навчається. Від рівня його професіоналізму, педагогічної майстерності, психологічної грамотності, приємної зовнішності, лексики, жестів, погляду та інших чинників залежить успішність процесу педагогічної взаємодії і створення навколо себе позитивного іміджу.

Підготовка педагогічних кадрів для системи вищої, післядипломної та загальної середньої освіти традиційно привертає увагу широкого кола науковців (Я. Болюбаш, А. Бойко, Н. Волкова, С. Гончаренко, О. Джеджула, І. Зязюн, Т. Іванова, І. Козубовська, В. Кравець, А. Кузьмінський, Г. Мешко, Н. Мойсеюк, Н. Ничкало, В. Поліщук, Н. Слюсаренко, О. Сорока, А. Степанюк, Т. Сущенко, І. Трубавіна, М. Фіцула, В. Чайка та ін.).

Проблему розвитку іміджу особистості у своїх дослідженнях розглядали вітчизняні (К. Атаманська, О. Боровенко, Т. Вахрушева, О. Горovenko, Н. Гузій, Л. Кайдалова, А. Калюжний, А. Ковальчук, А. Коханенко, В. Маценко, Н. Олійник, Є. Перелигіна, О. Писарчук, О. Плахотнік, В. Шепель, Н. Щокіна) та зарубіжні (П. Берд, К. Боулдінг, Н. Вебстер, А. Додж, А. Дрейер, Л. Робертс) учені.

Сутність професійного іміджу педагога потрактована в наукових працях О. Ковальнової, А. Кононенко, А. Коркішка, С. Маскалянова, І. Ніколаєску, І. Розмолдчикової та ін. Зокрема, О. Ковальова аналізує психологічні особливості формування основ професійного іміджу в майбутніх педагогів; А. Кононенко – психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога; А. Коркішко – педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх магістрів педагогіки вищої школи;

С. Маскалянова – формування професійного іміджу майбутнього соціального педагога; І. Розмолодчикова – формування професійного іміджу вчителя початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін.

Розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті деякою мірою висвітлено науковцями, які досліджували: систему післядипломної освіти (І. Ніколаєску, Н. Протасова, Г. Слезанська, Л. Сущенко, І. Титаренко, О. Худенко, П. Шеремет та ін.); концептуальні засади та практичний інструментарій іміджології (Л. Браун, А. Панасюк, Е. Соловійов та ін.).

Актуальність дослідження підсилюється виявленими **суперечностями** між:

- потребою суспільства щодо упровадження нових підходів до розвитку іміджу особистості та недостатністю відповідних наукових розробок;

- станом теоретичного обґрунтування і навчально-методичного забезпечення процесу розвитку професійного іміджу педагога в умовах вищої освіти та домінуванням традиційної системи підготовки педагогічних кадрів;

- значними можливостями післядипломної освіти щодо розвитку іміджу сучасного педагога та недостатнім їх використанням.

Актуальність і значущість проблеми, недостатність належного теоретичного та практичного опрацювання, а також необхідність розв'язання наявних суперечностей зумовили вибір теми дослідження **«Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано згідно з тематичними планами науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Особистісно-професійний розвиток педагога в процесі підготовки до інноваційної діяльності» (державний реєстраційний номер 0111U001321) й Комунального вищого навчального

закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради «Теоретико-методологічні основи розвитку особистості в системі неперервної освіти» (державний реєстраційний номер № 0116U004931). Тема дисертації затверджена вченою радою КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (протокол № 1 від 23.01.2014 р.) і погоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 17.06.2014 р.).

Об'єкт дослідження – професійний розвиток педагога в системі післядипломної освіти.

Предмет дослідження – післядипломна педагогічна освіта як фактор розвитку професійного іміджу педагога.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.

Завдання дослідження:

1. На підставі аналізу сучасного стану проблеми в науковій літературі окреслити сутність базових понять дослідження та визначити складові професійного іміджу педагога.

2. Схарактеризувати критерії, показники та рівні розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.

3. Розробити модель та обґрунтувати педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.

4. Експериментально перевірити ефективність реалізації педагогічних умов розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети й вирішення завдань дослідження використано комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених методів:

– *теоретичні*: аналіз та узагальнення наукової літератури для обґрунтування педагогічних умов розвитку професійного іміджу сучасного педагога;

– *емпіричні*: спостереження, анкетування, тестування, метод експертних оцінок, педагогічний експеримент для з'ясування стану досліджуваної проблеми та розроблення моделі розвитку іміджу сучасного педагога в системі післядипломної педагогічної освіти;

– *статистичні*: порівняння незалежних вибірок, кореляційний та фактичний аналіз для обробки отриманих результатів та їх оцінювання.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота була проведена на базі Комунальних вищих навчальних закладів «Херсонська академія неперервної освіти», «Вінницька академія неперервної освіти», Рівненського, Волинського, Полтавського обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Всього дослідженням охоплено 752 особи.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти (формування у педагогів позитивної мотивації до розвитку власного іміджу в процесі моделювання професійного ідеалу; створення творчого інформаційно-розвивального освітнього середовища; залучення педагогів до розвитку власного іміджу через самоосвіту засобами комп'ютерних технологій);

– *розроблено* модель розвитку іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти, яка поєднує взаємообумовлені блоки: концептуальний (мета, завдання, принципи, складові професійного іміджу педагога), діяльнісно-змістовий (напрями підготовки педагогів, форми, методи та засоби) та результативний (критерії, показники, рівні та результат);

– *схарактеризовано* критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий), показники та рівні (позитивний, наближений до позитивного

та негативний) розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти;

– *уточнено* сутність понять «імідж педагога», «професійний імідж педагога», «розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти».

Подальшого розвитку набули форми, методи та засоби, що забезпечують ефективний розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.

Практичне значення дослідження полягає у розробці навчально-методичного забезпечення процесу розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти, зокрема: програми спецкурсу «Розвиток професійного іміджу педагога», методичних рекомендацій «Розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті». Практичні напрацювання, викладені в дисертації, навчально-методичні розробки можуть бути використані в освітньому процесі закладів післядипломної освіти, а також під час розробки відповідної навчально-методичної літератури, написання наукових досліджень з означеної проблематики.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-16/630/1 від 11.06.2018 р.), КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (довідка № 01-23/347 від 18.06.2018 р.), Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка №505/02-13 від 21.06.2018 р.), КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» (довідка № 01/21-508 від 22.06.2018 р.), Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 140 від 25.06.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. У працях, опублікованих у співавторстві, особистим внеском здобувача є: [229] – аналіз базових понять дослідження («імідж», «імідж учителя», «імідж педагога») та основних складових

професійного іміджу педагога; [228] – обґрунтування проблеми розвитку іміджу педагога та її значення в сучасному суспільстві.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки й результати дослідження висвітлювались у виступах та обговорювались на науково-практичних конференціях різних рангів:

міжнародних: «Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика» (Херсон, 2014); «Педагогічні основи становлення суб'єктності в освітньому просторі: проблема, пошук, рішення» (Біробіджан, Росія, 2014); «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості» (Херсон, 2015); «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку, Азербайджан, 2017); «Ян Амос Коменський – ноосферний світоч нової педагогіки пансофії (всезагальної мудрості)» (Херсон, 2017); «Етнодизайн: пошуки українського національного стилю» (Полтава, 2017); «Сучасні проблеми гуманітарних і соціальних наук» (Астана, Казахстан, 2017); «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2017); «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Ченстохово, Ужгород, Дрогобич, 2018); «Актуальні проблеми сучасної психодидактики: філософські, психологічні та педагогічні аспекти» (Умань, 2018);

всеукраїнських: «Державно-громадське управління сучасним закладом освіти» (Херсон, 2012); «Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: управління інноваційними змінами» (Херсон, 2013); «Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: розвиток творчого потенціалу дитини та педагога» (Херсон, 2014); «Випереджаюча освіта для сталого розвитку у системі інноваційної освітньої діяльності» (Дніпропетровськ, 2015); «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти і управління навчальними закладами» (Херсон, 2015); «Інноваційні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід, реалії, перспективи» (Херсон, 2017); «Підготовка управлінських кадрів в контексті

нового Закону України «Про освіту»» (Херсон, 2017); «Підготовка вчителя нової української школи: проблеми та шляхи їх вирішення» (Хмельницький, 2017); «Розвиток життєвої компетентності особистості в умовах освітніх трансформацій: виховний, психологічний, інклюзивний вимір» (Херсон, 2018); «Професійна підготовка фахівця в контексті потреб сучасного розвитку праці» (Вінниця, 2018); «Стратегії інноваційного розвитку природничих дисциплін: досвід, проблеми та перспективи» (Кропивницький, 2018);

регіональних: «Виховання щасливої особистості у вимірі соціокультурних викликів» (Херсон, 2014); «Педагогіка К. Д. Ушинського історія та сьогодення» (Херсон, 2014); «Г. Костюк – видатний психолог сучасності: ідеї, пошуки, перспективи» (Херсон, 2014).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи відображено у 35 опублікованих працях, із них 33 одноосібні, зокрема: 10 статей у наукових фахових виданнях України; 3 – у закордонних наукових періодичних виданнях; 1 – розділ у колективній монографії; 19 – у збірниках матеріалів конференцій; 1 – програма спецкурсу; 1 – методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (288 позицій), 12 додатків. Робота містить 8 рисунків, 13 таблиць, 2 формули. Загальний обсяг дослідження викладено на 250 сторінках, основний – на 176.

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ПЕДАГОГА У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У розділі представлено сутність базових понять дослідження: «іміджелогія», «імідж», «імідж педагога», «самоімідж», «самопрезентація»; «професійний імідж педагога», «розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти»; виокремлено складові професійного іміджу педагога; проаналізовано сучасний стан розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.

1.1. Сутність базових понять дослідження

Визначення сутності базових понять дослідження передбачає застосування низки наукових підходів: історичного, термінологічного, структурно-функціонального, комунікативного, культурологічного, аксіологічного, інформаційного, акмеологічного.

Так, у межах історичного підходу в науці (наповнення змістом і тлумачення базових понять видатними мислителями у різні історичні епохи і часи аж до наших днів) на перетині політології, психології та філософії не так давно виділився напрям щодо вивчення іміджу, який отримав свою назву і був оформлений як наукова дисципліна в 90-х роках ХХ століття. Цей напрям визначено як іміджелогію, під якою розуміють науку подобатися людям.

Термін «імідж» має латинське походження. По суті він бере свій початок ще від часів Аристотеля. М. Цицерон започаткував іміджелогію для того, щоб людині було легше здаватися такою, якою вона є насправді. Однак важливіше, щоб людина була такою, якою вона хоче, щоб її бачили оточуючі [261, с. 113].

С. Садовенко зазначає, що «іміджелогія (від англ. – образ, зображення та грец. – поняття, думка, розум, що у художньому перекладі набуває такого значення: «наука про образ») – це мистецтво подобатися людям, наука про функціонування, систематизацію і впровадження у свідомість людини знакових замінників інформації про певні об'єкти (людину, явище, предмет), наука про формування іміджу» [216, с. 4]. Іміджелогічний напрям вивчення і розвитку іміджу спричинив виникнення іміджмейкінгу – діяльності із формування свого позитивного іміджу та позитивного іміджу об'єкта, що належить до сфери професійної діяльності [179, с. 321].

Термінологічний підхід у контексті нашого дослідження передбачає визначення сутності термінів, розробка або уточнення їх змісту. Цей підхід нерозривно пов'язаний з вищезгаданим історичним підходом, який «дає змогу дослідити виникнення, формування і розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності для виявлення внутрішніх та зовнішніх зв'язків, закономірностей та суперечностей» [120].

Поняття «імідж» має свою історію виникнення, яка бере свої витоки зі Стародавнього Риму. Іміджем називали статуї богоподібних істот, які наділяли ідеальними та виключно позитивними характеристиками. Вони мали чималий вплив на життя як народу загалом, так і кожної людини, зокрема. Вже тоді імідж був певним елементом культури, позаяк ґрунтувався здебільшого на моральних якостях людини, був невід'ємною частиною обрядів, відображав суспільні уявлення про те, як люди мають співіснувати та співпрацювати одне з одним [165, с. 88-92].

На думку В. Бондаренка, створення особливого образу віддавна турбувало людей. Хоча вони не застосовували поняття «імідж», але замислювалися над тим, як краще репрезентувати себе на громадських зборах та під час різноманітних подій, як виділитися в суспільстві, як впливати на громадську думку. Для цього люди розфарбовували обличчя та тіло, використовували особливості фігури, спеціальний одяг, зачіски тощо. Проте створення іміджу відбувалося стихійно та несвідомо. Поняття «імідж»

формувалося й розвивалося впродовж багатьох століть. Представники різних суспільних груп, вожді, правителі, громадські діячі створювали ефективний для себе образ, щоб впливати на людей для досягнення особистих цілей. Заради цього вони застосовували не лише спеціальний одяг та прикраси, а й прийоми ораторської техніки, жести, міміку тощо [18, с. 17].

В. Чабаненко вважає, що першооснови іміджу були закладені в народній педагогіці – у піснях, билинах, казках, міфах, легендах, прислів'ях, приказках тощо. Читаючи легенди й перекази, можна дізнатися про тих, хто завжди був гордістю нашого народу, хто боровся за нас і віддав життя. [111, с. 113]. Усна народна творчість містить велику кількість тих ідеалів, якими керувалися та керуються батьки, педагоги як зразками для наслідування у вихованні молоді, становленні їх іміджу та репутації [92, с. 88-96.].

Г. Почепцов зазначив, що імідж є природним продуктом обробки великих масивів інформації. Оскільки людина не зможе зберігти весь цей обсяг інформації у своїй пам'яті, то починає користуватися ярликами. Вдало обрані ярлики закріплюються в пам'яті. У будь-якій ситуації людина може згадати ці ярлики іміджу [197, с. 13].

Поняття «імідж» з'явилося досить давно. Зокрема О. Чебикін виділяє два періоди виникнення та розвитку іміджу: донауковий і науковий.

Перший (донауковий) період характеризується непрямими та прямими дослідженнями. Непрямі представлені в художній літературі, в описі подій і пов'язані зі зміною особистісного статусу. До прямих відносять дослідження давніх істориків, філософів, які, по суті, розглядали «імідж» тих чи інших лідерів [263].

Другий (науковий) період пов'язаний із визначенням системного підходу пізнання іміджу. Існує думка, що поняття «імідж» введено в науковий обіг 1913 року, коли Ганс Шах та Отто Ранк започаткували журнал «Імаго» [253, с. 5-17.]. Більш детальне вивчення цього періоду надало змогу виділити в ньому два підетапи:

- 1) дослідження відбувалися фрагментарно (з початку ХХ століття);

2) дослідження проводилися комплексно (кінець ХХ століття).

Як уже зазначалося, термін «імідж» має латинське походження і використовується в французькій мові (image) – як картина, в німецькій (imaginar) – як уявний образ, в англійській (image) – як ікона, ідол, образний вираз [39].

У перекладі з англійської «image» у буквальному розумінні означає образ, зображення, відображення. Якщо йдеться про імідж педагога, то мають на увазі образ, що сформувався у свідомості оточуючих його людей[229]. Під образом фахівця, як вважає О. Горovenko, розуміють не тільки візуальний, зоровий образ, вигляд, але й спосіб його мислення, дій, вчинків та ін. Тобто, термін «образ» має вживатися в ширшому сенсі – як усебічне уявлення про особистість [37].

У сучасному значенні термін «імідж» уперше застосував З. Фрейд. Він навіть видавав журнал під такою назвою. За З. Фрейдом, імідж – не реальний образ або людини, або предмета (ego), а їх ідеальний образ (superego), який часто відрізняється від реального [212, с 19].

Нині, у соціальній психології імідж розглядається як різновид образу, що виникає в результаті соціального пізнання. Під ним розуміється результат психічного відображення або подання того чи іншого об'єктивного явища. В процесі цього відображення можливі зміни вихідної інформації, і, відповідно, образ не обов'язково буде точною копією відображуваного [68, с. 7].

З точки зору психології, образ трактується як суб'єктивна «картина світу чи його фрагментів, включаючи самого суб'єкта, інших людей, просторове оточення й тимчасову послідовність подій. У психолого-педагогічних літературних джерелах під іміджем розуміється стиль і форма поведінки людини, причому переважно зовнішня сторона поведінки в суспільстві. Іноді іміджем називають набір значень і вражень, завдяки яким у людей складається уявлення про об'єкт, вони запам'ятовують його і починають ставитися до нього певним чином, або завдяки яким об'єкт стає відомим» [118, с. 6]. При цьому, зазвичай, уточнюється, що об'єктом іміджу

найчастіше є людина, група людей або кампанія. У комплексі визначень підкреслюється, що імідж охоплює не тільки природні властивості особистості, але й спеціально вироблені, створені й сформовані. В інших акцентується на тому, що імідж складається з об'єктивних характеристик об'єкта, зокрема імідж людини ґрунтується на психологічному типі особистості, її відповідності запитам часу і суспільства [68].

Більшість вітчизняних фахівців трактують і перекладають поняття «імідж» як образ. В українській мові це слово має декілька значень:

- 1) «зовнішній вигляд, кого, чого-небудь; вигляд кого, чого-небудь відтворений у свідомості, пам'яті або створений нею; копія чого-небудь;
- 2) специфічна для літератури і мистецтва конкретно-чуттєва форма відображення дійсності;
- 3) зображення будь-якого явища через інше, конкретніше або яскравіше за допомогою мовного звороту, переносного вживання слова тощо;
- 4) те, що вимальовується, постає в чиєї-небудь уяві;
- 5) збереження зовнішнього вигляду кого-, чого-небудь;
- 6) відображення в свідомості явищ об'єктивної діяльності;
- 7) обличчя» [227, с. 560-561].

В. Зелюк доводить, що з українських значень слово «образ» найближче до англійського «image». На думку вченого, «імідж будь-якого об'єкта – це не усталений образ, який може мати звичайну оцінку (а може й не мати її), образ, який може мати раціональний або емоційний характер, що виник у психіці людини – у сфері її свідомості або підсвідомості в результаті прямого сприйняття тих чи тих характеристик об'єкта, або непрямого, опосередкованого на основі сприйняття вже оціненого кимось образу через оцінку цього образу, сформованого в психіці інших людей» [58, с. 5].

Поняття «імідж» внесене на сьогодні не лише до перекладних, але й до тлумачних словників і спеціалізованих лексикографічних видань. Розглянемо докладніше його трактування. У новому словнику російської мови зазначено,

що імідж – це образ людини, який охоплює зовнішність, манеру поведінки, спілкування, що сприяють впливу на оточення [51].

У тлумачному словнику іноземних слів зазначено, що імідж – уявлення (часто цілеспрямовано створене) про чію-небудь внутрішню і зовнішню подобу, образ [97, с. 266].

За тлумачним словником Ноя Вебстера, імідж – це уявлення про особистість, товар, заклад, що формується в масовій свідомості за допомогою реклами, публіситі або пропаганди [288, с. 184].

У педагогічному словнику за редакцією М. Ярмаченка імідж трактується як «зафіксований у масовій свідомості стереотипний емоційно забарвлений образ когось або чогось» [185, с. 220].

Проблема іміджу привернула увагу вітчизняних науковців наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. У цей час розпочалося активне дослідження загальних питань іміджу.

Нині поняття імідж має безліч визначень, але найбільш глибоко відображає його сутність В. Маценко, який зазначає, що «імідж – це емоційно забарвлений стереотип сприйняття масовою, пересічною свідомістю явища, особи. Імідж – це Ви очима інших, або те, якими Вас бачать інші» [117, с. 4]. У цій думці він є солідарний з визначенням поняття «імідж» у педагогічному словнику за редакцією М. Ярмаченка. Між тим, Е. Камишева зазначає, що імідж – це певний синтетичний образ, який складається у свідомості особистості відповідно певної конкретної людини, організації або іншого соціального об'єкта, і містить великий обсяг емоційної забарвленої інформації про об'єкт сприйняття, що приводить до певної соціальної поведінки [69, с. 48].

На думку англійської дослідниці Поллі Берд, імідж – це повна картинка Вас, якими Вас бачать інші. Вона містить те, як говорите, виглядаєте, працюєте, одягаєтесь, вмієте підбирати аксесуари, мова тіла, поза, Ваше оточення [280].

Кеннет Боулдінг вважає, що імідж – засіб усвідомлення суспільства й людської поведінки [282].

Одні автори [96; 117] вважають, що імідж є програмою поведінки людей. Певним чином закріплено образами й симовлами в поведінці суб'єкта показати бажане враження. Інші [58; 69; 106] зближують поняття «імідж» до образу, уявного представлення певної людини.

Так, І. Ніколаєску пов'язує з іміджем особистісну характеристику, що сприяє розвитку внутрішнього світу та окреслює стратегію поведінки в суб'єкт-об'єктній взаємодії [166].

О. Ковальова трактує «імідж» як цілеспрямовано створюваний особливого роду образ-уявлення, що за допомогою асоціацій наділяє суб'єкт додатковими цінностями і завдяки цьому сприяє більш емоційному його сприйняттю [81]. А. Кононенко – «як загальний компенсуючий механізм особистості, орієнтованої на діяльність, та являє собою фундаментальну морфему (формульований компонент) психосоціальної активності» [87, с. 6].

Н. Гузій пропонує розглядати поняття «імідж» як «полісемантичну категорію, що характеризує стиль професійно-педагогічної діяльності, манеру спілкування, вміння індивідуалізувати свій образ, надавати йому естетичної виразності» [41, с. 29].

Імідж має неабияке значення в ділових і особистісних стосунках, надає можливість бути прийнятим і зрозумілим для інших, відображає здібності та моральні якості індивіда.

На думку І. Криксунової, імідж – це символ, який інформує про соціальний статус людини, її професійні якості, характер, темперамент, фінансові можливості, смаки і, навіть, сімейний стан [96, с. 45].

І. Ладанов стверджує, що під іміджем зазвичай розуміють образ людини, яка має авторитет та високий соціальний статус (позитивну оцінку оточуючих) [106, с. 103].

Більш детально трактування вченими поняття «імідж» представлено в таблиці 1.1.

Трактування вченими поняття «імідж»

Прізвище та ім'я вченого	Трактування поняття «імідж»
Фрейд З.	це не стільки реальний образ людини чи предмета (ego), скільки ідеальний образ (superego), який відрізняється від реального
Зелюк В.	це не усталений образ, який може мати звичайну оцінку (а може й не мати її), образ, який може мати раціональний або емоційний характер, що виник у психіці людини – у сфері її свідомості або підсвідомості в результаті прямого сприйняття тих чи тих характеристик об'єкта, або непрямого, опосередкованого на основі сприйняття вже оціненого кимось образу через оцінку цього образу, сформованого в психіці інших людей
Ярмаченко М.	зафіксований у масовій свідомості стереотипний емоційно забарвлений образ когось або чогось
Маценко В.	це емоційно забарвлений стереотип сприйняття масовою, пересічною свідомістю явища, особи. Імідж – це Ви очима інших, або те, якими Вас бачать інші
Камишева Е.	це певний синтетичний образ, який складається у свідомості людей стосовно конкретної особи, організації або іншого соціального об'єкта, і містить чималий обсяг емоційної забарвленої інформації про об'єкт сприйняття, що спонукає до певної соціальної поведінки
Берд Поллі	це повна картинка Вас, якими Вас бачать інші. Вона містить те, як Ви виглядаєте, говорите, одягаєтесь, працюєте; Ваші вміння, Вашу поставу, позу й мову тіла, Ваші аксесуари, Ваше оточення
Кеннет Боулдінг	засіб усвідомлення суспільства й людської поведінки
Ной Вебсер	це уявлення про особистість, товар, заклад, що формується в масовій свідомості за допомогою реклами, публіциті або пропаганди
Ніколаеску І.	особистісна характеристика, що сприяє розвитку внутрішнього світу та окреслює стратегію поведінки в суб'єкт-об'єктній взаємодії
Ковальова О.	цілеспрямовано створюваний особливого роду образ-уявлення, що за допомогою асоціацій наділяє суб'єкт додатковими цінностями і завдяки цьому сприяє більш емоційному його сприйняттю
Кононенко А.	загальний компенсуючий механізм особистості, орієнтованої на діяльність, та являє собою фундаментальну морфему (формульований компонент) психосоціальної активності
Гузій Н.	полісемантична категорія, що характеризує стиль професійно-педагогічної діяльності, манеру спілкування, вміння індивідуалізувати свій образ, надавати йому естетичної виразності
Криксунова І.	це символ, який інформує про соціальний статус людини, її професійні якості, характер, темперамент, фінансові можливості, смаки і, навіть, сімейний стан
Ладанов І.	образ людини, як правило, авторитетної та такої, яка має високий соціальний статус (позитивну оцінку ззовні)»

Джерела: [41; 58; 69; 81; 87; 96; 106; 117; 166; 185; 212; 280; 282; 288].

Як видно з таблиці 1.1, імідж можна трактувати як зафіксований у свідомості людей образ чи уявлення про когось (щось).

Л. Жарикова проаналізувала імідж об'єкта (людини, предмета, явища) і зазначила, що це думка про об'єкт, яка виникла у психіці визначеної або невизначеної групи людей на основі образу, сформованого у їх психіці у результаті або прямого сприйняття ними тих інших характеристик даного об'єкта, або непрямого – на основі сприйняття уже оціненого кимось образу (на основі сприйняття думки), сформованого у психіці інших людей [53, с. 91].

Аналізуючи поняття «імідж», Н. Гайдук зазначає, що: по-перше, імідж у більшості випадків асоціюється лише із зовнішніми характеристиками; по-друге, імідж сприймається як феномен культури ХХ століття. Це пояснюється тим, що як окреме соціокультурне явище він почав усвідомлюватися в рамках культури модернізму та постмодернізму [32, с. 7].

За В. Тимошенко, імідж постає динамічною системою, оскільки вона є результатом постійної роботи людини над собою. На нього впливають природні якості, життєвий і професійний досвід, виховання і освіта

В. Ісаченко пише, що «залежно від базисних підстав, що передбачають схожість і відмінності, правомірно виділити кілька видів іміджу. З урахуванням критерію спрямованості прояву імідж буває: зовнішній і внутрішній. За критерієм емоційного забарвлення імідж диференціюється на позитивний і негативний. З урахуванням критерію цільової установки імідж буває природним і штучним. За критерієм ступеня раціональності сприйняття імідж виявляє себе як когнітивний образ, який дає «суху» спеціальну інформацію, зорієнтований, головним чином на вузьких спеціалістів і людей обізнаних, й емоційний, чуттєвий, орієнтований на широку аудиторію, який може викликати сильний емоційний відгук» [64, с. 9].

Для глибшого розуміння поняття «імідж», коротко окреслимо коло його застосування в таких прикладних дисциплінах, як: практична психологія, іміджелогія, соціологія тощо. Імідж стоїть в одному ряду з

такими поняттями, як: популярність, рейтинг, престиж, репутація, авторитет та ін. Якщо у практичній психології увага зосереджена іміджелогії на проблемах соціальної атракції, перцепції, самомоніторингу, атрибуції, управління шляхом створення вражень від зовні привабливого образу об'єкта та ін., то соціологію імідж цікавить з дещо інших позицій. Насамперед для соціології управління, важливим є те, як імідж організації, соціальної чи професійної групи, а також імідж їх програм, цілей, планів впливає на якість виконання організаціями, колективами, цільовими групами своїх функцій, наскільки імідж впливає на статус того чи того соціального об'єкта, які соціальні механізми можна задіяти, щоб створити адекватний (не обов'язково позитивний) імідж [67, с. 60].

У педагогічному словнику за редакцією М. Ярмаченка наголошено, що імідж «формується стихійно чи в результаті роботи спеціалістів у галузі політичної психології, психології реклами, маркетингу тощо. Найефективніший шлях створити імідж – використання засобів масової комунікації» [185, с. 220]. Проте, коли йдеться про формування та розвиток іміджу педагога, варто визнати, що над ним досить часто працює лише сам педагог.

Відмінності іміджу педагога від іміджу фахівців інших професій, на думку О. Ковальчука [82, с. 12], у здатності забезпечити ефективне навчання. Для цього, як зазначає Л. Мітіна, необхідно забезпечити професійний розвиток фахівця освіти, який полягає не лише в інтеграції та реалізації освітньої діяльності, але і в активному перетворенні внутрішнього світу, що призводить до принципово нового способу життя [124, с. 15].

Що стосується іміджу вчителя, то він знайшов яскраве відображення у працях І. Зязюна, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.

Так, І. Зязюн стверджував, що «вчитель – його майстерність, його талант – невичерпане джерело багатства народу, який прагне до інтелектуальної, етико-естетичної культури в часи усіляких потрясінь та негараздів» [59, с. 4].

На думку В. Сухомлинського, учитель – це скульптор, не схожий на інших. Суспільство дивиться на вчителя, як на творця особистості, на майстра, від якого залежить майбутнє нашої держави [238, с. 149].

Хоча в 50-60 роки ХХ століття, в період активної професійної діяльності В. Сухомлинського, термін «імідж» ще не був у широкому обігу і його не знайдено в працях педагога, але Василь Олександрович особливого значення надавав якостям учителя та вимогам до нього. Зокрема, він зазначав: «Вже набридло пусте базікання, набридло, що у тонкі, потребує глибоких наукових знань, справи виховання втручаються неуки» [239, с. 125].

У цьому контексті варто згадати ідею цілеспрямованої підготовки педагогічних кадрів К. Ушинського. Ним сформульовані її основні принципи та визначені вимоги до особистості педагога [136]. Вчений підкреслював, що невідповідний вихователь, «який спирається тільки на свою спостережливість та особистісний досвід, завдає стільки ж лиха, як і неосвічений медик» [259, с. 11]. На думку К. Ушинського, педагог – це той, хто постійно сам вчиться, займається самоосвітою, знайомиться з найновішою педагогічною літературою, підвищує й удосконалює свою кваліфікацію [254].

В. Шепель відмічає, що імідж людини витікає з минулого досвіду і є складним системним утворенням, який поєднує в собі ряд характеристик. Він має нести цілісний характер, всі його складові мають бути узгоджені, не суперечити одна одній [272, с. 16].

Сучасна наука побудови іміджу як цілісного образу виокремлює такі різновиди іміджу:

– габітарний імідж (від лат. *Habitus* – зовнішній вигляд). Принцип його побудови: врахування особливостей зовнішності людини, побудови її тіла, конституції, постави, зовнішнього виду, обличчя, одягу, зачіски, ходи. Якщо керувати конституцією складно, легше керувати іншими сторонами зовнішності. Так, правильно підібраний макіяж допоможе підкреслити

доречність образу, стимулює позитивний імідж через асоціації із зразковою (еталонною) в суспільстві соціальною групою. Одяг у підсвідомості оточуючих має асоціюватись із тією соціальною групою, до якої суспільство ставиться позитивно, і навпаки, не асоціюватись із тією групою, до якої є негативне ставлення. Імідж виявляється в умінні одягатись, охайності одягу та взуття.

– діловий імідж. Людину можна оцінювати за тими речами, предметами, які вона створює сама. У діловому, професійному іміджі створюється образ, який відповідає очікуванням суспільства: кращий педагог, менеджер тощо [272, с. 16].

Відносно педагога, вчені, зокрема, виділяють індивідуальний, професійний, особистісно-професійний імідж.

Так, Н. Тарасенко у своїй дисертації характеризує індивідуальний імідж педагога як компонент культури педагогічної діяльності, який зумовлює успішність професійної діяльності вчителя, оскільки дає змогу йому краще проявити особистісні та ділові якості. На її думку, індивідуальний імідж – система особистісних якостей учителя (тактовність, толерантність, рефлексивність, доброзичливість тощо) і психологічних засобів (ролей, позицій, вербальних і невербальних, способів спілкування), до яких спрямовано звертається вчитель з метою досягнення неперевершеного результату педагогічної діяльності [242].

На думку І. Ніколаєску, «професійний імідж соціального педагога – це форма життєвого вияву соціального педагога, за допомогою якої він, активуючи особистісно-ділові якості, професійно та особистісно самоутверджується» [166, с. 8].

Т. Довга характеризує особистісно-професійний імідж як позитивний і негативний. На її думку, характер іміджу зумовлений внутрішньою сутністю педагога як високою професійною самооцінкою, гнучкістю в пошуку творчих альтернатив, потребою в самореалізації та залежить від вибору засобів впливу на суб'єктів освітнього процесу. Педагогам із позитивним іміджем

притаманні самоповага, власна гідність, активна професійна позиція, відповідальність за себе та інших. Тобто імідж виконує провідну роль у налагодженні міжособистісних стосунків у навчально-виховному середовищі та реалізується у процесі іміджевої діяльності [49].

У контексті нашого дослідження важливим є саме професійний імідж.

О. Камишева зазначила, що професійний імідж – це думка, яка формується про людину як про фахівця своєї галузі, професіонала. Професійний імідж, притаманний кожній професії, формує сукупність зовнішніх та внутрішніх індивідуальних, особистісних і професійних якостей, які мають за мету продемонструвати бажання людини, готовність та здатність до суб'єкт-суб'єктного спілкування. Професійний імідж – це система особистісних (доброзичливість, толерантність, рефлексивність фактичність) і психологічних (ролей, позицій, вербальних і невербальних засобів спілкування) якостей, які спрямовано використовує соціальний педагог з метою досягнення цілей соціально-педагогічної діяльності [69, с. 49-52].

В. Шепель у своїх працях підкреслює, що основними напрямками діяльності педагога, значущими для розвитку професійного іміджу, є:

- 1) вербалізація (представлення професійних якостей за допомогою слова);
- 2) візуалізація (зорове уречення).

На його думку, ці напрями діяльності надають змогу проявити найважливіші професійні якості педагога [271].

А. Калюжний у праці «Психологія формування іміджу вчителя» виділяє таке поняття, як «імідж людини» – це думка про неї в групі людей у результаті сформованого в їхній психіці образу цієї особистості, який виник за допомогою прямого їх контакту з нею або завдяки отриманій про неї інформації від інших людей [68, с. 27].

Беручи до уваги визначення понять «імідж», «імідж людини» розкриємо сутність терміну «імідж педагога».

А. Калюжний акцентує на тому, що існує й дещо інше поняття – «імідж учителя». Зокрема, характеризує його як емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу вчителя у свідомості вихованців, колег, соціального оточення, масовій свідомості. Під час формування іміджу вчителя реальні якості тісно переплітаються з тими, які приписуються йому оточуючими [68].

С. Павлова розглядає професійний педагогічний імідж учителя як форму «самовиявлення індивідуального цілісного образу особистості вчителя як реалізатора потреб мікро- і макросоціуму в освітніх послугах, за якої виявляються найбільш виразні ділові та особистісні якості відповідно до статусу педагога та його соціальної ролі в освітньому середовищі» [176, с. 35]. Викладач повинен подібатись оточуючим, залишатися оригінальним, здійснювати особистісний підхід, генерувати ідеї, створювати нестандартні ситуації, вміти імпровізувати та бути режисером навчального процесу [284].

Р. Черновол-Ткаченко визначає імідж учителя як безпосередньо або зумисне створюване ним візуальне враження про себе [266, с. 92].

І. Розмолодчикова дійшла висновку, що «професійний імідж учителя початкової школи – це складна системна проблема цілісного розвитку особистості майбутнього фахівця, яка може бути вирішена шляхом створення спеціальних умов (виокремлення психологічно доцільного та педагогічно виправданого компонентів навчального заняття) в процесі вивчення фахових дисциплін» [206, с. 13]. Дослідниця у своїй науковій роботі підтримує думку Н. Тарасенко, що «професійний імідж майбутнього вчителя – це компонент культури педагогічної діяльності, система особистісних і професійних якостей (толерантність, тактовність, рефлексивність та ін.), психологічних характеристик (позицій, ролей), комунікативних засобів (способів та видів спілкування), до яких цілеспрямовано звертається вчитель з метою досягнення оптимальних результатів педагогічної діяльності» [242, с. 12].

Трактування вченими понять, дотичних до поняття «імідж педагога» представлено в таблиці 1.2.

Трактування вченими понять, дотичних до поняття «імідж педагога»

Поняття	Прізвище та ім'я вченого	Трактування поняття
Імідж учителя	Калюжний А.	емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу вчителя у свідомості вихованців, колег, соціального оточення, масовій свідомості
	Черновол-Ткаченко Р.	безпосередньо або зумисне створюване ним візуальне враження про себе
Професійний педагогічний імідж учителя	Павлова С.	форма самовиявлення індивідуального цілісного образу особистості вчителя як реалізатора потреб мікро- і макросоціуму в освітніх послугах, за якої виявляються найбільш виразні ділові та особистісні якості відповідно до статусу педагога та його соціальної ролі в освітньому середовищі
Професійний імідж учителя початкової школи	Размолодчикова І.	складна системна проблема цілісного розвитку особистості майбутнього фахівця, яка може бути вирішена шляхом створення спеціальних умов (виокремлення психологічно доцільного та педагогічно виправданого компонентів навчального заняття) в процесі вивчення фахових дисциплін

Джерела: [68; 176; 206; 266].

Беручи до уваги інформацію, представлену в таблиці 1.2, у нашому дослідженні термін «імідж педагога» потрактовано як стійку характеристику сприйняття емоційно забарвленого зовнішнього та внутрішнього образу конкретної особи, яка здійснює викладацьку чи виховну роботу.

Беручи до уваги те, що вчитель – це «спеціаліст з необхідною фаховою підготовкою, який здійснює навчальну і виховну роботу з учнями загальноосвітніх шкіл різних типів» [185, с. 103], а педагог, як уже зазначалося, – дещо інше поняття, але вважаємо, що в контексті нашого дослідження можна використовувати обидва терміни як рівнозначні. Це зумовлене тим, що в закладах післядипломної педагогічної освіти підвищують свою кваліфікацію педагоги, більшість з яких працюють у загальноосвітніх школах [228].

Л. Качалова звертає увагу на те, що імідж педагога – це цілісна, цілеспрямована, інтегральна, динамічна якість, зумовлена відповідністю і взаємопроникненням зовнішніх та внутрішніх індивідуальних й особистісних якостей педагога, що має забезпечити гармонійну взаємодію його із собою й учасниками освітнього процесу та дозволяє реалізувати педагогічну діяльність через формування позитивної думки [73, с. 28].

На думку Н. Прус, «формування іміджу майбутнього викладача іноземних мов та його компонентів є складним поетапним процесом, в основі якого є реалізація особистістю власних потенційних можливостей, тобто реалізація «Я- концепції» та її наближення до «Я-ідеального» в професійному плані» [202, с. 4].

Підкреслюючи значущість дослідження іміджу педагога, В. Шепель виходить із розгляду останнього як гармонійної відповідності внутрішнього зовнішньому і навпаки. Імідж педагога проаналізований як динамічна характеристика, що перебуває у постійній взаємодії з оточуючим світом і залежить від збалансованості відносин різних особистісних утворень (потреб, здібностей, ціннісних орієнтацій, настанов, Я-концепції тощо). Він може бути як позитивним, так і негативним, виконувати численні функції [270].

Імідж діяльності – це рефлексивно-творча діяльність учителя, особистісно-професійний імідж з метою особистісного самозростання та професійного самовдосконалення. Під впливом іміджетворчої діяльності відбувається інтенсивний розвиток особистісних і професійно значущих іміджевих характеристик учителя, утверджується його іміджева позиція в педагогічному процесі [49, с. 102].

Як уже зазначалося, педагогам розвивати свій імідж надзвичайно важливо, адже саме вони формують імідж тих, кого навчають. Педагог для учнів – еталонна модель. Саме тому, як писав М. Добролюбов, учителями мають бути кращі люди у суспільстві [48, с. 160]. Професія вчителя має бути престижною, а кожен учитель повинен бути яскравою особистістю, щоб мати змогу зацікавити тих, кого навчає, розвивати інтерес до предмета, який

викладає. Імідж педагога обов'язково має бути позитивним, оскільки слугує підґрунтям для ефективної спільної діяльності вчителя й учня, їхньої співпраці і співтворчості.

Аналізуючи проблему престижу професії вчителя, Ф. Зіятдінова розкриває його так: «Престиж – це ступінь поваги, якою користується індивід як представник тієї або іншої професії або соціально-професійної групи» [103, с. 10]. На її думку, в сучасному суспільстві оцінка престижу професії вчителя неоднозначна, оскільки не може бути дана якимось одним соціальним інститутом. Автор наводить щонайменше три складові оцінки. Перш за все, науково-теоретична, яка підсумовує висновки різних наукових напрямів, міжнародних документів і конференцій – вона є дуже високою. Друга оцінка – державна і, відповідно, суспільна, що виражається у визначенні суспільством того соціального стану на шкалі престижу, що забезпечує людям кошти для існування і комфорту, задовольняє їхні нахили й інтереси, підтримує в них почуття гідності і дає можливість самовираження. Третьою складовою виступає оцінка самим учительством своєї праці [там само].

Останніми роками повага до вчительської професії, на жаль, не зростала, а навпаки, відбувалося знецінення соціального престижу цієї професії, нівелювання результатів інтелектуальної діяльності вчителя. У зв'язку з цим, на думку П. Шеремета, систему післядипломної освіти необхідно спрямувати на відродження та піднесення професії вчителя, розвиток його мотивації щодо створення власного позитивного професійного іміджу [274].

Застосування у нашому дослідженні структурно-функціонального підходу дає змогу проаналізувати різні функції іміджу сучасного педагога.

Зокрема, у дослідженні А. Кононенко «Психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога» визначено такі функції іміджу:

«— психологічного захисту. Використання іміджу дає можливість приховати недоліки, позбутися екзистенціальної тривожності, оптимізувати свою поведінку з метою максимального впливу на інших;

– соціального тренінгу. Імідж дає змогу корегувати свою поведінку та адаптувати її до соціальних комунікацій, що пов'язано з неминучістю та бажаністю виконання ролей у конкретних соціальних групах;

– соціально-символьного впізнавання (ідентифікації). Імідж завжди містить символіку готовності людини не тільки до комунікації, але й до обміну соціальними та духовно-моральними цінностями. Інакше кажучи, імідж немов би сигналізує: «Я свій». Відсутність позначок такого впізнавання викликає в інших реакцію відторгнення;

– ілюзорно-компенсаторна. За думкою Л. Фестінгера, один із законів психіки – постійно відтворюваний дисбаланс різних підсистем та блоків. Такий дисбаланс провокує негачії, дистреси, і один із методів боротьби з ними – створення ілюзій» [87, с. 7].

В. Шепель розглядає ціннісні та технологічні функції іміджу. До ціннісних функцій учений відносить:

– особистісно-підвищувальну, завдяки якій утворюється вигляд особистості, який підкреслює її духовну гідність, візуально окреслює її кращі душевні характеристики і в цілому демонструє індивідуальну незвичайність;

– комфортизацію міжособистісних відносин, сутність якої полягає в тому, що привабливість людей об'єктивно додає до їхнього спілкування симпатію і доброзичливість, а відповідно до цього й моральний ступінь терпимості та педагогічного такту;

– психотерапевтичну, за допомогою якої особистість усвідомлює свою індивідуальність і набуває підвищеної комунікабельності, в результаті чого отримує людську увагу та визнання, стійкий позитивний настрій, оптимізм для досягнення своїх цілей і впевненість у собі [271, с. 19-20].

До технологічних функцій іміджу, на думку науковця, належать:

– міжособистісна адаптація. Завдяки правильно підбраному іміджу можливе швидке входження в конкретне соціальне середовище, повертання до себе людей, досягнення з ними найбільш продуктивних і доброзичливих контактів;

– висвітлення кращих особистісно-ділових якостей. Сприятливий імідж дає можливість наочно показати привабливі якості людини, викликати в оточення довіру, симпатію і звернути при цьому увагу на свої професійні переваги;

– приховування негативних особистісних характеристик, тобто за допомогою одягу, зачіски, макіяжу, вишуканих манер поведінки відвернути погляд людей від недоліків;

– організація уваги. Привабливий імідж учителя мимовільно приваблює до себе людей, він імпонує їм, а тому оточення зацікавлене у спілкуванні та роботі саме з такою особистістю;

– долавання вікових меж. Із майстром володіння технологією самопрезентації, що конкретно проявляється у правильному виборі моделей поведінки та виконанні різних ролей, можна комфортно почувати себе без «замикання» на своєму віковому іміджі, розширювати коло контактів і успішно займатися професійною діяльністю у різновікових соціумах [271, с. 20-21].

Структура іміджу відбиває необхідність вищезгаданих функцій. Вона містить кілька блоків, які виокремив А. Кононенко у своїй праці «Психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога»:

– «реклами» (акцентує увагу на тих якостях, що згідно з уявленнями суб'єкта є еталоном бажаного враження);

– «змісту» (мікрозміни іміджу як реакція на зміст комунікації);

– «жалю» (демонстрація своєї слабкості та незахищеності);

– «рефлекс-копії» (копіювання іміджу іншого);

– «аттітюд» (чекання певної поведінки партнера) [87, с. 8].

У педагогічній науці є різні підходи щодо класифікації іміджу. Зокрема, як відомо, за структурно-функціональним підходом (урахування різноманітності видів іміджу) виокремлюють такі види іміджу:

- особистісний – імідж учителя, спричинений його особливими індивідуальними та внутрішніми рисами;
- професійний – імідж вчителя, зумовлений професійними якостями;
- бажаний – імідж, до якого прагне вчитель;
- дзеркальний – імідж, що відповідає його уявленню про себе;
- корпоративний – імідж навчального закладу, дошкільного закладу, вищого навчального закладу, факультету тощо.

Імідж класифікують також за іншими параметрами. Наприклад, за Л. Ковальчук, вищезазначені види іміджу (особистісний, професійний, корпоративний) за характеристиками можуть бути як позитивними, так і негативними [83, С. 66].

«Імідж особистості» у тлумачному словнику іноземних слів висвітлюється як «уявлення про чийсь внутрішній та зовнішній вигляд, образ» [101, с. 266].

А. Панасюк під особистісним (індивідуальним) іміджем розуміє особистісний, тобто такий, який базується на рисах, що знаходять свій прояв у площині психічних особливостей і реалізується через такі категорії, як: характер, темперамент, емоції. Автор вважає, що особистісний імідж людини містить такі елементи:

1. Характеристику людини, яка і виступає інформацією, що формує імідж.
2. Образ людини, сформований у психіці кожного з членів аудиторії іміджу у вигляді комплексу різних характеристик людини – зовнішніх і внутрішніх.
3. Думку про людину як оцінку іміджу образу цієї людини, яка виникла у психіці аудиторії.
4. Прототип іміджу – самої людини.

5. Об'єкт іміджологічного впливу, члена на аудиторії іміджу, в результаті чого формувався образ людини, виникла оцінка цього образу, виник імідж людини [180, с. 88].

Американська дослідниця Лора Робертс звернула увагу на те, що успішне виконання професійних обов'язків, уміння педагога створювати привабливий зовнішній вигляд – це лише частина іміджу, оскільки на нього впливає ще роль, яку педагог виконує у повсякденному житті. Лора Робертс поділяє професійний імідж на: бажаний, не бажаний та реальний [283].

Оскільки професія педагога передбачає наявність у її носія комунікативних здібностей, то у нашому дослідженні було застосовано й комунікативний підхід (передбачає наявність у педагога комунікативних здібностей і компетентностей).

Провідний фахівець у галузі іміджеології В. Шепель виокремлює три групи якостей, наявність яких дає уявлення про сутність іміджу. При цьому перша група містить якості саме комунікативного характеру: комунікабельність як здатність легко встановлювати контакт із людьми; емпатію як можливість співпереживати іншим; рефлексивність, яка уможлиблює розуміння іншої людини; красномовність як складова вербального впливу. Все це безпосередньо стосується «вміння і бажання подобатися» та свідчить про комунікативну компетентність особистості. До другої групи входять характеристики особистості як результат її освіти і виховання – моральні цінності, психічне здоров'я, володіння набором людинознавчих технологій. До третьої групи належать знання, пов'язані з життєвим і професійним досвідом особистості, тому компетентність у цій царині можуть забезпечити позитивний імідж людини. Особливо це стосується педагога, якого молоді люди уявляють не тільки як носія знань, а й як мудру в життєвому сенсі людину [269, с. 128].

Відповідно до положень сучасної педагогіки [101], учитель має бути наділений такими якостями вміннями та здібностями: любити дітей, бути патріотом своєї країни, об'єктивним, совісним, справедливим, чесним; мати

витримку, терпеливість стриманість, вмiти працювати з дитячим колективом, педагогічним, мати організаторські здібності, бути всебічно розвинутою людиною; принциповість і вимогливість, оптимізм, чуйність, любов до життя, мати творчий склад мислення; тактовність, гуманно ставитися до людей.

Проте, у цьому переліку якостей не йдеться про «особистісний імідж», тобто творення публічного образу вчителя, який впливає на настрій і почуття вихованців, сприяє формуванню в них компонентів морально-естетичної культури. Водночас зазначається, що «на основі особистих якостей у процесі професійної підготовки в педагога мають бути сформовані необхідні вміння» [101, с. 20] і серед них – вміння в галузі педагогічної техніки, а саме:

- одягатися з урахуванням індивідуальних особливостей, прийнятого в суспільстві стилю, вимог культури та особливостей діяльності;

- володіти собою, оцінювати свої почуття в конкретній ситуації, психічний стан вихованців, обирати потрібну тактику дій відповідно до педагогічних завдань;

- володіти голосом, тоном, темпом, ритмом педагогічного мовлення;

- володіти жестами і мімікою;

- вміння ходити, стояти, сидіти;

- володіти навичками психотехніки (вміння застосовувати знання про психіку людини для розв’язання практичних завдань) [101].

При дослідженні проблеми розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти ми здійснювали й культурологічний підхід (характеризує викладача як особистість, що відповідає суспільним нормам та вимогам і спирається на основну складову професійної культури та професійного саморозвитку викладача – професійну етику).

Це пов’язане з тим, що увага науковців до питань, пов’язаних із іміджем фахівця, зумовлена низкою чинників, серед яких не останнє місце займає культура, позаяк саме вона активно сприяє становленню стійкого

іміджу особистості [139]. Н. Гайдук зазначає, що «в українських педагогічних реаліях питання співвідношення професійно-педагогічної культури та іміджу фахівця є новим, таким, що лише постало на порядку денному, та й то, переважно, з огляду на закордонний досвід, своєрідну «моду»» [32, с. 11].

Близькими до поняття «імідж» є «самоімідж» та «самопрезентація», які є не менш важливими у професійному розвитку педагога. Самоімідж означає візуальну привабливість особистості, яка є відображенням рівня сьогоденної самооцінки, ґрунтованої на попередньому досвіді. Більшість педагогів отримує позитивний імідж за рахунок свого високого професіоналізму, високої загальної культури, культури управління, вміння самовдосконалюватися, стежити за собою [151]. Однак, без самоіміджу неможливо досягти значних успіхів у професійній діяльності.

Самоімідж містить у своїй структурі такі компоненти:

- когнітивний – як образ своїх якостей, здібностей, можливостей, соціальної значущості, зовнішності тощо;
- афективний – ставлення до себе (самоповага, самолюбство тощо) як до власника цих якостей;
- поведінковий – як реалізація на практиці мотивів, цілей та умов у відповідних поведінкових діях [86, с. 27].

При трактуванні понять «імідж педагога» і його «самоімідж» необхідно враховувати аксіологічний підхід, який базується на гуманістичних чи/або загальнолюдських цінностях.

Так, основою самоіміджу особистості є її духовність та шляхетність. Згідно з Тлумачним словником української мови, духовність – це те, що стосується внутрішнього, морального св іту людини [226]. За О. Горovenko, духовність – традиція бережливого ставлення до себе, оточення, довкілля, природи, що передається із покоління до покоління. Духовність виховують у сім'ї. Чим міцніша сім'я, тим сильніший зв'язок між поколіннями, вищими є шанси виховання в ній духовно розвиненої особистості. Духовність –

властивість душі, що полягає у переживанні духовних, моральних та інтелектуальних інтересів над матеріалами [37, с. 41].

Духовність педагога має бути силою, яка протистоїть антидуховності, що проникає в освіту, в середовище учнівської молоді, несприятливим соціальним впливам у цілому. Духовність особистості педагога є необхідною умовою формування духовності молодого покоління.

На думку В. Шепеля, рівень духовності можна визначити, якщо поставити собі п'ять запитань із етикометрії [271]:

1. Які в мене пріоритетні моральні цінності?
2. Які мої щоденні звички?
3. Які в мене стійкі цілі?
4. Наскільки часто я дотримуюсь своїх моральних цінностей?
5. Скільки гарних слів я можу написати про своїх батьків?

Відверті відповіді на зазначені запитання можуть дати достатню інформацію для того, хто хоче мати гідну «Я-концепцію».

Духовно здорова «Я-концепція» підстраховує особистість як від заниженої, так і завищеної самооцінки, надає їй мажорного відчуття життя, – акцентує В. Шепель [271]. Не випадково людина із подібним духовним настроєм прокидається вранці з усмішкою, отримує задоволення від прогулянки за будь-якої погоди, не робить культу з їжі, з нею легко спілкуватися.

Шляхетність, благородство – піднесення мотивів поведінки людини. Як правило, під благородством розуміють добрі прояви внутрішньої сутності людини, не обумовленні будь-якими законами, забороненими, правилами або розпорядженнями [37, с. 42].

У вільній енциклопедії шляхетність — сукупність особистісних якостей, зазвичай притаманних людині, що походить зі знатного (благородного) роду, тобто аристократу, дворянину [29].

З усього сказаного вище випливає, що розвиток іміджу педагога залежить саме від самоіміджу, який дає змогу педагогу адекватно сприймати

своє «Я», ґрунтоване на досвіді та відповідній самооцінці. Прояв цікавості та самовдосконалення, виражене у бажанні отримати чітке уявлення про власну психологію або прагнення підкорегувати свою самопрезентацію вказують на досягнення певного рівня самоповаги, що має потенціал для зростання і вдосконалення. Духовна гордість, тяжіння до людського визнання є стимулом забезпечення самоіміджу педагога [152].

Самоімідж необхідно формувати для підвищення ефективності управління своєю поведінкою. Це означає вміння впливати на себе через блокування певних своїх звичних дій і бути більш привабливим. Бути привабливим – свого роду мужність, що вимагає безперервної роботи над собою. Привабливість педагога виражена статечністю, спокоєм і важливістю в рухах, твердою ходою, прямим відкритим поглядом, привітним виразом обличчя, чіткою і виразною мовою, умінням тримати себе з гідністю. Якщо вчитель постійно похмурий і сердитий, то він своїм виглядом відштовхує і відлякує учнів [156].

Надмірна квапливість, вертлявість, жестикуляція, вишуканість манер можуть викликати в учнів непередбачену реакцію. Повільність у мові та рухах породжують у класі нудьгу і сонливість. Природній недолік жвавості може бути частково заповнений мистецтвом і старанністю, доцільно лише остерігатися перебільшення і вишуканості. Жвавості і енергії педагог передає учням і створює бадьорій і радісній настрій у класі. Жвавості виявляється у мові, в обличчі, у прийомах навчання, в різноманітності занять, в умінні зацікавити всіх учнів і залучити їх до спільної роботи. Погано, якщо педагог безцільно ходить по класу, але не дуже добре, якщо він сидить цілий урок за своїм столом. У всьому потрібні міра і такт [138].

У межах інформаційного підходу до визначення базових понять дослідження (в основі цього підходу лежить принцип інформаційності) проаналізуємо поняття «самопрезентація» чи/або «самоподання».

Поняття «самопрезентація» походить від латинського слова, що в перекладі означає «самоподання», тобто демонстрування себе іншим людям.

В англійському тлумачному словнику воно буквально означає управління враженням про себе за допомогою незліченних стратегій поведінки, що полягають у демонструванні свого зовнішнього образу іншим людям. В американській традиції самопрезентацію розглядають дещо інакше – як форму соціальної поведінки, демонстративно акцентовану суб'єктом в процесі міжособистісного спілкування [37].

Т. Скрипаченко підкреслює, що самопрезентація базується на припущенні, що кожна людина зацікавлена у тому враженні, яке вона справляє на оточуючих. Поняття самопрезентації безпосередньо пов'язане із системою міжособистісного сприйняття [222, с. 6].

Термін «самопрезентація» (self-presentation) уперше використано 1959 року Е. Гоффманом [39]. Він розробив концепцію соціальної драматургії, сутність якої полягає в тому, що людина в процесі соціальної взаємодії здатна дивитися на себе очима партнера і корегувати свою поведінку відповідно до бажань інших для створення найбільш сприятливого враження про себе і досягнення найбільшої вигоди від цієї взаємодії. Самопрезентація, за Е. Гоффманом, – це засіб організації своєї поведінки людиною, яка не усвідомлює цього процесу, а пасивна у виборі засобів: тобто обирає поміж кількох гарно розроблених (і легко пізнаваних) іміджів той, який найбільше подобається [38, с. 46-47].

Деякі дослідники (Б. Шленкер, М. Вейголд, М. Лірі, Р. Ковальські) вважають, що самопрезентація – це засіб підтвердження образу «Я» і підтримання самооцінки [126, с. 48]. Такого ж визначення дотримуються Г. Мід і Ч. Кулі, на думку яких, самопрезентація є засобом реалізації внутрішнього потенціалу особистості. Р. Баумейстер, А. Стейнхилбер відзначають, що самопрезентація – це засіб саморозкриття у міжособистісному спілкуванні через демонстрування своїх думок, характеру тощо [126, с. 49]. Самопрезентація, за Г. Глейтманом, – це «поведінка, яку спонукає мотивація суб'єкта в результаті фокусування його уваги на собі» [126, с. 52].

А. Калюжний вважає, що самоімідж – це і є самопрезентація, зовнішня сторона образу, в якому з’являються найбільш істотні його характеристики. Самопрезентація – це спосіб самовираження і поведінки, спрямований на те, щоб створити враження, сприятливе чи відповідне чиймось ідеалам. Крок за кроком ми вчимося керувати враженнями. Багатьом з нас здається, що ми поводимося так, як хочеться тільки нам і не намагаємося нікому сподобатися. Але в цій думці криється помилка, вже підсвідомо в людині закладено принципи самопрезентації – це способи самозбереження, виживання в умовах еволюційної конкуренції [68, с. 15].

І. Розмолодчикова у своїй праці «Формування професійного іміджу вчителя молодших класів у процесі вивчення фахових дисциплін» пише, що важливе місце у сучасній педагогічній науці відводиться самопрезентації. Самопрезентація – це імідж, який представляє фахівця в найвигіднішому вигляді. Під самопрезентацією розуміється діяльність і процес пред’явлення суб’єктом своїх переваг та чеснот у діловому спілкуванні. На думку науковця, зазвичай про самопрезентацію говорять у зв’язку зі співбесідою при прийомі на роботу або конкурсною ситуацією, наприклад, самопрезентація вчителя як етап конкурсу педагогічної майстерності [206].

У роботі О. Ковальової розроблено психологічні основи формування та корекції позитивного іміджу майбутніх педагогів, що спрямована на забезпечення свідомого використання набутих знань для подальшого професійного самовдосконалення та самопрезентації [81].

У свою чергу однією з важливих складових самопрезентації педагога є особистісна поведінка, яка має відповідати таким критеріям [270]:

- відповідність чинному законодавству, порядку, встановленому в суспільстві, в навчальному закладі;
- моральна бездоганність, що передбачає фіксацію високого ступеня чесності, справедливості, совісності;
- уміння враховувати конкретну ситуацію, за якої педагог діє чи опиняється через певні обставини;

- дотримання шляхетної мети, яку ставить перед собою педагог;
- самокритичність до власних можливостей, використання тих чи інших моделей поведінки залежно від ситуації.

О. Капустюк, яка досліджувала самопрезентацію як засіб створення позитивного іміджу особистості, зазначає, що «самопрезентація особистості є психічним утворенням, яка включає до себе внутріособистісну складову, що описується в термінах її атрибутивних характеристик (саморефлексія, самототожність, інтернальність) і ситуаційну компоненту, що актуалізується у значущих ситуаціях безпосередньої чи опосередкованої взаємодії. При цьому для носіїв особистісного і експонованого типу ситуаційний чинник залишається не актуалізованим, що дозволяє представнику першого типу зберігати притаманну йому інтенцію до самоствердження, а другому – не виходити за межі соціально унормованих приписів регуляції власної активності. На противагу зазначеним, пластичний тип перебуває у прямій залежності від ситуації, особистісний сенс якої провокує схильність останнього до поведінки, характерної для вищевказаних типів» [71, с. 17].

О. Горовенко вважає, «що не менш важливу роль у процесі самопрезентації відіграє самооцінка і самоповага особистості. Під час формування іміджу в особистості у процесі самопрезентації виникає бажання показати себе з кращого боку, щоб бути позитивно сприйнятим оточенням. Саме це прагнення людини зумовлює вибір та актуалізацію чітко скоординованих стратегій поведінки в процесі побудови власного іміджу. Самопрезентація належить до прагнення людини показати бажаний образ, свій імідж як для інших людей, так і для себе» [37, с. 45].

Успішна й ефективна самопрезентація відіграє важливу роль у самопрезентації як інструменту розвитку професійного іміджу педагога. Під час самопрезентації педагог може ефективно відобразити свою професійну діяльність, розкрити володіння ним знаннями, навичками та вміннями, що визначають ступінь його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування

й особистості як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості, тобто проявити свою професійну компетентність [157].

Для розвитку професійного іміджу педагога повинні оволодіти прийомами діагностики, самопізнання, самооцінки власної особистості, адже «викладання сприймається як професія, що потребує постійного критичного та рефлексивного ставлення» [285, с. 104].

Акмеологічний підхід передбачає орієнтацію педагога на досягнення вершин творчого саморозвитку, високого рівня продуктивності й професійної зрілості й спирається на нову галузь інтегративних знань – акмеологію.

Таким чином, урахування основних підходів (термінологічного, історичного, структурно-функціонального, комунікативного, культурологічного, аксіологічного, інформаційного, акмеологічного) при визначенні базових понять дослідження надало змогу з'ясувати їх сутність, насамперед терміну «імідж», а також історію його походження, функції, структуру, зв'язки з такими чеснотами як духовність, моральність, честь, гідність тощо.

У дослідженні зроблено висновок, що «професійний імідж педагога» – це його інтегрований образ як фахівця своєї галузі, що поєднує внутрішні та зовнішні характеристики і виникає у свідомості інших людей у процесі комунікації з ними.

Для того, щоб визначити сутність поняття «розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти», розглянемо таку педагогічну категорію, як «розвиток».

Термін «розвиток» має безліч трактувань. Зокрема, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» сказано, що «розвиток – це дія; процес, унаслідок якого відбувається зміна якості статі, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого; ступінь освіченості, культурності, розумової, духовної зрілості [25].

Як пояснює Т. Титаренко у словнику-довіднику «Психологія особистості», розвиток указує на динаміку якісно-кількісних змін, що відбулися в особистісному зростанні молодшої людини впродовж певного відрізка часу. Розвиток є прогресуючим задоволенням особистістю своїх істотних потреб, забезпеченням мотиваційної визначеності, прагненням до свободи, рівноваги [203, с. 103]. Початок, власне, професійного розвитку пов'язується з моментом прийняття людиною професії та включення в процес її освоєння [191, с. 30].

Ураховуючи вищезазначене, у нашому дослідженні «розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти» визначено як цілеспрямований процес, в ході якого відбуваються позитивні зміни зовнішнього вигляду, внутрішнього образу, манери спілкування педагога з учнями, колегами, батьками за рахунок застосування комплексу форм, методів і засобів, що використовуються в системі підвищення кваліфікації вчителів в курсовий, міжкурсний період та під час самоосвітньої діяльності особистості [160].

З огляду на це, постає необхідність розглянути складові професійного іміджу педагога та особливості їх розвитку в системі післядипломної освіти, про що йтиметься в наступному підрозділі.

1.2. Складові професійного іміджу педагога та можливості їх розвитку в системі післядипломної освіти

Зміни, які відбуваються в освіті останнім часом, активізують питання конкурентоспроможності педагога на ринку праці. Успішне вирішення цієї проблеми пов'язане з удосконаленням підготовки педагогів, їх професійної майстерності, культури. Професія педагога висуває до людини, яка її опановує, підвищені вимоги. Фахівець у галузі освіти зобов'язаний здійснювати безперервну самоосвіту впродовж життя, набувати умінь, навиків оволодіння новітніми комунікаційними технологіями; бути

неповторною, яскравою особистістю та прагнути до втілення в собі людського ідеалу, що є однією з необхідних умов його успішної діяльності. Професійна функція педагога передбачає наявність лідерських якостей особистості, необхідність завжди бути в центрі уваги своїх вихованців, батьків, громадськості, у зв'язку з цим володіння навиками спілкування, ведення діалогу, впливу словом, уміннями цікаво висловлювати думку. Тобто педагог завжди має прагнути до досконалості та гармонії. Ось чому нині особлива увага приділяється розвитку професійного іміджу педагога.

До того ж, як зазначає більшість учених [37; 84; 279], які досліджують дотичні проблеми, імідж педагога значною мірою впливає на учнів, а за умови його ефективного використання можливе підвищення якості освітнього процесу.

Імідж не розвивається сам по собі, а є результатом цілеспрямованої роботи людини над собою щодо вибудови взаємопоєднаних складових.

О. Руська в структурі іміджу людини виокремлює три основні компоненти: візуальний образ (костюм, зачіска, пластика, міміка, голос); внутрішній образ (темперамент, настрій, особистісні якості) і менталітет (духовна практика, інтелект) [61, с. 90].

Н. Весніна вважає, що імідж містить три складові: 1) особиста привабливість; 2) етичні характеристики; 3) техніка самопрезентації [28, с. 97].

У структурі іміджу професіонала, запропонованою Л. Мітіною, виділено зовнішній, процесуальний і внутрішній компоненти [125]. На її думку, зовнішня складова поєднує міміку, жести, тембр і силу голосу, костюм, манери, ходу. Професійну діяльність Л. Мітіна розкриває через процесуальну складову іміджу, конкретизовану такими формами спілкування, як: професіоналізм, виразність, пластичність тощо.

Н. Смирнова пов'язує імідж зі статусним образом та виділяє наступні складові іміджу: візуальна привабливість особистості; вербальна поведінка;

невербальна поведінка; манери, етикет; відповідність необхідному образу; чарівність [230].

В. Слободчиков виокремлює дві складові іміджу: внутрішню й зовнішню [224]. Перша відображає сферу свідомості, цінностей, установок, відносин, орієнтацій. Друга – діяльність та поведінку.

Дещо інші компоненти в структурі іміджу виділяє В. Бойко. Науковець пропонує розглядати імідж як цілісність, до якої входять такі компоненти:

- аудіовізуальна культура особистості: грамотність і приємність мовлення, манера триматися, стиль одягу людини, зачіска;

- стиль поведінки (професійний, інтелектуальний, моральний, емоційний, комунікативний, естетичний, етичний);

- внутрішня філософія, система цінностей людини (життєві установки, моральне кредо, систему стосунків), які мають вплив на її зовнішність та манеру поведінки;

- атрибути, які підкреслюють соціальний статус і вподобання людини (обстановка офісу, машина тощо);

- психогігієнічний «Я-образ» (зовнішній і внутрішній спокій людини, активність, приязність, миролюбність тощо) [13, с. 35].

Цікавим для нашого дослідження є погляд В. Шепеля, який, аналізуючи структуру іміджу, виокремлює три групи якостей, що визначають індивідуальний імідж:

- природні якості (комунікабельність, емпатійність, рефлексивність, красномовство). Ці якості він об'єднує у групу під загальним поняттям «уміння подобатися людям»;

- характеристики особистості як чинники її освіченості й виховання. Це – моральні цінності, психічне здоров'я, володіння знаннями людинознавства, а саме: міжособистісне спілкування, запобігання та вирішення конфліктів тощо;

- характеристики особистості, визначені її життєвим і професійним досвідом [269, с. 58].

Залежно від чинників, які створюють образ, А. Панасюк поділяє особистісний імідж на такі складові:

- імідж середовища – побудоване індивідом штучне середовище його існування (житлове приміщення, автомобіль, кабінет тощо). Для формування позитивного середовищного іміджу автомобіль має бути дещо кращим, ніж у більшості людей того ж кола; кабінет – кращим, ніж у більшості колег. Звідси і головний принцип формування цього типу іміджу: «Дещо краще, ніж у всіх». Це означає, що краще, ніж у інших, має бути настільки, щоб чуже око помітило це, але не настільки, щоб у свідомості людей виникло питання «Звідки це?»;

- габітарний імідж – зовнішній чинник, тобто: одяг, макіяж, зачіска тощо;

- предметний імідж – предмети та речі, які індивід створив, зробив;

- вербальний імідж – своєрідна вербальна продукція індивіда, те, що він промовляє, як він це робить тощо;

- кінетичний імідж – жести та міміка, притаманні індивіду [178].

Деякі науковці приділили свою увагу виділенню компонентів іміджу вчителя (педагога).

Так, Адам Дрейер визначив основні складові професійного іміджу вчителя: словарний запас, відсутність поганих звичок, самодисципліна, знання учнів, поставлений голос, комунікативні вміння, професійна етика [278].

На думку А. Коркішка професійний імідж складається з зовнішнього вигляду; використання вербальних і невербальних засобів спілкування; внутрішньої відповідності образу професії – внутрішнього «Я»; стильових особливостей педагогічної діяльності; професійної спрямованості [91].

О. Горовенко цілком слушно вважає, що структура іміджу вчителя є полікомпонентною, а до головних складових відносить:

- «внутрішнє «Я» (внутрішній образ вчителя, що відповідає обраному фаху і виявляється у його професійній культурі та мисленні, емоційності й

творчому налаштуванні, привабливості та вишуканості, внутрішній стійкості й гідності, позиції й ступені мобілізації тощо);

– візуальний образ вчителя (свідчить про ціннісні риси, які в гармонійному поєднанні з педагогічним артистизмом створюють позитивний образ учителя, сприяють формуванню репутації, допомагають показати себе не лише привабливою людиною, але й чудовим педагогом);

– комунікативність (використання вербальних і невербальних засобів спілкування). Жести, міміка, пантоміміка, інтонація, магія слова, темперамент мовлення педагога мають привертати увагу учнів до нього, викликати довіру і налаштовувати їх на активну взаємодію» [37, с. 26].

С. Садовенко розкриває позитивний імідж педагога через зовнішню і внутрішню привабливість. До зовнішньої вчена відносить: уміння добирати і носити одяг і зачіску; гарні манери: найкращі жести, пози, ходу, поставу, правила вітання; виразність міміки й уміння керувати нею; уміння використовувати простір спілкування. До внутрішньої: мистецтво подобатися людям; уміння привабливо будувати спілкування; наявність потрібних для позитивного іміджу якостей особистості; уміння розуміти людей, уміння впливати на інших [216, с. 4].

У цьому зв'язку можна зробити висновок, що імідж педагога розвивається в межах його професійної діяльності та презентує бажані для нього аспекти життєдіяльності.

Теза А. Чехова про те, що «у людині все має бути прекрасним...», – повністю стосується і педагога, в іміджі якого поєднуються професійні та зовнішні ознаки (стиль одягу, прикраси, манера розмовляти і поводитися, міміка, жести, погляди тощо).

У нашому дослідженні на основі аналізу наукових джерел та узагальнення думок учених щодо структури іміджу особистості та з урахуванням того, що професійний імідж педагога відображає значущі з позиції масової свідомості особливості особистості, професійної діяльності і

спілкування, поведінки і зовнішнього вигляду, було виділено три складові професійного іміджу педагога (рис. 1.1), а саме:

1) зовнішній вигляд (одяг, взуття, аксесуари, зачіска, макіяж, хода, манери, етикет);

2) внутрішній образ (професійні знання, вміння та здібності, сфера свідомості, система цінностей, Я–концепція, рефлексія, інтуїція, здоров'я, критичне мислення, особисті якості);

3) комунікативна складова (вербальні і невербальні особливості спілкування).

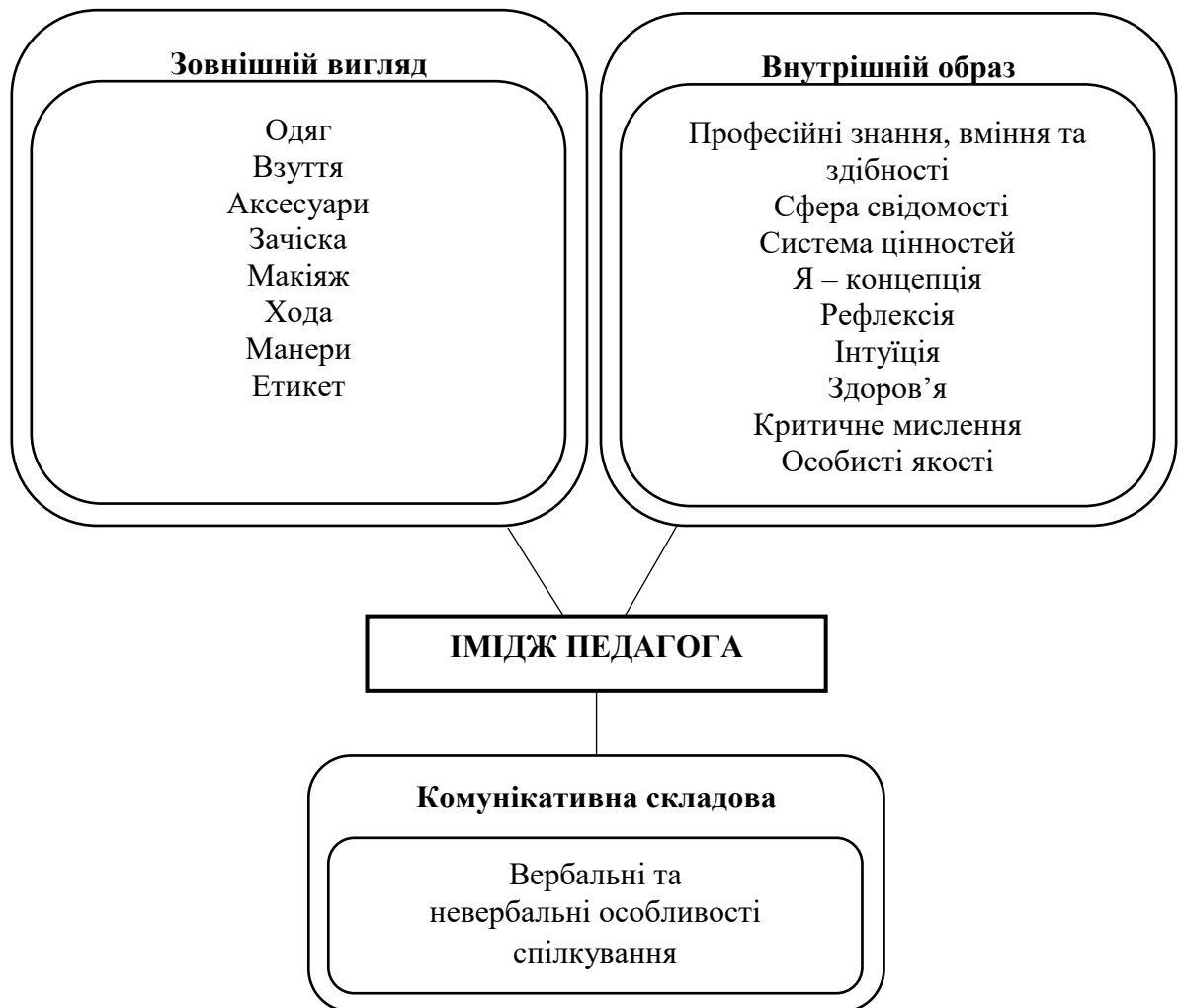

Рис. 1.1. Складові іміджу педагога

Ці складові формують на рівні буденної свідомості людей стереотипні образи – уявлення про сучасного педагога. Розглянемо більш детально складові професійного іміджу педагога.

Перша складова – це зовнішній вигляд (одяг, взуття, аксесуари, зачіска, макіяж, хода, манери, етикет).

Зовнішність педагога – це культура і техніка догляду за зовнішнім виглядом – уміння доглядати за волоссям, робити зачіску, добирати одяг і взуття, прикраси, аксесуари, парфуми; це вміння доглядати за тілом (обличчям, руками, ногами). Лише з поєднанням цих складових створюється зовнішність, яка уособлює педагога. Зовнішній вигляд педагога може створити робочий або неробочий настрій на уроці, сприяти або перешкоджати взаєморозумінню, полегшувати або ускладнювати педагогічне спілкування [150].

Вимоги, висунуті до зовнішнього вигляду педагога (зокрема, одягу та його кольорової гами, прикрас, зачіски, макіяжу тощо), допомагають йому покращити свій професійний імідж, досягти успіху.

Класичний стиль одягу педагога викликає почуття стабільності та респектабельності навчального закладу, демонструє рівень його культури. Крім того, він дає змогу учням, батькам, колегам бачити, а головне – чути педагога, а не лише споглядати на те, як він виглядає. Формальна суворість, чіткі лінії, переконлива естетика надають значущості зовнішньому вигляду педагога, демонструють його авторитет, гідність, упевненість. Ідеальна форма одягу для педагога та, що сприяє концентрації уваги учнів не на вивченні особливостей одягу, а на засвоєнні матеріалу. Таким одягом є діловий костюм [149].

Правильний вибір колірної гамми одягу може допомогти знайти педагогу взаєморозуміння з учнями та колегами по роботі. Вдало підібраний гардероб сформує сприятливе враження зовнішнього вигляду педагога в оточуючих. Такий гардероб може вигідно підкреслити професійні та особистісні якості педагога.

Прикрас у вбранні педагога має бути мінімальна кількість. Вони мають бути неяскравими, непомітними. Наприклад, жінкам пасуватимуть намисто з дрібних перлів середньої довжини, тонкі кільця з благородного металу,

невеликі сережки, інакше протягом заняття ті, хто навчається, розглядатимуть шикарне нове кільце викладача замість того, щоб вчитися.

Зачіска, макіяж мають справляти враження доглянутої людини. Краще мати максимально природний вигляд. Макіяж і манікюр потрібно підібрати в стриманих нейтральних тонах.

Важливе значення для педагога має мода як соціально-психологічний феномен і атрибут повсякденного життя, який є досить складним утворенням. Мода належить до простих явищ із сфери настроїв. Люди долучаються до моди під час безпосереднього контакту один з одним. Проникнення в глибинні джерела моди робить останню явищем доволі складним і багаторівневим. Мода пов'язана з поточним моментом життя суспільства й водночас відтворює загальний соціальний контекст життєдіяльності людей. Вона на певний період закріплює деякі суттєві особливості соціуму, реального процесу, що відбувається у психології, спілкуванні, поведінці, зовнішніх формах тощо. Однак сліпо наслідувати моду педагог не повинен.

Як правило, педагогам рекомендують урахувати вимоги моди, але носити діловий одяг та дотримуватись класичного стилю. Проте, педагог може мати і стильний образ, який може слугувати прикладом для учнів, але за умови, що він буде достатньо стриманим (і за формою, і за кольоровою гамою) та добре продуманим.

Не менш важливу роль у створенні іміджу педагога відіграє культура його поведінки. Адже культура поведінки характеризує педагога як особистість, що відповідає суспільним нормам та вимогам. Для учителя – це, насамперед, професійна якість, яка формує його образ, а в начальному процесі виступає одним із засобів виховання учнів та дієвим чинником створення здорової робочої атмосфери. Однією з основних складових професійної культури та професійного саморозвитку викладача є педагогічна етика. Під педагогічною етикою розуміють «норми та правила поведінки педагога, що забезпечують моральний характер педагогічної діяльності та

взаємовідносин, що зумовлені педагогічною діяльністю; професійна моральність педагога» [188, с. 279]. Етика обґрунтовує моральні ідеали, моделі людських взаємин і способів їх реалізації. Етичні ідеали існують у вигляді системи норм, традицій, професійно етичних кодексів. Вони допомагають регулювати поведінку людей у суспільстві та між собою, а в межах конкретної професійної діяльності стають дієвими засобами оцінки вчинків [9, с. 44]. Таким чином, етика самого викладача характеризується нормами моралі, які він прийняв особисто для себе та які виявляються в його поведінці та професійній діяльності. Однією з найголовніших моральних вимог педагогічної етики є любов до своїх вихованців. Якщо педагог любить учнів, то він сприймає їх такими, якими вони є, з усіма їх позитивними якостями та недоліками, він розуміє їх, співпереживає, співчуває та має бажання допомогти. Любов проявляється на рівні моральних відносин педагога до учнів. Ці відносини будуються на довірі, повазі, доброті, доброзичливості, чуйності, людяності, терпимості, врівноваженості, витримці. Саме любов до своїх учнів є основою формування педагогічного оптимізму педагога – віри в можливість, вміння бачити в учнях найкраще, віри у власні можливості та успіх своєї справи, професійного обов'язку, відповідальності, педагогічної совісті, педагогічної справедливості та професійної самовідданості [163, с. 44].

На думку В. Чернокозової та І. Чернокозова, педагогічна етика – це наука про суть, закономірності розвитку і зміст моральних вимог, що породжується специфічними особливостями педагогічної праці та її суспільним значенням [267].

Як відомо, предметом дослідження педагогічної етики є характер діяльності педагога і його відносин у професійному середовищі, основи педагогічного етикету (специфічні правила спілкування, манери, поведінка педагогів, які займаються навчанням і вихованням) [3, с. 196].

Педагогічна етика – це «правила культури поведінки, які регулюють взаємини між педагогами та учнями, педагогом і батьками, педагогом і

педагогом. До них відносять: повагу до учня, його батьків, колег, прагнення встановити доброзичливі, творчі стосунки. Педагогічний етикет проявляється в професійному іміджі, манері мовлення, реальній поведінці. Дотримання правил педагогічної етики допомагає зміцненню авторитету педагога серед учнів, створенню сприятливого психологічного клімату в середовищі учнів, сприяє встановленню правильних взаємин як з групою, так і з окремими учнями. Педагогу необхідно стримувати свої негативні емоції, у нього не має бути підвищеного тону, нестриманості і міміки невдоволення під час вислуховування відповідей» [153, с. 34].

Н. Лаврентьєва, А. Нечаєва зазначають, що педагогічна етика ввібрала в себе такі категорії, як: професійний «педагогічний обов'язок», «педагогічна справедливість», «педагогічна честь», «педагогічний авторитет», «педагогічна совість» і «педагогічний такт» [105].

Автори зазначають, що педагогічна справедливість – поняття моральної свідомості, що виражає належний порядок людських взаємин у педагогічній діяльності. Поняття «справедливість» включає співвідношення між гідністю всіх учасників педагогічного процесу та їх правами і обов'язками. Педагогічна справедливість спонукає вчителя бути об'єктивним, не піддаватися емоціям і миттєвим висновкам.

Вони звертають увагу на педагогічний обов'язок, який у цьому понятті фіксує службові обов'язки. Усвідомлення спонукає особистість ставитися до своєї справи з найбільшою відповідальністю. Професійний педагогічний обов'язок є певним моральним обов'язком, що містить сукупність вимог, які рівною мірою стосуються всіх людей, і є особистим завданням кожного педагога. Категорія обов'язку тісно пов'язана з такими поняттями, які характеризують моральну діяльність вчителя, його відповідальність, самосвідомість, совість, мотив тощо; орієнтацію на безумовну повагу особистості дитини та вимогливості до неї, затвердження гуманності та дотримання морально-правових норм, що регулюють процес виховання і навчання.

У праці Н. Лаврентьевої та А. Нечаєвої розкрито й такі категорії, як: педагогічна честь, педагогічна совість, педагогічний авторитет. У понятті педагогічна честь дається оцінка значущості тієї чи іншої професії у житті суспільства. Усвідомлення цієї значущості є основою професійної гідності особистості, самооцінки її діяльності. Професійна честь – це поняття моральної свідомості. Поняття професійної честі та професійної гідності доповнюють один одного, допомагають підтримувати певний, досить високий рівень моральності в конкретних умовах тієї чи іншої професії. Поняття професійної честі передбачає у ставленні до особистості ту міру поваги, яку він заслужив з боку всіх учасників педагогічного процесу – вчителів, учнів, батьків. Педагогічна совість висвітлюється ними, як самооцінка особистості своїх помислів, почуттів, вчинків крізь призму вищих цінностей. Совість активізує моральне життя людини, вона є важливим «механізмом» твердження добра, справедливості. Совість – найбільш досконала форма самоконтролю. Професійна совість учителя – це суб'єктивне усвідомлення ним свого обов'язку і відповідальності перед учнями. Щодо педагогічного авторитету знаходимо міркування у науковій літературі, що він ґрунтується на принципі єдності вимоги і довіри до особистості учня. Авторитет педагога залежить, насамперед, від усього комплексу його особистісних і професійних якостей, моральної гідності; це духовна влада над свідомістю учня.

В. Чорнокозова та І. Чорнокозов зазначили, що педагогічний такт – «це форма і міра поведінки вчителя в його ставленні до оточуючих людей, що зумовлена необхідністю постійного виховного впливу на них. Тактовність передбачає збереження добрих взаємин між людьми в особливо складних і важких умовах. Якщо поведінка внутрішньо суперечлива, припустимо навіть тимчасове порушення якоїсь моральної вимоги для додержання головного, важливого принципу» [267, с. 127].

Усі зазначенні категорії педагогічної етики мають надзвичайно важливе значення для розвитку позитивного професійного іміджу педагога.

Останній має знати свої сильні сторони й особистісні якості, мати уявлення про те, які відносини між педагогом та учнями створюють можливості для успішної роботи. Практичне оволодіння вчителем основними принципами педагогічної етики сприяє розвитку його професійної культури, а успішно спроектований позитивний педагогічний імідж впливає на самоствердження вчителя і його подальше професійне самовдосконалення [144].

З етикою взаємопов'язане поняття естетика – наука про прекрасне, «про загальні закономірності художнього освоєння дійсності людини, про суть і форми відображення дійсності й перетворення життя за законами краси, про роль мистецтва в розвитку суспільства» [35, с. 119].

О. Сорока розглядає естетику як мистецтво, як «вид духовної діяльності людей, який формує і розвиває в останніх здатність творчо перетворювати навколишній світ і самого себе за законами краси, реалізуючи універсальні потреби людини в сприйнятті дійсності в розвинутих формах чуттєвості» [232, с. 145].

Оволодіння педагогом основами естетики сприяє розвитку у нього внутрішньої складової іміджу, а отже й розвитку позитивного професійного іміджу.

Л. Данильчук вважає, що стильний образ – «це цілісний, закінчений образ в якому все продумано від гудзиків до пряжок на туфлях. Але при цьому важливо не виглядати надто ідеально, як еталон або манекен. Уміння носити речі, здатність подати себе, шарм, легка недбалість і в той же час вишуканість – ось що робить образ стильним та неповторним» [43, с. 63].

Друга складова професійного іміджу педагога – внутрішній образ (професійні знання, вміння та здібності, сфера свідомості, система цінностей, Я–концепція, рефлексія, інтуїція, здоров'я, критичне мислення, особисті якості).

Внутрішній образ педагога – невід'ємна складова педагогічного іміджу, оскільки вміння подобатись й налаштовувати до себе інших людей виступає необхідною якістю у професійних та особистісних контактах, тоді

як зовнішній вигляд – це лише стиль, зумовлений внутрішнім складом особистості [137].

Внутрішній образ – це, насамперед, свобода і безпосередність, культура вчителя, емоційність, гра уяви, зворотній шлях постановки й розв’язання проблем, асоціативне бачення, несподівані яскраві ходи у сценарії уроку, внутрішній настрій на творчість, самовладання в умовах публічності й багато інших складових [246, с. 25].

На думку А. Калюжного, внутрішня відповідність професії – внутрішнє «Я» вважається провідною складовою педагогічного іміджу, оскільки вміння подобатися й прихилити до себе інших людей – якість, яка конче необхідна в професійному спілкуванні [68].

Є. Перелигіна вважає, що сформовані механізми прояву іміджу базуються на системі символічних структур, а саме «на комбінації: Я-концепції, ідеального Я, образу в інших та образу себе для інших, де «образ себе для інших» виступає в ролі ідеального результату створення іміджу» [186, с. 74].

А. Коханенко зазначає, що внутрішні прояви іміджу базуються на архетипах, культурних та соціальних типажах, ролях, особистісних особливостях його носіях, культурологічних та соціальних контекстах [95, с. 8]. За даними автора, архетипи є зрозумілими та бажаними образами для їх сприйняття. Це демонструє необхідність урахування стереотипу і при сприйнятті фахівця освіти, створення його іміджу.

М. Варданян розглядає внутрішній образ як «знання (загальнопрофесійні знання, знання теоретичних основ педагогічної іміджології); уміння (методичні, перцептивні, вміння в галузі психотехнологій, діагностико-оцінні); установки, орієнтовані на розуміння, співпереживання, демократичний стиль управління; орієнтація на професійне, особистісне зростання та самозростання, спрямовані на формування та розвиток позитивного іміджу; цінності (цінність життя

особистості, її самоцінність та здоров'я); адекватна самооцінка вчителя; розвиток Я-концепції педагога» [21].

Л. Сулова пише про те, що існує енергоінформаційне поле людини, вивчається його структура і вплив. Експерименти фіксують за допомогою приладів, як змінюється енергетичне поле людини залежно від різних станів і зовнішніх умов, вимірюється сила особистісного впливу людини на людину [237, с. 5]. Із усього набору характеристик у роботі над формуванням іміджу вибирають ті, які, поза сумнівом, мають позитивно оцінюватись оточуючими.

Сприйняття людини відбувається крізь призму особистості. Людська здатність до сприйняття інших особистостей ґрунтується на емоціях та почуттях. Унаслідок цього первинне сприйняття іміджу так вражає, ненавмисно наслідуює внутрішнє захоплення без роздумів. «Серед властивостей людських немає жодної, яка б цінувалась усіма. Вона має первинне значення у взаємостосунках між людьми: її помічають раніше за все, спрямовуючи на нас чудодійне враження, вона владно володіє нашими думками», – писав М. Монтень про роль краси у спілкуванні людей один з одним [207, с. 18].

Для глибшого розуміння створення внутрішнього образу педагога вважаємо за доцільне звернутися до «Я-концепції» особистості.

У своїй дисертації І. Розмолдчикова розвиває думку про те, що до внутрішнього аспекту іміджу входять знання, уміння, здібності, настанови, самооцінка, Я-концепція. Все це має «особливо важливе значення, бо складає духовну основу особистості, її менталітет, інтелект, інтереси, потреби, цінності, цілі, сенс життя, майстерність, тобто все, що є сутністю людини, її призначенням у світі [207, с. 17].

На думку У. Джемса, К. Роджерса, Р. Бернса, імідж потрібно розглядати як формування «Я-образу», пов'язаного з «Я-концепцією» особистості. Головним у Я-концепції особистості є оцінний компонент – самооцінка, тобто думка про особисті цінності, які існують у вигляді установок конкретної людини. Щоб створити себе, створити уявлення про

себе, людина повинна об'єктивізувати себе внутрішньо, виразити свої суб'єктивні стани в символах, зрозумілих іншим людям [34].

Р. Бернс підкреслює, що Я-концепція формується під впливом різних зовнішніх факторів, які відчуває індивід. Особливо важливими є для нього контакти зі значущими іншими, які по суті і визначають уявлення індивіда про самого себе. Але на перших етапах практично будь-які соціальні контакти здійснюють вплив. Однак із моменту свого зародження Я-концепція сама стає активним початком, важливим чинником в інтерпретації досвіду. Таким чином, Я-концепція відіграє, по суті, трояку роль: вона сприяє досягненню внутрішньої узгодженості особистості, визначає інтерпретацію досвіду і є джерелом очікувань [10, с. 39].

За визначенням З. Курлянд, «Я-концепція» – цілісний, хоч і не позбавлений внутрішніх суперечностей образ власного «Я», який є настановою людини стосовно себе» [181].

У її структурі А. Калюжний виділяє три основні компоненти:

- когнітивний – що я знаю про себе (Я-щасливий, Я-незграбний, Я-товариський, Я -дратівливий);
- оцінювальний – як я оцінюю те, що знаю про себе (мене це радує, мені це байдуже);
- поведінковий – як я поведусь відповідно до оцінки того, що я знаю про себе [68, с. 23].

Учений також зазначає, що головним у «Я-концепції» особи є оцінювальний компонент, який зазвичай називають самооцінкою. Це думка особи про власну цінність, яка відбивається в установках, властивих певній людині. Вона відображає міру розвитку відчуття самоповаги, відчуття власної цінності і позитивного ставлення до всього, що входить у сферу «Я». Це означає, що позитивну Я-концепцію можна прирівняти до позитивного ставлення до себе, до самоповаги, відчуття власної цінності. Синонімами негативної Я-концепції в цьому випадку стають негативне ставлення до себе, відчуття своєї меншовартості [68, с. 23].

Позитивна «Я-концепція» педагога простежується через:

– позитивне ставлення до себе, позитивну самооцінку, самоповагу, відчуття власної гідності; самосвідомості, що висвітлює знання людини про себе: «який я?». Професія педагога потребує знання себе не лише як особистості, але і як вчителя: «який я вчитель, вихователь?», «чи маю я здатність до викладання, до роботи з дітьми?» тощо;

– поведінку, яка узгоджує внутрішнє оцінювання себе із зовнішніми вчинками [182, с. 424].

Для педагога з позитивною «Я-концепцією» характерною є гнучкість педагогічного мислення, що дає змогу йому приймати правильне рішення у складних ситуаціях, швидко реагувати на зміни в почуттях, мисленні, поведінці тих, хто навчається, бути впевненим у собі і бути задоволеним власною діяльністю [130].

Р. Бернс довів, що наявність у вчителя позитивної Я-концепції позитивно впливає не тільки на його поведінку в класі, але і на успішність учнів. Спілкуючись з людиною, впевненою у своїх можливостях, школярі починають проявляти свої здібності в повній мірі і набувають відчуття особливої цінності [10, с. 308].

Позитивна «Я-концепція» педагога невід’ємно пов’язана з педагогічною емпатією, що проявляється в безумовному внутрішньому прийнятті самооцінки особистості учня, дає змогу відобразити світ його переживань у власній, і внаслідок цього сприяє збалансованості міжособистісних відносин, переводячи їх у суб’єкт-суб’єктні. В основі цього феномену лежать впевненість самого педагога у власній особистісній цінності та його професійна компетентність, яка, з іншого боку, є складовою професійної мобільності [181].

Процес пізнання педагогом себе, своїх вихованців неможливий без добре розвиненої рефлексії. Під рефлексією зазвичай розуміють здатність особистості до самоаналізу, осмислення, оцінки передумов, умов, власної діяльності [218, с. 248]. Рефлексія виступає як технологія самодіагностики

успішності й ефективності педагогічних дій викладача, як засіб гнучкого реагування на те чи інше педагогічне явище, життєву ситуацію [33, с. 99].

Рефлексія функціонує як аналіз суб'єктом власного психічного стану, спрямована на його самовдосконалення, є «ключовим моментом розвитку особистості» [250, с. 22]. Рефлексія сприяє свідомому виконанню будь-якої діяльності. Особливістю цього механізму у процесі розвитку педагогів є його інтелектуальна спрямованість. Таким чином, «педагогічна рефлексія – це усвідомлення вчителем себе самого як суб'єкта діяльності: своїх особливостей, здібностей, того, як його сприймають учні, батьки, колеги, адміністрація. Водночас, це усвідомлення цілей та структури своєї діяльності, засобів її оптимізації» [250, с. 22]. Модель педагогічної рефлексії формується за допомогою запитань педагога до самого себе: «Якої мети я прагну досягти?»; «Чому?»; «Якими засобами?».

Надзвичайно важливою для формування внутрішнього образу педагога є педагогічна майстерність як вищий рівень розвитку професіоналізму, результат педагогічного досвіду і творчого саморозвитку.

Виділяють такі структурні компоненти педагогічної майстерності: професійні знання як основа майстерності; професійно-педагогічна техніка; професійно-педагогічні вміння; гуманістична спрямованість педагогічної діяльності; професійно-педагогічні здібності [190].

Професійні знання, вміння та здібності складають основу внутрішнього образу педагога.

Щодо педагогічних здібностей, то Н. Пихтіна визначає їх як психічні властивості особистості педагога, що забезпечують високу результативність виконання професійної діяльності [190].

О. Козлова зазначає, що вагомим для розвитку іміджу педагога є наявність педагогічних здібностей, необхідних для успішного оволодіння мистецтвом педагогічної діяльності, її ефективного здійснення. Головною педагогічною здібністю, що об'єднує всі інші, є толерантність, чутливість до людини, до особистості [84, с. 42].

Очевидно, що імідж не зможе замінити реалій, а тільки допоможе посилити позитивні сторони та зробити непомітними негативні. Якщо ж оточуючі не будуть підтримувати імідж, то він руйнується.

Характеризуючи складові професійного іміджу педагога (зокрема, внутрішній образ), не можна обійти увагою таку важливу властивість як педагогічна інтуїція. Для виявлення схованих внутрішніх властивостей педагогічної діяльності в ході організації роботи педагог має володіти розвинутою педагогічною інтуїцією та використовувати педагогічне мислення.

Педагогічна інтуїція найчастіше характеризується швидким прийняттям рішення педагога з передбаченням попереднього розвитку ситуації без повного його аналізу. Є ще таке поняття як «педагогічна імпровізація», під якою розуміють знаходження несподіваного рішення та його швидке використання, збіг процесів створення і застосування при їх мінімальному розриві [65].

Процес педагогічної імпровізації складається з 4 етапів:

– педагогічне осяяння – у дії навчально-виховного процесу педагог у відповідь на питання або дію учня отримує внутрішній імпульс, який дає незвичну ідею;

– осмислення педагогічної ідеї і моментальний вибір шляху її реалізації
– приймаються рішення, необхідна імпровізація;

– реалізація педагогічної ідеї – здійснюється імпровізація, на очах у дітей народжується щось нове. Які б ідеї не надходили у голову фахівцю, в них не буде великого значення, якщо він не зуміє це педагогічно значущо втілити;

– осмислення або миттєвий аналіз процесу втілення педагогічної ідеї – швидкого рішення щодо продовження імпровізації, якщо під час її дії народжується нова ідея, або завершення її поступовим переходом до запланованого рішення [65, с. 35].

Існує думка, що у структурі внутрішнього образу іміджу педагога має бути професійна компетентність, де серед головних професійних якостей педагога науковці виділяють педагогічну ерудицію, педагогічне цілепокладання, педагогічне мислення, педагогічну імпровізацію, педагогічне спостереження, педагогічну спритність, педагогічний оптимізм, педагогічне передбачення та ін. [114].

Імідж педагога залежить від його життєвої компетентності, позаяк педагога оцінюють не лише з позиції досконалого знання ним свого предмета, а й як людину, яка досягла вершин життєвої самореалізації і в цьому плані є взірцем.

Життєва компетентність проявляється у вмінні орієнтуватися у соціальних ситуаціях; здатності обирати адекватні та ефективні способи розв'язання життєвих проблем; знанні своїх особистісних якостей, переваг та недоліків; умінні самовдосконалюватися та самозмінюватися; здатності розуміти та правильно оцінювати інших людей, установлювати з ними адекватні способи спілкування, проявляти толерантність у стосунках; вмінні керувати собою й обставинами свого життя [175].

Важливою складовою внутрішнього образу педагога є його здоров'я. Від нього залежить зовнішня і внутрішня привабливість, активна життєдіяльність, творчий потенціал та самореалізація особистості.

Термін «здоров'я» трактують як стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише хвороб або фізичних вад» [56, с. 26]. На думку В. Климової, здоров'я – це гармонійне поєднання різних функцій людини (фізичних, психічних, трудових), які забезпечують повноцінну участь людини в різних сферах життєдіяльності [78, с. 84].

Педагоги відзначаються дуже низькими показниками фізичного і психічного здоров'я. Це пояснюється тим, що саме у педагогів дуже високий ризик психічних і соматичних реакцій на напружені ситуації на роботі, що призводить до синдрому емоційного вигорання, емоційного, фізичного і розумового виснаження педагога [148].

Г. Мешко у статті «Шляхи гармонізації особистості майбутнього вчителя в системі підготовки до збереження і зміцнення професійного здоров'я» відзначає, що необхідною умовою професійного здоров'я є повне використання вчителем своїх талантів і здібностей, особистісного потенціалу. Актуалізуючи потенціал особистості, можна допомогти розвинути духовні сили і повірити у творчі можливості. Потенціал пов'язується із неактуалізованими у конкретний момент часу можливостями особистості, які здатні виявитися згодом при певних обставинах [122].

Професійне здоров'я педагога може бути збережене, зміцнене лише за умови наполегливої праці над собою, вироблення звички до самодисципліни і самообмежень. У науковій літературі пропонується низка щоденних заходів щодо збереження і зміцнення здоров'я: релаксація як шлях до психічного здоров'я (аутотренінг, медитація, релаксація, йога, творчі спроби самовираження тощо); рекреація як шлях до фізичного здоров'я (гімнастика, дихальні вправи тощо); катарсис як шлях до духовного здоров'я (спілкування з мистецтвом, маленькими дітьми, близькими, домашніми тваринами) [273].

Для того, щоб уникати стресового стану, педагогу необхідно перевести свою енергію в іншу форму діяльності, зайнятися чим-небудь іншим, що дасть можливість зняти емоційну напругу, наприклад, гумор, цікавинки на уроках. Адже основою стресостійкої життєвої стратегії педагога є пошукова активність, яка проявляється у соціально прийнятих формах [210].

Н. Самоукіна пропонує програму, яка спрямована на психологічний захист від стресу. Вона передбачає п'ять кроків (етапів): екологія духовного світу, екологія думок, екологія почуттів і переживань, екологія несвідомого та екологія способу життя людини [217]. Ця програма може бути вдало використана педагогами для зміцнення свого професійного здоров'я, допоможе їм сформувати стресостійкість, досягнути кар'єрного зросту без надмірного стресу.

Сучасні вчені широко використовують поняття «ортобіоз» як мистецтво збереження здоров'я, ведення правильного способу життя і праці, гармонія людини і навколишнього середовища.

Вагомий внесок у вивчення процесів старіння, причин передчасної, безглуздої смерті зробив І. Мечніков. Він став винахідником ортобіозу. На думку вченого, це поняття означає порядок життя, який ґрунтується на науці, зокрема на гігієні, та дає змогу людині закінчити своє життя не страшною смертю [121].

У контексті досліджуваної проблеми визначаємо ортобіоз як правильний спосіб життя і праці педагога, від чого безпосередньо залежить його імідж.

Не менш важливим компонентом внутрішнього образу іміджу педагога є критичне мислення.

На думку С. Терно, «критичне мислення – це здатність використовувати певні прийоми обробки інформації, що дозволяють отримати бажаний результат» [245, с. 5].

До основних рис критичного мислення, як уважає вчений, варто віднести такі уміння: робити логічні умовиводи; ухвалювати обґрунтовані рішення; давати (оцінку позитивних та негативних рис) як отриманої інформації, так і самого розумового процесу; спрямованість на результат [245, с. 5].

Розвивати критичне мислення для педагогів це набагато важливіше, ніж просто вміти аналізувати або перевіряти інформацію, адже таке мислення формує певний тип особистості.

О. Пометун та І. Сущенко зазначають, що критичне мислення – це комплексне поняття, яке поєднує розумову діяльність, певні цінності, моральні якості, відповідні моделі поведінки, такі як відкритість, толерантність, сміливість, чесність, відповідальність та ін. [204].

Сьогодні суттєво змінилися цінності орієнтації педагогічного фахівця. Найбільшою цінністю є вільна, творча особистість, здатна успішно працювати в умовах, які постійно змінюються [85, с. 26].

Важливими компонентами внутрішнього образу педагога є також його особисті якості.

Пітер Вітті виділяє такі якості педагога: моральні, демократизм в освіті (доброта, терпіння), великий інтерес. Негативний вплив на педагогічний імідж, на його думку, здійснюють поганий характер, нетерпимість, несправедливість, відсутність інтересу до дітей [278, с. 145].

Ален Додж, використовуючи метод рейтингу, виявив особисті якості педагогів, які спромоглися досягти неабиякого успіху у своїй професійній діяльності. Серед них: емоційна стійкість, емпатія, відповідальність, товарицькість [286, с. 202].

Без сумніву, свій внесок у вирішення проблеми розвитку іміджу педагога зробив відомий педагог минулого Я. Коменський. Зокрема, він розглядав у своїх працях якості особистості, які необхідні сьогодні у педагогічній професії.

На думку Я. Коменського, людина – найдосконаліша істота на землі, і вона має право на безперешкодний розвиток своїх сил і здібностей. До освіти і сприйняття виховуючого впливу здатні всі, незалежно від спеціального економічного стану, національної приналежності та інших факторів [135].

Особисті якості також впливають на розвиток третьої складової професійного іміджу педагога – комунікативної, що поєднує вербальні і невербальні особливості спілкування.

Як зазначає О. Горovenko, сучасний образ «педагога визначає не лише набір рис, якостей ідеальної моделі фахівця в свідомості учнів, але і новий комунікативний імідж. Комунікативний імідж об'єднує всі вербальні і невербальні особливості спілкування педагога» [37, с. 10].

Спілкування – це процес, якій передбачає наявність контактів, обмін інформацією і взаємодію між людьми. В освітньому процесі, як правило,

відбувається передача не лише знань і способів діяльності, а й суспільних цінностей і норм культури. Спілкування є основою роботи вчителя [175].

Без сумніву, свій внесок у вирішення проблеми розвитку іміджу педагога зробив відомий український психолог Г. Костюк. Зокрема, він розглядав у своїх працях вміння ефективно спілкуватися. Він також обґрунтував формування системи психічних властивостей індивіда, його свідомості і самосвідомості, що є необхідною умовою становлення його як суспільної істоти, як суб'єкта спілкування з іншими людьми [134].

Ш. Амонашвілі назвав педагогічне спілкування «китом, на якому тримається все виховання» [1].

О. Леонт'єв уважав, що педагогічне спілкування – це професійне спілкування вчителя й учня, яке має певні функції, спрямовані на створення сприятливого психологічного клімату, а також на психологічну оптимізацію навчальної діяльності і відносин між педагогом та учнем [109].

На думку І. Зязюна, професійно-педагогічне спілкування – це система (способи і навички) органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, зміст якої – обмін інформацією, здійснення виховного впливу, організація взаємовідносин за допомогою комунікативних засобів. Причому педагог виступає як активатор цього процесу, організовуючи його і керуючи ним [183].

Особливість педагогічного спілкування зумовлена суспільною роллю в розвитку особистості, вихованні, навчанні, які є частиною взаємодії педагога з учнями [184].

І. Трубавіна розглядає ділове спілкування як взаємодію між людьми з метою обміну інформацією, що стосується людини, її діяльності або навколишнього світу [249, с. 67].

З. Курлянд виділяє основні функції спілкування: «обмін інформацією, організація діяльності, пізнання людьми одна одною, досягнення взаєморозуміння. Крім того, будь-яка людина має потребу самовираження в процесі спілкування, одержання емоційної підтримки – співчуття, поваги до

себе – визнання своєї особистості. Урахування цих потреб дуже важливе для вчителя. Без прояву розуміння та поваги до співбесідника ефективно спілкування не можливе» [102, с. 122].

До комунікативних умінь учителя дослідниця відносить такі:

- соціальна перцепція (уміння «читати по обличчю»);
- емпатія (уміння співчувати);
- толерантність (уміння розуміти інші думки, терпимо ставитися до чужих поглядів);
- самопрезентація (уміння виявляти впевненість, свої кращі якості в необхідний час);
- установка на позитивне в людях;
- достатній обсяг уваги і пам'яті (обличчя, імена, якості);
- оперативність формулювання думок;
- культура і техніка мовлення;
- володіння прийомами ефективного спілкування [182].

Одним із важливих компонентів комунікативної складової іміджу педагога є культура спілкування, зокрема лексична (використання синонімів, метафор, епітетів), граматична (використання іншомовних слів, числівників, відмінників, відмін, побудова речень), орфоепічна (наголоси, вимова звуків) правильність мовлення [66].

Також у культурі спілкування педагога велику роль відіграє експресивність мовлення. Головним є різноманітність інтонацій (логічні, смислові і емоційні наголоси, зміна висоти звуків, темпоритму, паузи). Інтонація може нести до 40% інформації. Безбарвна монотонна мова не може привернути увагу, навчити запам'ятовувати головне, виразити особисте ставлення педагога до інформації, яку він викладає. Крім інтонації, до засобів виразності мови належать використання анафор (прислів'я, повтори, приказки), градацій (повтор основного поняття з посиленням і розширенням речення), інверсій (незвичний порядок слів у реченні), (логічні, смислові і емоційні наголоси, зміна висоти звуків, темпоритму, паузи) [133].

До найбільш складних завдань, що постають перед педагогом, входить організація продуктивного спілкування, яка передбачає наявність високого рівня розвитку комунікативних умінь. І дуже важливо так організувати спілкування з учителями під час професійного навчання, щоб цей неповторний процес відбувся. Важливу роль тут відіграє стиль спілкування [218].

І. Зязюн виокремлює найпоширеніші стилі педагогічного спілкування. Найбільш плідним є спілкування на основі захопленості спільною творчою діяльністю. Захопленість спільним творчим пошуком – результат не тільки комунікаційної діяльності педагога, а й у більшості випадків його ставлення до педагогічної діяльності в цілому. Досить продуктивним є стиль педагогічного спілкування на основі дружнього ставлення. Це стимулятор розвитку творчих взаємин педагога з учнями. Досить поширеним є спілкування-дистанція. Суть його полягає в тому, що в системі взаємовідносин педагога і вихованців обмежувачем виступає дистанція. Спілкування-дистанція значною мірою є перехідним етапом до такої негативної форми спілкування, як спілкування-залякування. Цей стиль спілкування, до якого також іноді звертаються молоді вчителі, пов'язаний переважно з невмінням організувати продуктивне спілкування на основі захопленості спільною діяльністю. Не менш негативну роль у роботі педагога відіграє спілкування-загравання. Цей стиль спілкування відповідає прагненню завоювати хибний, дешевий авторитет, що суперечить вимогам педагогічної етики [183, с. 138-139].

Як свідчить практика, у чистому вигляді стилі не існують, найчастіше їх використовують змішано. При цьому знайдений і прийнятний стиль спілкування одного педагога виявляється абсолютно неприйнятним для іншого. Тобто у стилі спілкування яскраво проявляється індивідуальність особистості.

Від стилю спілкування залежить психологічна атмосфера, емоційне благополуччя. Певну роль відіграє і незнання технології спілкування,

відсутність у педагога потрібних прийомів спілкування. Такі стилі спілкування, як залякування, загравання і крайні форми спілкування-дистанції, небезпечні ще й тому, що за відсутності у педагога професійних навичок спілкування можуть вкоренитися в його творчу індивідуальність, а з часом заважають. Це ускладнює педагогічний процес і знижує його ефективність. Найбільш плідний освітній процес забезпечується саме надійно вибудованою системою взаємовідносин [70].

Аналізуючи технологічну сторону професійно-педагогічного спілкування, В. Кан-Калік виділяє такі стадії цього процесу:

1. Орієнтування в умовах спілкування. Учитель адаптує свій звичайний стиль спілкування до конкретних умов, що склалися саме на цьому уроці чи виховному заході. Вибудовується така адаптація на:

- усвідомленні педагогом свого стилю спілкування з учнями;
- мисленнєвому відтворенні минулих особливостей спілкування з цим класом;
- уточненні стилю спілкування в нових комунікативних умовах діяльності, що впливають із ситуації в класі і поставлених педагогічних задач.

2. Початкова стадія спілкування. На основі нової інформації про ситуацію і конкретні умови коректуються вибрані прийоми та способи спілкування. Система спілкування приводиться у відповідність до системи педагогічних задач, які вчитель має вирішувати. При цьому треба мати на увазі вплив різноманітних стереотипів, що істотно впливають на особливості сприймання педагогом особистості учнів. Не менш важливим є й інше – перше враження, яке справив педагог на учнів. Причому дуже часто це враження визначається не стільки змістовними характеристиками діяльності вчителя, скільки його вмінням одягатися, манерою поведінки тощо.

3. Зосередження уваги учнів на собі. Педагогічне спілкування буде продуктивним лише за умови концентрації доволіної уваги учнів на вчителіві. Покладатися тут лише на офіційні правила взаєностосунків, які

регламентують таку увагу зі сторони учнів, аж ніяк не можна. Учитель має вирішувати цю проблему як важливу комунікативні задачу.

Виділяють такі варіанти її розв'язання: 1) мовний (словесне звернення до учнів); 2) пауза (з активним внутрішнім зверненням – вимогою уваги); 3) поведінково-знаковий (записи на дошці, розвішування наочних посібників тощо); 4) змішаний, який поєднує елементи трьох попередніх. У реальній педагогічній практиці найчастіше зустрічається саме четвертий, змішаний варіант.

4. «Зондування душі об'єкту» – своєрідний пошуковий етап будь-якого акту спілкування, коли вчитель охоплює очима аудиторію, настроює її на спілкування. На цьому етапі уточняється попереднє уявлення про умови спілкування і можливі комунікативні задачі, оцінюється рівень готовності аудиторії до продуктивного спілкування, вибирається найбільш оптимальний момент для початку спілкування. Ефективність цього етапу залежить від сенсорної культури педагога, його вміння зрозуміти стан іншої людини, мислено відтворити її переживання [70].

Ця технологія професійно-педагогічного спілкування може і має бути адаптована до умов навчання дорослих людей з вищою педагогічною освітою в закладах підвищення кваліфікації, враховуючи їх специфіку, тобто переучування, долання опору раніше сформованих стереотипів, урахування досвіду практичної діяльності за фахом.

У спілкуванні педагога велике значення має публічний виступ. У цьому зв'язку багато корисних порад наводить Д. Карнегі. Ось найбільш актуальні з них:

«– проявляйте впевненість (для цього потрібно володіти матеріалом з великим запасом);

– намагайтесь виглядати охайно і вишукано. Це підвищує самоповагу, зміцнює впевненість у собі, викликає повагу слухачів. Посміхайтесь і намагайтесь викликати позитивну реакцію;

– початок виступу повинен бути коротким (одне, два речення);

– кінцівка мовлення – стратегічно важливий елемент, який пам'ятається найдовше. Завершуючи, не говоріть про це, але й не залишайте промову незавершеною» [15].

Для розвитку іміджу педагога важливою є правильність побудови етапів групового спілкування. Відповідно до логіки педагогічної взаємодії виділяють такі стадії:

1. Моделювання педагогом очікуваного спілкування з учнями протягом процесу підготовки до безпосереднього педагогічного спілкування. На даному етапі має місце своєрідне планування комунікативної складової структури педагогічної взаємодії, що відповідає педагогічним завданням, педагогічній ситуації, індивідуальності педагога, особливостям окремих учнів і навчальної групи в цілому.

2. Організація власне педагогічного спілкування між суб'єктами навчального процесу. Важливим моментом цього етапу є привернення і наступне утримання педагогом уваги, оскільки ефективне спілкування з суб'єктами навчання можливе за умови, якщо увага тих, хто навчається, повною мірою сконцентрована на викладачеві.

3. Керування спілкуванням у процесі педагогічної взаємодії. Зазвичай даний етап передбачає уточнення умов і структури педагогічного спілкування.

4. Аналізування результатів спілкування і моделювання нового педагогічного завдання. Цю завершальну стадію нерідко визначають як стадію зворотного зв'язку в спілкуванні. Вона найчастіше здійснюється у вигляді різноманітних опитувань і анкетувань [102].

Г. Сагач зазначає, що оратор, зокрема педагог, повинен володіти дотепністю діалектика, думками філософа, словами мало не поета, пам'яттю законодавця, голосом трагіка, грою такою, як у кращих лицедіїв [215, с. 195].

Будь-яке спілкування починається з погляду. Від того, яким він буде («бігаючим», неповторним або відкритим і вільним) багато в чому залежить подальше спілкування. Існують різні типи поглядів. Так, коли Ваш погляд,

спрямований у центр чола, що не опускається нижче очей, вважається поглядом співрозмовника. Діловий погляд використовується найчастіше під час бесіди, переговорів, консультування, тобто коли люди сидять навпроти один одного. Погляд, розподілений між очима і ротом вважається світським. Погляд, що охоплює обличчя, шию, верхню частину грудної клітки називають соціальним. Погляд, сквозний від очей вниз по тілу і назад – інтимним. Погляд, спрямований повз партнера, говорить про егоцентризм, націленість на себе. Погляд збоку висловлює цинізм, недовіру, заклопотаність. Погляд знизу (спідлоба) – агресивність, що доходить до готовності до нападу або захисту. Такий же погляд знизу, але при нахиленій голові, напружений і зігнутій спині говорить про підпорядкованість, покірність, послужливість [175].

В. Кононенко зазначає, що «культура мови педагога не може реалізуватися без техніки мовлення, яка включає промовляння тільки на дихальній опорі; чітку дикцію; переважне використання помірної гучності і нижнього регістру свого голосового діапазону; вибір темпоритму мовлення залежно від складності матеріалу, віку і рівня розвитку учнів. Техніка мовлення передбачає уміння привернути увагу та виділити головне за допомогою пауз, зменшення темпу мовлення та зміни гнучкості того, хто промовляє» [88, с. 138].

При невербальному спілкуванні не використовують звукову мову, а засобами спілкування є міміка, жести, пантоміміка, прямі сенсорні чи тілесні контакти. Це слухові, зорові, нюхові, тактильні та інші відчуття й образи, які виникають при комунікації з іншою людиною. Використання на заняттях невербального спілкування сприяє глибшому розумінню навчального матеріалу, зростанню уваги вчителів, розвитку їхніх комунікативних умінь, внаслідок чого вони відкривають для себе значно ширші можливості для особистісного розвитку. Широко відомі дані про те, що протягом перших дванадцяти секунд спілкування при знайомстві на частку невербальних сигналів припадає приблизно 92% всього обсягу прийнятої інформації [155].

У дослідженнях А. Горелова [36], Е. Петрової [187] та інших учених розроблені різні класифікації невербальних засобів спілкування, до яких відносять всі рухи тіла, інтонаційні характеристики голосу, тактильний вплив, просторову організацію спілкування.

Розглянемо основні компоненти невербального спілкування, які допоможуть педагогу у спілкуванні з дітьми, батьками та колегами. У першу чергу, це просторова структура спілкування.

Одним з перших описав норми наближення людини до людини американський антрополог Е. Холл, зокрема: інтимна (відстань від 0 до 45 см) – спілкування самих близьких людей; персональна (від 45 до 120 см) – партнерські відносини людей рівного соціального статусу; соціальна (від 120 до 400 см) – формальне спілкування; публічна (від 400 до 750 см) – при виступі перед аудиторією [187, с. 43]. Педагог у своїй професійній діяльності використовує всі вищеназвані норми наближення до людей, окрім інтимної (хоча і ця норма наближення може бути використана в окремих випадках).

Особливу роль у передачі інформації відіграє міміка. Особа – головне джерело інформації про психологічний стан людини, позаяк мімічні вирази контролюються свідомо у багато разів краще, ніж тіло. Відомим, наприклад, є те, що у разі статичної поведінки педагога під час заняття слухачі втрачають до 10–15% інформації [104, с. 33].

Існує шість основних емоційних станів – радість, гнів, страх, здивування, відроза і смуток. У мімічному вираженні цих станів всі рухи м'язів обличчя скоординовані. Основну увагу звертають на брови, очі і сам погляд. Психологи відзначають, що напрям погляду в процесі спілкування залежить від індивідуальних відмінностей, змісту спілкування і від попереднього розвитку цих взаємин. Коли у людини виникає думка, вона найчастіше дивиться в бік, коли думка сформована – на співрозмовника. Візуальний контакт свідчить про бажання людини спілкуватися. Наприклад, викладач звернув увагу, що слухачі уважно дивляться на нього – показник інтересу до предмета, поважного ставлення до викладача і до того, що він

робить. І навпаки. За допомогою очей передаються найточніші сигнали про стан людини, оскільки розширення і звуження зіниць не піддається свідомому контролю. Наприклад, слухач зацікавлений, перебуває у піднесеному настрої, в такому разі його зіниці розширюються в чотири рази. Навпаки, сердитий, похмурий настрій змушує зіниці звужуватися [16, с. 46].

Наступний компонент невербального спілкування – поза. Виділяють такі різновиди поз:

– закрита (людина займає якомога менше місця та закриває передню частину тіла) – означає недовіру, незгоду, протидію, критику;

– відкрита (сидячи – ноги витягнуті, а руки розкриті; стоячи – розкриті руки долонями догори) – довіру, згоду, доброзичливість, психологічний комфорт [16, с. 42].

Характерним компонентом невербальної комунікації є жести (прощання, вітання, привертання уваги, ствердні, негативні жести, розгубленість, жести довіри). У разі посилення переживань виникає загальна нервовість, збільшується кількість та частота жестів. Такі характеристики голосу як тембр, висота, гучність, акценти створюють образ людини та впливають на її емоційний стан: високий голос – ентузіазм, радість; м'який, приглушений голос – горе, сум, втома; уповільнена мова – горе, зарозумілість, пригнічений стан; швидка мова – занепокоєння, схвильованість, переживання особистих проблем [104, с. 45].

Отже, педагогу потрібно вміти не тільки слухати, а й чути інтонацію слухача, силу і тон голосу, швидкість мовлення, що допоможе зрозуміти їх почуття, думки, прагнення.

Невід'ємною частиною невербального спілкування є і тактильні впливи. До них відносять рукостискання, поплескування, дотики, поцілунки і тощо. Вони більше ніж інші невербальні засоби виконують функцію індикатора рольових відносин. Важко уявити спілкування педагога і того, хто навчається, лише за допомогою слів. Жести, міміка, погляд, поза часом справляють значно сильніше враження, ніж слова. Американський психолог

Ф. Селже висловив думку, що під час розмови значущість слів становить лише 6 %, інтонація – 39 %, а жести і міміка – 55 %. Проблема невербального спілкування розглядається в психології з недавніх часів. До неї зверталися Х. Міккін, І. Горелов, А. Піз та ін. Вона актуальна і для сучасної школи і є частиною педагогічного спілкування. Аналіз наукової літератури засвідчив, що невербальна поведінка: посилює емоційну насиченість мовленого; є показником рольових відносин; створює образ вчителя і учня; підтримує оптимальний психологічний клімат на занятті [187, с. 22].

Особливу роль невербальні компоненти грають у педагогічному спілкуванні і створенні іміджу педагога.

Таким чином, саме поняття «педагогічне спілкування» допомагає багатогранніше характеризувати його структуру, функції, завдання тощо. На сьогоднішній день під педагогічним спілкуванням розуміють систему вмінь, навичок та прийомів взаємодії вчителя і учня, змістом якого є обмін інформацією, пізнання особистості, організація взаємин. Педагог виступає в якості активатора навчального процесу, організовує його і управляє ним.

Педагогічне спілкування передбачає наявність особливих умінь педагога: правильно й оперативно орієнтуватися в мінливій обстановці уроку; правильно здійснювати мовленнєвий вплив; швидко знаходити комунікативні засоби які відповідають індивідуальним особливостям [70].

Специфіка професійної діяльності педагога полягає в постійному розумінні та емоційній напрузі. Тому потрібен такий професійний імідж, який приносить би задоволення самій людині та виправдовував очікування інших людей [65].

Створення іміджу педагога – складний і довготривалий процес. Його результативність залежить від обставин, умов, передумов, технологій і специфіки формування, Я-концепції особистості та інших чинників, що пов'язані та взаємозумовлені між собою.

Процес створення образу має бути активним і цілеспрямованим, містити процедури аналізу та синтезу, завдяки якому образ стає характеристикою індивідуального явища.

О. Писарчук цілком слушно зазначає, що «формування іміджу сучасного педагога складається з формування усієї сукупності рис його особистості: якостей характеру, зовнішнього вигляду, внутрішньої культури, уміння спілкуватися з аудиторією та загальної культури поведінки» [189, с. 140].

В. Бондаренко, досліджуючи процес формування іміджу у майбутніх учителів технологій, наголосив на необхідності дотримання таких принципів: первинності ціннісних орієнтацій студентів на імідж; гармонійності складників іміджу; акцентуванні на індивідуальності носія іміджу; забезпечені внутрішньої свободи особистості як суб'єкта самоформування іміджу; безперервної підтримки позитивного іміджу майбутніх учителів; індивідуалізації процесу його формування [281, с. 169].

Ці принципи можуть бути покладені і в основу розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної освіти.

Нині неперервна освіта набуває неабиякого значення і користується все більшою популярністю. Зростає попит на подальше навчання, стажування, перепідготовку, отримання нової спеціальності після закінчення закладу вищої освіти, вдосконалення професійної компетентності тощо. Такий процес має бути зорієнтований, у першу чергу, на потреби особистості.

Важливою в контексті нашого дослідження є думка Н. Ничкало, яка визначає післядипломну освіту як «філософсько-педагогічну концепцію, згідно з якою це – процес, що охоплює все життя особистості; важливий аспект освітньої практики на різних ступенях системи освіти, котрий представляє її як постійне цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду різних поколінь; принцип організації освіти на загальнодержавному та регіональному рівнях; сучасна світова тенденція в

галузі освіти; принцип реалізації державної політики в галузі освіти; парадигма науково-педагогічного мислення» [164, с. 12].

Ряд науковців (І. Жерносек, М. Красовицький, С. Крисюк та ін.) розглядають підвищення кваліфікації педагогічних кадрів як компонент системи післядипломної освіти – цілеспрямований, спеціально організований процес постійного оновлення та поглиблення професійної компетентності працівників освіти, зумовлений динамікою розвитку суспільства, науки, освіти, культури та потребами, що випливають з особистого досвіду і специфіки діяльності кожного педагога. Головна мета цього процесу – приведення професійної компетентності у відповідність до сучасних вимог, підвищення інтелектуального і загальнокультурного рівня [192, с. 73].

Поняття «підвищення кваліфікації» дещо ширше від поняття «вдосконалення кваліфікації», позаяк процес підвищення кваліфікації передбачає безперервний розвиток творчого потенціалу педагогічних кадрів – сукупність їхніх можливостей засвоєння професійних знань, формування педагогічних умінь, поліпшення особистісних якостей, які забезпечують оволодіння новими методами і формами навчання і виховання, що спрямоване на вдосконалення знань умінь, навичок, тобто вдосконалення кваліфікації [231, с. 15].

Т. Суцєнко визначає педагогічний процес у цій царині як «цілеспрямовану та керовану співтворчість викладача та слухачів, яка ґрунтується на несподіваному висвітленні багатоваріантних, оптимальних педагогічних завдань і рішень» [241, с. 25].

Основною метою діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти є забезпечення умов для особистого та професійного розвитку, зростання педагогічних кадрів, поглиблення, розширення та оновлення їхніх професійних знань, умінь, навичок і компетентності на основі здобутої раніше вищої освіти за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем та практичним досвідом.

Система післядипломної освіти має досить потужний потенціал щодо забезпечення та стимулювання неперервного особистісного й професійного розвитку педагогів, у тому числі в процесі курсової перепідготовки педагогічних кадрів.

Професійний розвиток, на думку Л. Мітіної, – це активне якісне перетворення педагогом свого внутрішнього світу, внутрішня детермінація його активності, що призводить до принципово нового способу професійної діяльності [123, с. 49].

Основні складові професійного розвитку описані авторами «Білої книги національної освіти України», а саме: «визначення вимог у термінах компетентностей, які висуваються до певного виду професійної діяльності; діагностування якостей (компетентностей), що їх має конкретна особа; визначення напрямів і шляхів розвитку / саморозвитку, виходячи з бажаного результату і наявних якостей, сформульованих у термінах компетентностей; складання програми розвитку / саморозвитку для конкретної особи; визначення форм і засобів реалізації програми; реалізація програми; оцінювання (діагностування) отриманих результатів на кожному етапі розвитку / саморозвитку; внесення коректив у поточний перебіг подій; оцінювання загальних результатів виконання програми, за необхідності, її коригування чи заміна; визначення нових перспектив і напрямів розвитку / саморозвитку» [11 с. 40].

Означені складові професійного розвитку стосуються, власне, і професійного розвитку педагога загалом, і розвитку іміджу педагога у системі післядипломної освіти.

На думку Л. Литвинюк, проблема стимулювання професійного зростання вчителів має розглядатися у трьох аспектах: 1) «психологічному, оскільки ефективність процесу стимулювання особистості залежить від урахування її потреб і мотивів діяльності, а також спричинює зміни в мотиваційному полі; 2) педагогічному, бо мета використання стимулів полягає в тому, щоб викликати позитивні зміни в поведінці та діяльності

вчителя; 3) соціальному, адже стимулювання покликане підвищити продуктивність праці сучасного педагога в нових соціально-економічних умовах» [110, с. 6].

Поступовий професійний розвиток передбачає в якості кінцевої мети формування професіонала [159].

У Вікіпедії термін «професіонал» тлумачиться як людина, яка володіє спеціальними знаннями й навичками в будь-якій галузі, що має спеціальність; людина, що добре знає будь-що, майстер своєї справи.

Дещо ширше це поняття трактує А. Деркач, який вважає, що професіонал – це «суб'єкт професійної діяльності, який має високі показники професіоналізму особистості і діяльності, високий професійний і соціальний статус, динамічно розвивальну систему особистісної та діяльнісної нормативної регуляції, постійно націлений на саморозвиток і самовдосконалення, особистісні і професійні досягнення, які мають соціально позитивне значення» [45, с. 184].

Отже, термін «професіонал» містить дві важливі складові: професіоналізм особистості і професіоналізм діяльності. При цьому «професіоналізм особистості – це якісна характеристика суб'єкта праці, яка відображає високий рівень професійно важливих і особистісно-ділових якостей, акмеологічних інваріантів професіоналізму, високий рівень креативності, адекватний рівень домагань, мотиваційну сферу і ціннісні орієнтації, спрямовані на прогресивний розвиток фахівця. Професіоналізм діяльності – це якісна характеристика суб'єкта праці, яка відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, різноманітність професійних вмінь і навичок, зокрема й таких, які ґрунтуються на творчому вирішенні, володінні сучасними алгоритмами і способами вирішення професійних завдань, що дає змогу провадити діяльність з високою і стабільною продуктивністю» [45, с. 174].

В. Ягупов характеризує професійний розвиток особистості фахівця як:

«– мету, смисл і цінність професійної культури фахівця як особистості та як конкретного фахівця;

– складний, суперечливий і багатогранний процес, який складається з особистісного, професійного та фахового розвитку, детермінований зазвичай соціальними, професійно-технологічними, віковими, особистісними, провідними індивідуально-психічними, професійно важливими та фаховими якостями та рисами, має відкритий, нерівномірний і гетерохронний характер;

– результат постійного пошуку відповіді щодо сутності суперечностей (зовнішні та внутрішньо особистісні), які постійно виникають у професійній діяльності, та намагання фахівця їх вирішити або зняти;

– умову успішної професійної діяльності фахівця; особистісної та професійної самоактуалізації фахівця в професійній і фаховій діяльності;

– персональний професійний розвиток фахівця має свою межу і пов'язаний з подоланням ним певних зовнішніх і внутрішніх психологічних бар'єрів» [276, с. 24].

До професійного розвитку належить і розвиток професійного іміджу. За визначенням вміщеним у Словнику-довіднику з педагогіки, – це ріст і становлення професійно значущих особистісних якостей та здібностей, активне якісне перетворення особистістю власного внутрішнього світу, що приводить до принципово нової його побудови і способу життєдіяльності – творчої самореалізації у професії [225, с. 316].

Розвиток професійного іміджу педагога нерозривно пов'язаний з його потребою в професійному саморозвиткові, тобто з прагненням до виявлення, вдосконалення та усвідомлення своїх особистісних якостей. Даний процес, зазвичай, розглядають як інтеграцію і становлення у педагога в ході професійної діяльності особистісних і професійних якостей та здібностей, дослідницьких знань і вмінь тощо [240].

В. Чайка трактує професійний саморозвиток педагога як «процес створення свого «професійного життєвого простору», умов і перспектив його подальшого самовдосконалення. Визначальним у стратегії професійного

становлення є проблемна оцінка самого себе, інших людей, довкілля, що «звільняє» особистість від безпосередньої дійсності і допомагає їй формуватись творчим суб'єктом власної професійної життєдіяльності. Тому важливим у процесі професійної саморегуляції є усвідомлення двох складників професійного життя: професійного оточення і власного внутрішнього світу» [262, с. 92].

Розвиток професійного іміджу педагога пов'язаний також із розвитком його творчого потенціалу. Саме тому важливо врахувати в процесі підвищення кваліфікації вчителів андрагогічні принципи навчання дорослих, відповідно до яких здійснюється управління цим розвитком (додаток А). Сутність андрагогічних принципів навчання полягає в пріоритеті самостійної діяльності, спільної роботи, опори на досвід, системність, інноваційні технології.

Розвивати професійний імідж педагога в системі післядипломної освіти досить складно, оскільки викладачі закладів післядипломної педагогічної освіти мають справу з дипломованими вчителями. У результаті цього процесу кожен педагог має стати яскравою особистістю і непересічним фахівцем, спроможним зацікавити тих, хто навчається, викликати інтерес до предмета, що викладається.

Н. Олійник відзначає, що розвиваючи професійний імідж педагога, варто спрямовувати активну діяльність, що орієнтована на інформування майбутнього вчителя про сильні сторони особистісних якостей і ставлень, які мають об'єктивне значення для успішної роботи з дітьми. Вірне зрозуміле навчально-виховне значення іміджу педагога для розвитку підростаючого покоління формує його відповідальне ставлення до моделювання своєї особистості [170]. Ця теза цілком стосується й розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної освіти.

Можливості післядипломної освіти щодо розвитку професійного іміджу педагога очевидні.

Так, під час курсової підготовки (лекційні та практичні заняття, елективні курси, тренінги, обмін досвідом, захист індивідуальних проектів та ін.) слухачі курсів підвищення кваліфікації поглиблюють професійні знання, вдосконалюють відповідні вміння, розвивають професійні здібності. На цій основі у них можуть змінитися (покращитися) система цінностей, мислення, Я–концепція та інші компоненти внутрішнього образу. Певною мірою курсова підготовка впливає, хоч і стихійно, й на комунікативну складову іміджу педагога.

Разом із тим, для розвитку комунікативної складової професійного іміджу педагога особливу роль потрібно приділити мовним моделям, які використовуються на занятті. На етапі організації вони мають позитивне забарвлення, коли словосполучення будуються таким чином: «Рада вас бачити. Сьогодні ми розглянемо незвичайний матеріал»; нейтральну – «Приготуйте робочі місця і налаштуйтеся на серйозну роботу»; і негативну – «Хтось як завжди спізнюється...» тощо.

Під час спілкування зі слухачами курсів підвищення кваліфікації педагог постійно повинен прагнути зрозуміти їх настрій, приділяти увагу найменшій зміні в мікрокліматі, не сприймати психологічну атмосферу спілкування як щось стабільне; ставити вчителя в ситуацію, яка спонукає його до переосмислення набутого вже фахового досвіду [158].

Сприяє розвитку комунікативної складової професійного іміджу педагога й те, що спілкування на заняттях у системі післядипломної педагогічної освіти полягає, передусім, в обміні інформацією пізнавального й афективно-оцінювального характеру. А передача цієї інформації здійснюється як вербальним шляхом, так і за допомогою різних засобів невербальної комунікації. Спілкуючись, педагог значну частину інформації щодо емоційного стану слухачів, намірів, ставлення до чогось отримує за допомогою слів, а також жестів, міміки, інтонації, пози, погляду, манери слухати. Часто ці засоби виявляються більш виразними і дієвими, ніж слова.

У міжкурсовий період для вчителів проводяться методичні об'єднання за напрямками їхньої професійної діяльності. Вони беруть участь у науково-практичних конференціях, різноманітних конкурсах, проектах, змаганнях, працюють в науково-дослідних лабораторіях, залучаються до різних видів творчої діяльності. Без сумніву, ці форми роботи сприяють розвитку внутрішнього образу педагога та комунікативної складової його іміджу.

Значні можливості для розвитку всіх складових професійного іміджу педагога містить самоосвіта. Зокрема, лише через самоосвіту вчителі можуть навчитися створювати (або вдосконалювати) свій зовнішній вигляд.

Проте, вищезгадані можливості післядипломної освіти щодо розвитку професійного іміджу педагога реалізуються не повною мірою. Цей процес, як уже зазначалося, є хаотичним, що може підтвердити аналіз сучасного стану розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти, представлений у наступному параграфі.

1.3. Аналіз сучасного стану розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури [79; 99; 115; 200; 241] та досвіду роботи закладів післядипломної педагогічної освіти встановлено, що на сьогодні бракує даних, які б дали змогу об'єктивно оцінити та визначити рівні розвитку професійного іміджу педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Проведений аналіз навчальних планів закладів післядипломної освіти, де планувалося проведення експерименту, показав, що тематика лекційних та практичних занять, а також спецкурсів для слухачів курсів підвищення кваліфікації в більшості випадків присвячена таким проблемам: контрольна-аналітична функція управління закладом освіти; керівництво та лідерство в освіті; основи самоменеджменту; метод проектів у освітньому просторі; ділове українське мовлення; вікові особливості та життєві компетентності

дітей дошкільного та молодшого віку; організація діяльності учителів-предметників з підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання; гендерні проблеми в освіті тощо. Не було виявлено жодної теми так чи інакше пов'язаної з іміджем педагога.

Разом із тим, опитування педагогів щодо того, які теми для них актуальні та які заняття вони хотіли б включити в навчальні плани закладів післядипломної освіти (додаток Б), показало, що переважна більшість педагогів висловили бажання відвідувати заняття з розвитку іміджу.

Для визначення рівня розвитку професійного іміджу педагогів, що проходять курсову перепідготовку в закладах післядипломної освіти, було проведено дослідно-експериментальне дослідження, спрямоване на виявлення стану справ у педагогічній практиці та обізнаності педагогів із цією проблемою, діагностування наявного у педагогів рівня розвиненості професійного іміджу.

Експериментальне дослідження проводилося на базі закладів післядипломної освіти України, а саме: Комунальних вищих навчальних закладів «Херсонська академія неперервної освіти» (157 осіб), «Вінницька академія неперервної освіти» (150 осіб), Рівненського (150 осіб), Волинського (155 осіб), Полтавського (140 осіб) обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Загалом в експериментальній роботі взяли участь 752 педагоги: до контрольної групи (КГ) залучено 375 осіб; до експериментальної (ЕГ) – 377.

Для виконання поставлених завдань була розроблена методика діагностики рівнів розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної освіти, яка передбачала проведення констатувального етапу експерименту за допомогою низки діагностичних методів: анкетування, тестування, опитування, бесіда, спостереження.

Мета діагностичного зрізу експерименту – виявлення рівня знань із наповнення змістом поняття «імідж», теоретичної та практичної підготовки педагогів до розвитку власного позитивного професійного іміджу. Наступний

етап експерименту полягав у з'ясуванні рівнів розвитку професійного іміджу педагогів.

Насамперед було проведено анкетування (додаток В) в кількох регіонах України, яким були охоплені слухачі курсів підвищення кваліфікації: учителі музичного мистецтва, трудового навчання, іноземних мов, фізичної культури, початкової школи, російської мови та літератури, біології, історії, географії, хімії, математики, вихователі закладів дошкільної освіти, груп продовженого дня.

Серед них були представлені педагоги різних кваліфікаційних категорій (рис. 1.2) та з різним педагогічним стажем роботи (рис. 1.3).

Рис. 1.2. Розподіл респондентів за кваліфікаційними категоріями

Як свідчать дані рис. 1.2, серед слухачів курсів підвищення кваліфікації до експерименту були залучені педагоги з такими освітніми кваліфікаційними рівнями: «вчитель-спеціаліст» – 24,9 % опитаних, «вчитель, спеціаліст II категорії» – 15,4 %, «вчитель, спеціаліст I категорії» – 33,5 % і «вчитель, спеціаліст вищої категорії» – 26,2 % .

За даними рис. 1.3, педагогів з 5-річним стажем професійної діяльності, які брали участь в експерименті, було 20,9 %; педагогів зі стажем практичної професійної діяльності 6–10 років – 25,0 %; педагогів зі стажем практичної професійної діяльності 11–20 років – 34,6 % і зі стажем практичної професійної діяльності понад 21 рік – 19,5 % респондентів [132].

Рис. 1.3. Розподіл респондентів за стажем роботи

Основними завданнями анкетування було з'ясувати як педагоги розуміють сутність понять «імідж», «імідж педагога», виокремленні основні складові професійного іміджу педагога та шляхи його розвитку.

Анкета містила також запитання щодо ставлення педагогів до розвитку професійного іміджу (див. додаток В). Це дало можливість з'ясувати реальні знання педагогів про імідж, їх мотиваційну спрямованість на розвиток цього феномену, можливі труднощі, що перешкоджають цьому процесу.

Нижче узагальнено відповіді слухачів системи післядипломної педагогічної освіти на питання, які нас цікавили в контексті теми нашого дослідження.

Зокрема, на запитання «Як Ви розумієте поняття «імідж»?» респонденти відповіли наступним чином:

- «правильно зарекомендувати себе в колективі» – 6,9%;
- «відчуття впевненості в собі» – 7,3%;
- «авторитет людини в суспільстві, колективі» – 6,3%;
- «вміле позиціонування себе в суспільстві» – 5,3%;
- «зовнішній вигляд людини» – 10,9%;
- «стиль життя, який обирає для себе особистість» – 8,1%;
- «враження, яке складається після спілкування» – 5,3%;
- «вміння правильного самосприйняття та доброзичливого ставлення до оточуючих людей» – 7,7%;

- «образ, на який прагнуть бути схожим» – 7,3%;
- «йти в ногу з часом» – 5,7%;
- «спосіб самовираження з-поміж інших» – 5,3%.

Аналіз відповідей на запитання «Як Ви розумієте поняття «імідж»?» дає підстави зробити висновок про недостатню обізнаність педагогів з цього питання, оскільки переважна більшість з них не може чітко сформулювати його тлумачення.

Інтерпретації педагогами сутності поняття «імідж» розкривають лише деякі аспекти цього концепту, що свідчить про те, що вчителі наближаються до розуміння поняття, але воно ще потребує уточнення, конкретизації.

Відзначимо, що серед проаналізованих відповідей наявне розуміння іміджу як зовнішнього вигляду, враження від спілкування, стилю, але не беруться до уваги індивідуально-психологічні особливості особистості вчителя, зокрема його внутрішній образ.

Також опитані дають неточне визначення поняттю «імідж педагога». Зокрема 16,5 % розуміють його як «культуру поведінки, вміння спілкуватися з людьми, манеру одягатися»; 14,6 % – як «бути впевненим у собі»; 9,2 % – як «сукупність професійних якостей, що сприяють досягненню певних цілей»; 11,3 % – «соціальна і особиста відповідальність»; 9,7 % – «високий рівень фахових знань», 12,4 % – «внутрішній світ людини, який відчувають оточуючі» та ін. У той самий час імідж, як уже зазначалося, – це стійка характеристика сприйняття емоційно забарвленого зовнішнього та внутрішнього образу конкретної особи, яка здійснює викладацьку чи виховну роботу. А не тільки містить культуру поведінки, вміння спілкуватися з людьми, манеру одягатися та ін.

Оскільки в анкетуванні брали участь педагоги з різним стажем роботи та освітнім кваліфікаційним рівнем, виникла можливість виявити парадокс, що ті з них, які мають незначний досвід практичної роботи, точніше розуміють поняття «імідж педагога». Це зв'язано з тим, що поняття «імідж» з'явилося не так давно. Наприклад, учителі англійської мови з 4-річним

стажем роботи вважають, що 4,5 % – «імідж педагога – це зовнішні та внутрішні характеристики, які виконують роль у його професійній діяльності»; 3,6 % – «це система характеристик, що створюють або підкреслюють неповторну своєрідність особистості та завжди відображають індивідуальність»; 4,1% – «враження, яке справляє педагог на оточуючих завдяки своєму зовнішньому та внутрішньому образу, поведінці, способу життя»; 4,9 % – «емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу учителя у свідомості вихованців, колег, соціального оточення» та ін.

Проаналізовані відповіді свідчать, що 2/3 респондентів не розуміють поняття «імідж педагога». До них відносяться вчителі фізичної культури, захисту Вітчизни, фізики, математики, вихователі, вихователі груп продовженого дня. Незначна частина з них розуміють це поняття частково. Серед них: директори, заступники директорів з виховної роботи, учителі української, англійської мов. Чіткої відповіді на поставлене запитання опитувані не змогли надати.

Щодо складових іміджу педагога відповіді опитуваних також різнилися між собою і були такими:

- «інноваційні, якісні уроки для вихованців; чистий та стриманий зовнішній вигляд» – 7,3 %;
- «діловий стиль одягу, гарні манери спілкування» – 8,1 %;
- «інтелігентність, тактовність, педагогічна майстерність педагога» – 7,7 %;
- «якості сучасного та професійного учителя, якому властиві всі людські якості» – 9,4 %;
- «зовнішній вигляд, моральний образ, людяність» – 7,3 %;
- «сучасний вигляд, мовленнєва етика, професіоналізм» – 8,1 %;
- «лідерські якості, креативність, харизматичність, толерантність» та ін. – 10,9 %.

Більшість педагогів до складових іміджу педагога відносили: поведінку; вищу освіту; якісні і цікаві уроки; педагогічну майстерність;

професіоналізм учителя; власну харизму; стриманість у поведінці; любов до учнів; моральність, внутрішній світ, який відчувають оточуючі тощо.

Тобто результати дослідження показали слабку орієнтацію респондентів у визначенні складових педагогічного іміджу. Так, педагогічну майстерність і професіоналізм не можна відносити до складових цього феномену, позаяк ці дві категорії є досить широкими поняттями і свідчать, як зазначалося вище, про високий рівень розвитку професіоналізму, результат педагогічного досвіду і творчого саморозвитку. Щодо інших категорій, то вони є лише окремими аспектами складових професійного іміджу педагога.

Найчастіше відповіді опитуваних містили такі складові, як: «зовнішній вигляд, результати праці, спілкування», «високий рівень фахових знань, якісне викладання уроку», «розуміння учнів і вміння справляти на них враження», «стиль викладання, поведінка спілкування», «зовнішній вигляд, вдале презентування себе», «почуття такту, особисті якості», «професійна компетентність, ерудованість», «уміння поважати особистість учня» та ін.

На запитання «Чи достатньо розвинутий Ваш професійний імідж?» майже всі (95,9 % опитаних) відповіли «не достатньо». Незначний відсоток (3,6 % опитаних) педагогів вважають, що їх професійний імідж розвинутий і тільки дві особи не знають відповіді на це запитання.

Відповіді на запитання «Що, на Вашу думку, потрібно робити для розвитку професійного іміджу?» були наступними:

- «доглядати за собою, стежити за своєю мовою» – 10,9 %;
- «самовдосконалюватися, набувати досвіду» – 8,1 %;
- «намагатися поводитися як культурна людина» – 8,1%;
- «удосконалювати свої здібності, постійно працювати і досягати певних здобутків» – 7,3 %;
- «читати відповідну літературу» – 6,9 %;
- «спілкуватися з освіченими та культурними людьми» – 8,4 %;
- «самовдосконалюватися та бути оптимістом» – 9,4 %;

– «навчатися впродовж життя» та ін. – 7,3 %.

Відзначимо, що педагоги хотіли б розвивати свій професійний імідж і приблизно знають як це зробити.

Відповіді на запитання «Чи вмієте Ви презентувати себе? Як Ви це робите?» були досить лаконічними, нечіткими, наприклад:

– «спочатку презентую зовнішній, діловий стиль, а потім показую свій професіоналізм» – 13,7 %;

– «демонструю власні напрацювання та результати педагогічної діяльності», «реклама «word of mouth»», «результати моєї праці зараз працюють на мене, колишні учні ведуть до мене своїх дітей» – 12,5 %;

– «виступаю перед колегами, проводжу заняття» – 14,9 % ;

– «намагаюсь зацікавити учнів своїм предметом» – 15,3 %;

– «захоплюю оточуючих цікавими та креативними ідеями» та ін. – 11,3 %.

Такі відповіді опитаних можна пояснити фрагментарністю знань більшості вчителів про теоретичні аспекти самопрезентації. Переважна більшість педагогів не вміють презентувати себе і не знають як це робити. Незначний відсоток (1,6 %) із них уміє і робить це з успіхом, проте все ж деякі вчителі не відповіли на це питання. Такий розподіл відповідей дає підстави стверджувати, що педагоги не вміють себе презентувати.

Разом із тим, як зазначає Е. Петрова, інформацію про людину оточуючі сприймають на 55 % завдяки візуалізації, на 38 % – оцінюючи мову співрозмовника, і лише 7 % припадає на те, що саме він повідомляє [190]. Тобто успіх на 90 % залежить від мистецтва самопрезентації.

Відповіді слухачів системи післядипломної педагогічної освіти на запитання «Що перешкоджає Вам у розвитку іміджу педагога?» розкривають бар'єри психологічного, економічного, управлінського характеру, що заважають педагогам удосконалюватися як фахівцям. Майже п'ята частина опитаних (19,7 %) не змогла дати відповідь, ще п'ята частина (21,4 %) вважають, що таких перешкод не існує. Відповіді респондентів були такі:

«низький рівень матеріально-технічного забезпечення» (14,9 %); «завантаженість учителя» (10,9 %); «особистісні якості вчителя» (9,4 %) та ін.

На запитання «Чи хотіли б Ви розвивати свій професійний імідж?» педагоги – (99,7%) однозначно відповіли: «так». Спонукають їх до розвитку власного іміджу наступні мотиви: бажання самореалізації, самовдосконалення, досягнення успіхів у професійній діяльності. Такі відповіді свідчать про бажання розвивати власний імідж задля особистого та професійного розвитку, зростання, поглиблення, розширення та оновлення професійних знань, умінь, навичок і компетентності на основі здобутої раніше вищої освіти.

Наступним кроком щодо виявлення сучасного стану розвитку професійного іміджу педагога в післядипломній освіті став аналіз наукової літератури, метою якого стало виявлення критеріїв та показників рівнів розвитку цього феномену.

За визначенням Т. Клименко, критерій (у перекладі з грецької – засіб судження, переконання, мірило) – «це мірило для визначення оцінки предмета чи явища; ознака, взята за основу класифікацій» [77]; Дж. Уотсона, – «підстава для оцінки чогось» [252].

У педагогічній теорії під критеріями розуміють ті якості явища, що відображають його суттєві характеристики, а тому підлягають оцінці. У загальному вигляді критерій, на думку Т. Клименко, – це важлива і визначальна ознака, яка характеризує якісні аспекти явища, його сутність. Показник становить кількісну характеристику явищ, які дають змогу зробити висновок про їх стан у динаміці [77].

У довідковій та спеціальній літературі критерій визначається також як засіб для судження, ознака, на підставі якої здійснюється визначення або класифікація чого-небудь [12].

Учені щодо сутності поняття «критерій» висловлюють такі міркування. Зокрема, З. Курлянд визначає критерій як мірило оцінки, судження; як

необхідну та достатню умову прояву або існування явища чи процесу; вважає, що розгляд будь-якої досліджуваної величини повинен вбирати в себе не лише її ознаки, а й критерії, які визначають вираженість тієї чи іншої ознаки в розглядуваному процесі або явищі [102]. С. Савченко характеризує критерій як ознаку, на основі якої здійснюється оцінка, визначення чогось; судження, оцінки якогось явища, а під показниками – ступінь її прояву, за яким можна судити про її сформованість і розвиток [214].

М. Лазарєв розглядає критерій як міру, «за допомогою якої встановлюється якість того чи іншого явища. «Прикладання» критерію до якогось процесу чи одержання результату і є тією процедурою, за допомогою якої ми ставимо оцінку» [107, с. 172].

На думку Л. Масол, «останнім часом в оцінюванні ефективності педагогічної системи загалом і навчального процесу, зокрема, зростає значущість «інтеграційного критерію результативності освіти – компетентності, що охоплює змістовий (знання), процесуальний (уміння), аксіологічний (цінності, орієнтації), креативний (творчість) компоненти» [116, с. 9].

Критерії визначають загальні підходи до визначення рівня навчальних досягнень учнів у системі освіти та встановлюють відповідність між вимогами до знань, умінь і навичок учнів та показником оцінки в балах відповідно до рівнів навчальних досягнень [199].

Вітчизняні та зарубіжні вчені у своїх наукових працях виділяють різні критерії визначення рівня сформованості іміджу. Так, І. Розмолодчикова для визначення рівня сформованості іміджу визначила такі критерії:

- свідоме складання «образу себе – як професіонала»;
- уміння, які сприяють формуванню приватних іміджів (габітарні, ділові, вербальні, невербальні, поведінкові, процесуальні);

– оволодіння ключовими компетентностями, що дають змогу майбутнім учителям вирішувати проблеми у професійній, соціальній та загальнокультурній сферах [207].

I. Ніколаєску виокремлює такі критерії рівня розвитку професійного іміджу соціального педагога в післядипломній освіті: когнітивний, емоційний, функціонально-комунікативний. Когнітивний критерій зумовлений знаннями про людину як особистість, яка здатна до саморозвитку, саморегуляції та самовдосконалення. Емоційний критерій спрямований на емоційне піднесення та відчуття задоволення в процесі розвитку і реалізації професійного іміджу. Функціонально-комунікативний критерій висвітлює уміння грамотного створення привабливого зовнішнього вигляду, що спрямований і сприяє розкриттю індивідуальності та внутрішньої культури, здатність аргументовано й виразно говорити, ефективно використовуючи засоби невербального спілкування [167].

A. Коркішко, діагностуючи сформованість професійного іміджу майбутніх магістрів педагогіки вищої школи, визначив наступні критерії та відповідні їм показники: мотиваційно-ціннісний (ціннісна орієнтація на особистісно-професійний розвиток, мотивація на формування власного професійного професійного іміджу, прагнення справляти на інших позитивне враження в галузі своєї професійної діяльності); когнітивний (рівень засвоєння знань з іміджології, розуміння специфіки та ролі іміджу в майбутній професії, планування системи дій щодо побудови професійного іміджу з урахуванням власних інтересів та особливостей); операційно-діяльнісний (вияв досвіду іміджеформувальної діяльності (культура зовнішнього вигляду, навички вербального та невербального спілкування тощо), рівень сформованості якостей професійного іміджу, наявність іміджевих складників у продуктивній діяльності (наукові статті, тези, участь у наукових гуртках, конференціях, тренінгах тощо)); оцінно-рефлексивний (сформованість рефлексивних умінь, здатність до оцінки власного

професійного іміджу, готовність до ефективної самопрезентації в умовах професійно-педагогічних ситуацій) [90, с. 8].

В. Бондаренко, аналізуючи критерії, показники та рівні сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя технології, виділяє такі критерії: габітарний, когнітивний, мотиваційний, рефлексивний, практичний, особистісно-аксіологічний, професійний, мовленнєвий, комунікативний, креативно-діяльнісний. Показниками виокремлених критеріїв є:

- габітарний – культура зовнішнього вигляду;
- когнітивний – рівень засвоєння знань з іміджології;
- мотиваційний – рівень мотивації до створення власного професійного іміджу;
- рефлексивний – рівень сформованості рефлексивних умінь;
- практичний – наявність досвіду іміджотворчальної діяльності;
- особистісно-аксіологічний – сформованість Я-концепції та самооцінка особистості;
- професійно-мотиваційний – сформованість професійної спрямованості особистості;
- мовленнєвий – культура мовлення;
- комунікативний – рівень комунікативних схильностей;
- креативно-діяльнісний – рівень особистісної креативності [17, с. 34].

У педагогічних дослідженнях можна знайти чимало прикладів виокремлення рівнів сформованості (розвитку) певних феноменів. Так, В. Бондаренко пропонує виділити три рівні сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя технології: гармонійний, прийнятний та негармонійний. Кожен рівень відображає певний ступінь розвитку та прояву компонентів професійного іміджу вчителя технології, а також цілісність образу, який виникає у реципієнтів іміджу [17, с. 36]. Ю. Картава виділяє такі рівні розвитку професійної компетентності вчителя-філолога у системі післядипломної освіти: творчий, компетентний, адаптивний [72, с. 195].

Проведений аналіз наукових досліджень дав змогу виокремити основні критерії розвитку професійного іміджу педагога: мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий.

Мотиваційний критерій охоплює такі показники:

- 1) реалізація потреб педагогів у розвитку й саморозвитку;
- 2) мотивація досягнення успіху педагога, потреб самозмінювання.

Когнітивний критерій передбачає:

- 1) оволодіння цілісними знаннями з проблеми розвитку професійного іміджу, його структури;
- 2) знання основ технологій розвитку власного іміджу.

Діяльнісно-поведінковий критерій вимагає оволодіння:

- 1) уміння аналізувати власну професійну діяльність та розробляти стратегію розвитку власного іміджу;
- 2) уміння створювати привабливий імідж, спрямований на розкриття внутрішнього образу [140].

На підставі зазначеного вище і з метою вивчення динаміки розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної освіти у дослідженні виокремлено три рівні розвитку цього феномена: позитивний, наближений до позитивного та негативний (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

**Критерії, показники та рівні розвитку професійного іміджу педагога
в системі післядипломної освіти**

Рівні	Критерії та показники		
	Мотиваційний	Когнітивний	Діяльнісно-поведінковий
1	2	3	4
Позитивний	Активність у реалізації потреб педагогів у розвитку й саморозвитку; яскраво виражена мотивація до досягнення успіху	Наявність ґрунтовних систематизованих знань з проблеми професійного іміджу, його структури; технологій розвитку власного іміджу	Творче застосування набутих знань для розвитку власного іміджу; уміння створювати привабливий імідж

1	2	3	4
Наближений до позитивного	Епізодична реалізація потреб педагогів у розвитку й саморозвитку; недостатня мотивація до досягнення успіху.	Фрагментарні знання з проблеми професійного іміджу, його структури; технологій розвитку власного іміджу	Застосування набутих знань для розвитку власного іміджу на репродуктивному рівні; недостатньо сформовані вміння створювати привабливий імідж
Негативний	Зупинення розвитку й саморозвитку; відсутність мотивації до досягнення успіху невисока.	Відсутність знань з проблеми професійного іміджу, його структури; технологій розвитку власного іміджу	Застосування набутих знань для розвитку власного іміджу на інтуїтивному рівні; відсутність умінь створювати привабливий імідж

Рівень розвитку професійного іміджу педагога визначався за допомогою такої формули:

$$K = \frac{m + 0,5p}{Q}, \quad (1.1)$$

де: K – коефіцієнт рівня розвитку;

m – кількість показників, що мають високий рівень прояву;

p – кількість показників, що мають середній рівень прояву;

n – кількість показників, що мають низький рівень прояву;

Q – загальна кількість показників ($Q = m + p + n$).

При цьому у нашому дослідженні високий рівень вважався позитивним, середній – наближеним до позитивного, низький – негативним.

Рівень розвитку професійного іміджу педагога вважався негативним, якщо коефіцієнт був у межах від 0 до 0,33; наближеним до позитивного при K у межах 0,34 – 0,66; позитивним при $K = 0,67 – 1,0$.

У дослідженні для визначення рівня розвитку професійного іміджу педагога за всіма виділеними критеріями була задіяна група експертів (додаток Г).

Оскільки розвиток професійного іміджу педагога безпосередньо залежить від його мотиваційної спрямованості, у процесі дослідження (на констатувальному етапі педагогічного експерименту) було визначено, у першу чергу, його рівень за мотиваційним критерієм.

Для цього було використано тест Т. Морозової [129] «Оцінка реалізації потреб педагогів у розвитку й саморозвитку», а також опитувальник В. Маценко [117] «Чи прагнете Ви успіху?» (додаток Д).

Отримані результати засвідчили, що позитивний рівень розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної освіти за мотиваційним критерієм показали 40,0 % опитаних в КГ і 37,2 % в ЕГ. Переважна більшість педагогів як у контрольній (46,7 %), так і в експериментальній (45,5 %) групах епізодично реалізують свої потреби щодо розвитку й саморозвитку та мають недостатню мотивацію до досягнення успіху. У незначного числа педагогів (в КГ – 13,3%, в ЕГ – 17,3%) розвиток й саморозвиток зупинилися. Крім того, для них характерна невисока мотивація до досягнення успіху. Більш детально отримані результати відображено у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

**Рівень розвитку професійного іміджу педагога
за мотиваційним критерієм**

Рівень розвитку іміджу	КГ		ЕГ	
	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Позитивний	150	40,0	140	37,2
Наближений до позитивного	175	46,7	172	45,5
Негативний	50	13,3	65	17,3
Разом	375	100	377	100

Наступним кроком дослідження стало виявлення рівня розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної освіти за когнітивним критерієм. Із цією метою з респондентами, які входили до

контрольної і експериментальної груп, було, насамперед, проведене інтерв'ю (додаток Е). Цей метод містив такі запитання: «Як Ви розумієте поняття «імідж педагога»? Які складові, на Вашу думку, сприяють розвитку професійного іміджу? Яку роль відіграє імідж у професійній діяльності педагога?» та ін.

Під час інтерв'ювання педагоги зазначали, що поняття «імідж педагога» для них не нове. Воно досить часто лунає в їхньому повсякденному житті. Проте, як уже зазначалося, більшість педагогів зауважили, що «імідж педагога – це майстерність, досвід роботи, творчість». Тобто у них відсутнє чітке розуміння поняття «імідж педагога». Більшість педагогів не можуть назвати складові професійного іміджу, не розглядають імідж як чинник, що дає змогу підвищити ефективність їхньої професійної діяльності.

Під час письмового опитування (додаток Ж) педагогам було запропоновано описати свої уявлення про професійний імідж педагога. При цьому майже всі респонденти (91,9 %) відзначили важливу роль особистих якостей у професійній діяльності. З-поміж останніх опитані виокремили толерантність, стриманість, любов до дітей. Разом із тим було виявлено, що більшість педагогів (66,5 %) не вважають, що зовнішній вигляд істотно впливає на професійну компетентність спеціаліста, а внутрішні якості, навпаки, надзвичайно важливі для ефективної діяльності.

На запитання «Що потрібно робити для розвитку власного професійного іміджу?» респонденти пропонували різні відповіді (що саме треба одягати на роботу (14,9 %), як вирішувати конфлікти (15,3 %), як поводитися під час спілкування (12,5 %), потреба в постійній самоосвіті (11,3 %), залишатися самим собою (12,5 %) та ін.). Але чіткої відповіді не було, що свідчить про недостатню обізнаність педагогів з питаннями дизайну, стилю, психології встановлення та підтримання контакту зі співрозмовником тощо.

Педагоги мали можливість скласти портрет професійного іміджу педагога (додаток З) за психологічною, інтелектуальною та культурною

характеристиками. Цей портрет поєднав характер, темперамент, стосунки з колегами, компетентність, ролі вчителя, зовнішній вигляд, спосіб життя. Проте доречно було б вказати також на поведінку педагога в різних ситуаціях, стосунки з дітьми, ставлення до життя, критичне мислення, рефлексію, рівень культури.

Проведене дослідження показало, що у більшості педагогів (59,7 % в КГ і 57% – в ЕГ) відсутні чіткі знання щодо професійного іміджу, його структури та слабо виражені вміння аналізувати свою професійну діяльність і розробляти стратегію розвитку власного іміджу. Середній рівень знань з проблеми розвитку професійного іміджу мають 30,1 % в КГ і 32,2 % в ЕГ. Лише деякі педагоги (10,1 % – в КГ і 10,8 % – в ЕГ) мають ґрунтовні систематизовані знання з проблеми професійного іміджу, його структури та сформовані вміння аналізувати свою професійну діяльність і розробляти стратегію розвитку власного іміджу. Результати щодо рівня розвитку професійного іміджу педагога за когнітивним критерієм подані у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

**Рівень розвитку професійного іміджу педагога
за когнітивним критерієм**

Рівень розвитку іміджу	КГ		ЕГ	
	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Позитивний	38	10,1	41	10,8
Наближений до позитивного	113	30,1	121	32,2
Негативний	224	59,7	215	57
Разом	375	100	377	100

Для діагностики рівня розвитку професійного іміджу за діяльнісно-поведінковим критерієм було, зокрема, використано тест М. Спіллейн [234] (додаток К) Цим тестом передбачено окремі питання для жінок та для чоловіків. Педагоги, які брали участь у тестуванні, повинні були дати відповіді «так» або «ні» на низку запитань.

Серед запитань для жінок були наступні: «Чи носите Ви ремінь зі спідницею?» («так» відповіли 2 %); «Чи дотримуєтесь Ви ділового стилю в одязі?» («так» відповіли 26 %); «Чи зберігаються Ваші туфлі в шафі зі вставленими колодками?» («так» відповіли 3 %); «Чи витрачаєте Ви на себе менше 15 хвилин, збираючись вранці на роботу?» («так» відповіли 85 %).

Для чоловіків були зовсім інші питання, наприклад: «Ви чистите своє взуття тільки тоді, коли помітите, що воно дуже брудне» («так» відповіли 90 %); «Якщо у Вашій сорочці одинарні манжети з гудзиками, але є також отвори для запонок, чи будете Ви носити їх?» («ні» відповіли 98 %); «Чи вішаєте Ви свої костюми на вішалки» («так» відповіли 17 %); «Ви користуєтесь одноразовими ручками?» («так» відповіли 99 %).

Результати тестування показали як для жінок, так і для чоловіків, що не розвинутий імідж завдає шкоди їхній кар'єрі, а тому потрібно переглянути свої погляди на зовнішність.

Також педагоги представляли проекти своїх відео-уроків, присвячених важливості створення позитивного зовнішнього вигляду та шляхам його реалізації, формуванню внутрішнього образу та комунікативних здібностей, за допомогою яких було з'ясовано обізнаність педагогів у новітніх тенденціях розвитку професійного іміджу педагога.

Після проведення відео-уроків, щоб виявити рівень розвитку відповідних умінь і навичок, педагогам було запропоновано оцінити власні комунікативні здібності, зовнішній вигляд та внутрішній образ.

Проведена робота засвідчила недостатній рівень розвитку професійного іміджу за діяльнісно-поведінковим критерієм (46,6% – в КГ і 46,5 % – в ЕГ). Більшість учителів не спроможна адекватно оцінити власний імідж, не володіє навичками його корекції та вдосконалення, не зовсім орієнтується в його структурі. Наближений до позитивного рівень розвитку професійного іміджу за діяльнісно-поведінковим критерієм виявили (33,3% – в КГ і 34,2 % – в ЕГ). Позитивний рівень розвитку професійного іміджу за діяльнісно-поведінковим критерієм засвідчили лише 20,1% – в КГ і 19,3 % –

в ЕГ. Як правило, під час оцінювання свого іміджу педагоги орієнтуються на міру зовнішньої привабливості, не враховуючи при цьому важливість внутрішнього складника професійного іміджу (табл. 1.6.).

Таблиця 1.6

**Рівень розвитку професійного іміджу педагога
за діяльнісно-поведінковим критерієм**

Рівень розвитку іміджу	КГ		ЕГ	
	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Позитивний	75	20,1	73	19,3
Наближений до позитивного	125	33,3	129	34,2
Негативний	175	46,6	175	46,5
Разом	375	100	377	100

Аналіз педагогами вищезгаданого відео-уроку довів, зокрема, доцільність включення до методики констатувального експерименту різних форм і методів надання сучасної інформації щодо розвитку зовнішнього вигляду та внутрішнього образу педагога, а також вправ із розвитку його комунікативної складової.

Узагальнені показники розвитку професійного іміджу педагогів, які входили до контрольної та експериментальної груп, представлено в таблиці 1.7.

Таблиця 1.7

Узагальнені показники щодо рівня розвитку професійного іміджу педагогів (констатувальний етап педагогічного експерименту)

Рівень розвитку іміджу	КГ		ЕГ	
	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Позитивний	56	14,9	54	14,3
Наближений до позитивного	171	45,6	174	46,2
Негативний	148	39,5	149	39,5
Разом	375	100	377	100

Таким чином, аналіз результатів констатувального етапу педагогічного експерименту показав, що переважна більшість педагогів мали негативний (39,5% у КГ та ЕГ) та наближений до позитвного (45,6% у КГ та 46,2% у ЕГ) рівні розвитку професійного іміджу. Вирішення цієї проблеми ми вбачаємо в необхідності створення та реалізації комплексу необхідних педагогічних умов. У такому разі процес розвитку професійного іміджу педагога матиме цілеспрямований, а не стихійний характер. Ці умови сприятимуть, з одного боку, усвідомленню значущості професійного іміджу для ефективності професійної діяльності, а з іншого – допоможуть педагогу набути навичок особистісного та професійного самоствердження, розвитку власного професійного іміджу.

Висновки до першого розділу

На підставі проведеного аналізу наукових праць з проблеми дослідження визначено сутність базових понять дослідження. Це передбачало застосування низки наукових підходів: історичного (наповнення змістом і тлумачення цих понять видатними мислителями у різні історичні епохи і часи аж до наших днів), термінологічного (визначення сутності термінів, уточнення їх змісту), структурно-функціонального (урахування різноманітності видів іміджу), комунікативного (передбачення наявності у педагога комунікативних здібностей і компетентностей), культурологічного (позиціонування педагога як особистості, що відповідає суспільним нормам та вимогам і спирається на основну складову його професійної культури та професійного саморозвитку – професійну етику), аксіологічного (базування на гуманістичних чи/або загальнолюдських цінностях), інформаційного (дотримання принципу інформаційності), акмеологічного (орієнтування педагога на досягнення вершин творчого саморозвитку, високого рівня продуктивності й професійної зрілості з урахуванням досягнень нової галузі інтегративних знань – акмеології).

Поняття «імідж» у дослідженні схарактеризовано як зафіксований у свідомості людей образ чи уявлення про когось (щось). Термін «імідж педагога» протрактовано як стійку характеристику сприйняття емоційно забарвленого зовнішнього та внутрішнього образу конкретної особи, яка здійснює викладацьку чи виховну роботу.

У дослідженні зроблено висновок, що професійний імідж педагога – це його інтегрований образ як фахівця своєї галузі, що поєднує внутрішні та зовнішні характеристики і виникає у свідомості інших людей у процесі комунікації з ними.

Поняття «розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти» визначено як цілеспрямований процес, під час якого відбуваються позитивні зміни зовнішнього вигляду, внутрішнього образу, манери спілкування педагога з учнями, колегами, батьками через застосування комплексу форм, методів і засобів, що використовуються в системі підвищення кваліфікації вчителів у курсовий, міжкурсний періоди та під час самоосвітньої діяльності особистості.

У процесі дослідження виділено складові професійного іміджу педагога: зовнішній вигляд (одяг, взуття, аксесуари, зачіска, макіяж, хода, манери, етикет); внутрішній образ (професійні знання, вміння та здібності, сфера свідомості, система цінностей, Я–концепція, рефлексія, інтуїція, здоров'я, критичне мислення, особисті якості: відповідальність, емоційна стійкість, ерудованість, доброта, емпатія); комунікативна складова (вербальні і невербальні особливості спілкування).

Розвивати ці складові в системі післядипломної педагогічної освіти цілком можливо, як під час курсової підготовки (на лекційних та практичних заняттях, під час вивчення слухачами елективних курсів, тренінгів, обміну досвідом, захисту індивідуальних проектів та ін.), у міжкурсний період (участь у роботі методичних об'єднань, науково-практичних конференцій, у конкурсах, проектах, змаганнях та ін.), так і в процесі самоосвіти. Але реалізація цього напряму є дещо хаотичною і фрагментарною.

Комплексний аналіз досліджуваного утворення дозволив виділити в ньому три компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, процесуальний.

Аналіз сучасного стану розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти за виділеними у дослідженні критеріями (мотиваційний, когнітивний і діяльнісно-поведінковий) свідчить, що більшість педагогів, які входили до контрольної та експериментальної груп, мають негативний або наближений до позитивного рівні розвитку професійного іміджу. Позитивний рівень розвитку досліджуваного феномену виявлено в контрольній групі у 14,9 %, а в експериментальній – у 14,3 %. Це обумовлює необхідність створення та реалізації комплексу педагогічних умов, спрямованих на розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.

Основні положення першого розділу дисертаційного дослідження висвітлені у публікаціях автора [132; 133; 134; 135; 136; 137; 138; 139; 140; 144; 145; 148; 149; 150; 151; 152; 153; 155; 156; 157; 158; 159; 160].

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ІМІДЖУ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У другому розділі дисертації розроблено й теоретично обґрунтовано модель розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти, експериментально перевірено ефективність педагогічних умов розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти, проаналізовано результати експериментального дослідження.

2.1. Обґрунтування моделі розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті

У системі післядипломної педагогічної освіти проблема розвитку професійного іміджу педагога ще повністю не окреслена та не досліджена належним чином. Тому серед актуальних завдань післядипломної освіти є наступне: допомогти педагогу усвідомити власний імідж, поглибити знання з іміджології, мотивувати педагогів до розвитку професійного іміджу та створити необхідні умови для вдосконалення цього інтегрального особистісного утворення.

З цією метою в ході дослідження була розроблена модель розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.

Насамперед, було з'ясовано сутність понять «моделювання», «педагогічне моделювання», «модель».

Поняття «моделювання» Г. Цехмістрова трактує як вивчення об'єкту (оригіналу) шляхом створення і дослідження його копії (моделі), що заміняє оригінал з певних сторін, які цікавлять пізнання і підлягають вивченню; це – непрямий, опосередкований метод наукового дослідження [260, с. 95].

Моделювання, за О. Дахіним, – це засіб модернізації теоретичних знань [44, с. 22].

В. Гуменюк зазначив, що педагогічне моделювання як підґрунтя проектування освітніх процесів, де модель навчання – це об'єкт вивчення, створений з метою організації навчально-пізнавальної діяльності [42, с. 75].

У філософії модель визначається як «метод дослідження об'єктів на їх моделях – аналогах певного фрагмента природної чи соціальної реальності; побудова і вивчення моделей реально існуючих предметів, явищ і об'єктів, які конструюються» [256, с. 373].

Поняття «модель» у «Термінологічному словнику з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти» висвітлюється як уявна або матеріально реалізована система, яка відображає об'єкт дослідження (природний чи соціальний), і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію щодо певного об'єкта [244].

О. Рудницька тлумачить модель як штучну систему, яка відображає з певною точністю властивості об'єкта, що досліджується [211, с. 212].

За визначенням Е. Савицької, модель є «операціоналізацією» ідеалу, тобто надає можливість уточнити співвідношення окремих елементів з метою їх подальшого перетворення в реальність. За допомогою моделі ідеалу визначається те, що саме повинна засвоїти людина (цінності, норми поведінки, знання, вміння тощо) [213, с. 63].

В. Гуменюк зазначає, що «модель (від. англ. – model) зразок, норма, еталон, макет. Модель визначають як будь-який образ (розумовий, умовний: опис, схема, креслення, графік, план, карта), процесуальну сутність побудови вивчення і досліджень чогось. Вона зумовлює: мету (для чого здійснюється моделювання?); об'єкт (де? в яких межах?); предмет (що моделюється?)» [42, с. 76].

В. Штофф розглядає модель як «таку уявну або матеріально реалізовану систему, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт

дослідження, здатна заміщати його таким чином, що її вивчення дає нам нову інформацію про об'єкт». Дослідник виділяє такі основні якості моделі: відповідність; цілеспрямованість; нейтральність до суб'єктивних оцінок і переваг учасників моделювання; абстрагування від деяких деталей і параметрів системи-оригіналу [275, с. 19].

В Українському педагогічному словнику С. Гончаренка описано моделі навчальні (від франц. *Modele*, від «*modulus* – міра, мірило, зразок) як навчальні посібники, які є умовним образом (зображення, схема, опис тощо) якогось об'єкта (або системи об'єктів), який зберігає зовнішню схожість і пропорції частин, при певній схематизації й умовності засобів зображення» [35, с. 213].

У праці «Андрагогічна модель підвищення кваліфікації педагогів на засадах диференційованого підходу» Н. Клокар трактує модель як «систематизований комплекс основних закономірностей того, кого навчають, і того, хто навчає, у процесі навчання» [79 с. 25].

І. Зязюн висловив думку, що у моделі має бути представлено адекватне засвоєння (розуміння) модельованих властивостей [59].

З огляду на зазначене вище, розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті розглядаємо як керований процес саморозвитку педагога протягом курсової та міжкурсової підготовки, самоосвітньої діяльності.

Задля уточнення й предметності розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти було розроблено відповідну модель (рис. 2.1) як цілісну систему, що складається із послідовних та взаємообумовлених блоків: концептуальний, діяльнісно-змістовий та результативний [142].

Концептуальний блок є системотвірним компонентом моделі, який визначає мету, завдання та принципи, які є основоположними в процесі розвитку професійного іміджу педагогів в системі післядипломної педагогічної освіти.

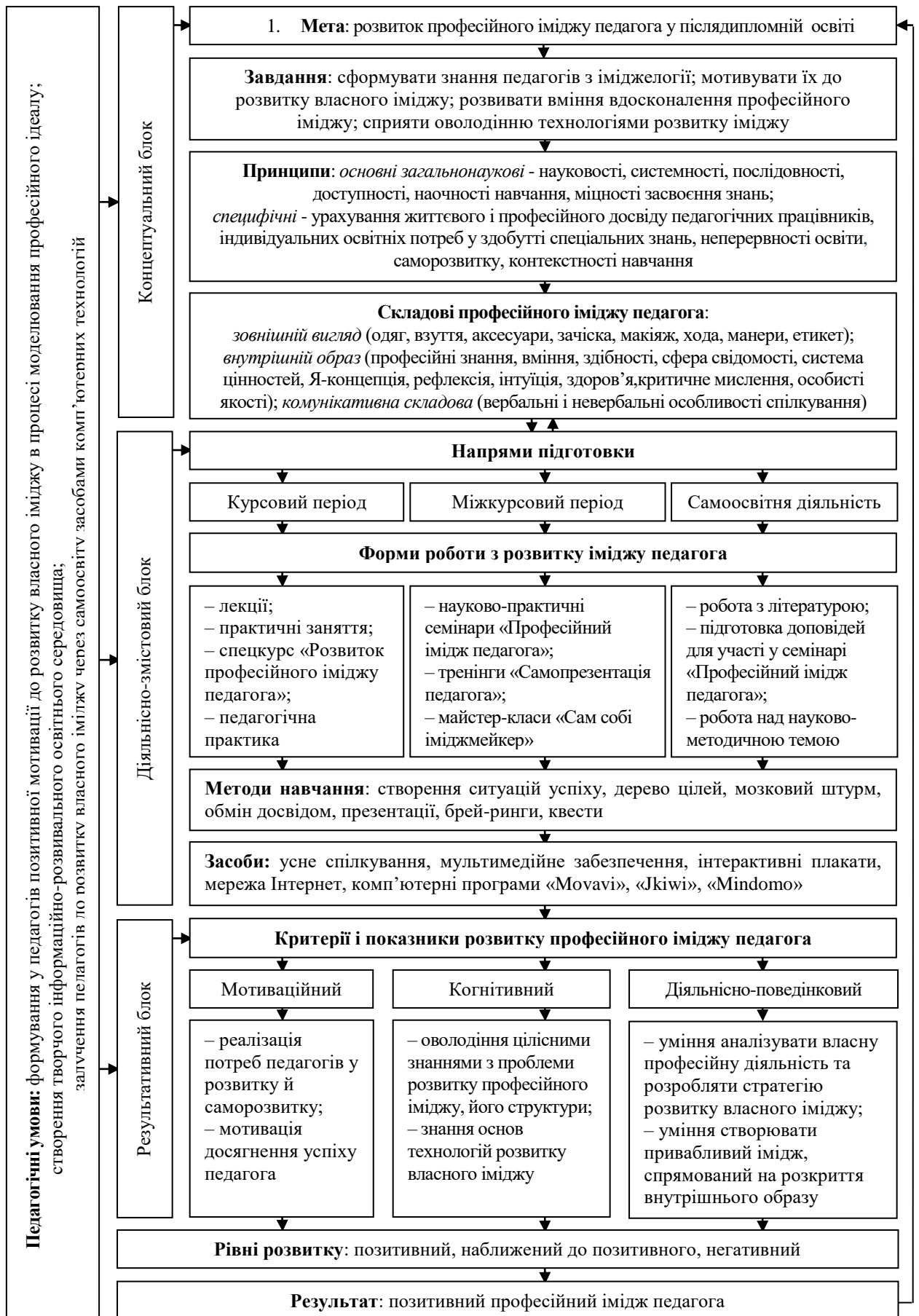

Рис. 2.1. Модель розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти

У нашому дослідженні метою став розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. Для її досягнення визначено такі завдання: поглибити знання педагогів з іміджології; мотивувати їх до розвитку власного іміджу; розвивати вміння вдосконалення професійного іміджу; сприяти оволодінню технологіями розвитку іміджу.

Виходячи з мети і завдань розвитку професійного іміджу педагогів у системі післядипломної освіти, виникла необхідність у визначенні основних принципів реалізації цього виду діяльності. При цьому взято до уваги думки багатьох учених [23; 115; 128; 258 та ін.], які у своїх дослідженнях схарактеризували основні загальнонаукові та специфічні принципи у педагогічній науці.

Принципи, зокрема принципи навчання, М. Фіцула потрактував як основні положення, що визначають зміст, організаційні форми та методи навчальної роботи школи [258].

Беручи до уваги вищезазначене, можна зробити висновок, що у нашому дослідженні принципи – вихідні положення, на яких базується визначення змісту, форми, методів та засобів, що сприятимуть розвитку професійного іміджу педагогів у системі післядипломної освіти.

Досить ґрунтовну характеристику принципам функціонування системи післядипломної педагогічної освіти, її методологічної основи надав В. Маслов, який класифікував їх за змістовою суттю та характером вияву на три групи: методологічні («державницької ідеології, конкретно-історичного підходу, системності, науковості, безперервності, принцип єдності централістських засад і регіоналізму, інноваційності, адаптивності та інтеграції, конкурентоспроможності, інтерактивності»); дидактичні («єдності навчання та виховання, комплексності, оптимізації, наступності та перспективності, цілеспрямованості, збалансованості теорії і практики, зв'язку із життям, із кращим досвідом, варіативності та диференціації, посадово-функціональної спеціалізації, системності, доступності, наочності, активності та самостійності навчання, усвідомлення знань і дієвості вмінь,

єдності колективних та індивідуальних форм навчання») та організаційні («процеси, пов'язані з управлінням, компонентами і структурою системи післядипломної освіти») [115].

Специфічні принципи функціонування системи післядипломної педагогічної освіти виокремила К. Везетіу, а саме: органічної єдності базової і післядипломної педагогічної освіти, відкритого планування навчання, довільності у виборі часу, темпу і місця навчання, вільного розвитку індивідуальності й індивідуальних освітніх потреб, актуалізації результатів навчання, андрагогічні принципи навчання. Ці принципи мають особливе значення в умовах розвитку інформаційного суспільства [23].

М. Фіцула також виокремив принцип індивідуального підходу, що дає змогу в умовах колективної навчальної роботи кожному, хто навчається, йти до оволодіння навчальним матеріалом своїм шляхом. Реалізуючи цей принцип, ураховують, з-поміж іншого, рівень знань і вмінь тих, хто навчається, інтересів, емоційності навчання, що сприяє логічному, вольового розвитку, пізнавальної та практичної самостійності, працездатності; жвавому, образному викладу матеріалу, наведенню цікавих прикладів, використанню наочності, зовнішнього вигляду педагога та його ставлення до тих, хто навчається, тощо. [258, с. 116].

Н. Мойсеюк, аналізуючи основні загальнонаукові принципи, відзначила такі принципи: принцип науковості, за умов якого необхідно, щоб зміст освіти знайомив тих, хто навчається, з об'єктивними науковими фактами, поняттями, законами, теоріями всіх основних розділів відповідної навчального предмету галузі науки; принцип зв'язку теорії з практикою, з життям передбачає розуміння значення теорії в житті, уміле застосування теоретичних знань для виконання практичних завдань, участь у вирішенні актуальних проблем сучасності; принцип свідомості й активності полягає в необхідності підготовки свідомих і активних громадян держави; принцип доступності передбачає відповідність змісту, характеру і обсягу матеріалу, який вивчається, віковим особливостям і рівню підготовки тих, хто

навчається; принцип наочності вимагає залучення до сприймання всіх органів чуття людини; принцип систематичності і послідовності передбачає системне, в певному порядку формування знань, умінь і навичок, щоб кожний елемент навчального матеріалу логічно пов'язувався з іншими, а нові знання спиралися на засвоєні раніше і створювали фундамент для засвоєння наступних знань; принцип міцності засвоєння знань вимагає, щоб знання, уміння, навички, світоглядні та інші ідеї були осмислені, добре засвоєні й тривалий час трималися в пам'яті [128].

У нашому дослідженні основними вихідними науковими положеннями в процесі розвитку професійного іміджу педагогів у системі післядипломної освіти були обрані такі загальнонаукові принципи: науковості, системності, послідовності, доступності, наочності навчання, міцності засвоєння знань, а також специфічні: урахування життєвого і професійного досвіду, індивідуальних потреб у здобутті спеціальних знань, неперервності освіти, саморозвитку, контекстності навчання.

Принцип науковості полягає у розкритті причинно-наслідкових зв'язків явищ, процесів, подій, використанні в процесі навчання науково перевірених фактів, що відповідають сучасному рівню розвитку науки, і реалізується в змісті навчальних програм і підручників для системи післядипломної педагогічної освіти.

Принцип системності та послідовності передбачає «такий розподіл навчального матеріалу і таку послідовність його викладу, які відповідають логіці певного предмета; або побудова навчального процесу у такий спосіб, коли вивчення нового матеріалу ґрунтується на раніше засвоєному й органічно впливає з нього» [112].

Принцип доступності передбачає відповідність змісту і методів розвитку професійного іміджу тих, хто навчається, і ґрунтується на «золотому правилі» дидактики: «від легшого до важчого, від відомого до невідомого, від простішого до складнішого, від близького до далекого» [236, с. 9].

Принцип наочності ґрунтується на безпосередньому сприйманні слухачами системи післядипломної педагогічної освіти конкретних предметів і явищ об'єктивної дійсності або їх зображень, зв'язку із життям, із кращим досвідом розвитку педагогічного іміджу.

Принцип міцності засвоєння знань вимагає такої організації освітнього процесу, за якої здобуті теоретичні відомості, набуті практичні вміння й навички «могли б зберігатись і легко відтворюватись та використовуватись у потрібний момент у навчальній і трудовій діяльності; передбачає свідоме засвоєння знань, систематичне повторення навчального матеріалу» [112, с. 157].

Принцип урахування життєвого і професійного досвіду передбачає, що при виборі форм, методів, засобів розвитку професійного іміджу враховуються різні кваліфікаційні категорії та педагогічний стаж тих, хто навчається в системі післядипломної педагогічної освіти.

Принцип урахування індивідуальних освітніх потреб у здобутті спеціальних знань, що стосуються розвитку іміджу педагога, враховує додання опору раніше сформованих стереотипів, уміле використання всього попереднього досвіду, який часто стає бар'єром на шляху до освоєння нових знань.

Принцип неперервності освіти передбачає створення умов для неперервного розвитку іміджу педагогів, удосконалення всіх елементів системи післядипломної педагогічної освіти, спрямованих на розвиток цього феномену.

Принцип саморозвитку спрямований на професійне самовдосконалення і внутрішнє прагнення сформованого педагогічного фахівця (дорослої людини) до виявлення, усвідомлення та вдосконалення своїх особистісних якостей, внутрішнього «Я», постійного духовного, загальнокультурного і професійного розвитку, формування позитивного іміджу.

Принцип контекстності навчання, коли процес навчання вибудовується з урахуванням професійної, соціальної, побутової діяльності того, хто

навчається і має на меті досягнення певних життєво важливих цілей [27]. У нашому дослідженні – педагогічних кадрів.

Наступним компонентом моделі є діяльнісно-змістовий блок. Цей блок є ключовим, оскільки саме в ньому окреслено шляхи, які можуть забезпечити досягнення окресленої мети. До діяльнісно-змістового блоку включено напрями підготовки педагогів (курсний, міжкурсний та самоосвітня діяльність), відповідні до кожного з них форми, а також методи та засоби, які сприяють розвитку професійного іміджу педагога у системі післядипломної освіти.

Поняття «форма» походить від лат. *forma* – зовнішність, устрій, образ, й означає: 1) зовнішній вигляд, обрис предмета; 2) будь-яке зовнішнє вираження змісту; 3) вид, устрій, тип, структура чогось; 4) спосіб здійснення, виявлення дії, процесу тощо [99].

Термін «форма навчання», як зазначено в енциклопедичному словнику за редакцією В. Кременя, – це змістовно насичена та методично оснащена система пізнавального і виховного спілкування, взаємодії, відносин учителя й учнів. Форма навчання реалізується як органічна єдність цілеспрямованої організації змісту того, що вивчається, засобів і методів навчання [173, с. 445].

М. Фіцула висвітлює форму організації навчання як «зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя та учнів, що здійснюється у встановленому порядку і в певному режимі» [258, с. 24].

Н. Мойсеюк наводить класифікацію форм організації навчання за різними критеріями, зокрема: 1) за кількістю учнів; 2) за місцем навчання; 3) за часом навчання; 4) за дидактичною метою; 5) за тривалістю часу навчання [128].

А. Кузьмінський аналізує такі форми навчання: індивідуальну, групову, класно-урочну, белл-ланкастерську, дальтон-план, бригадно-лабораторну [99].

Розробленою в ході дослідження моделлю передбачено використання в курсовий період таких форм роботи: лекції («Професійний імідж педагога» та ін.), практичні заняття («Позитивний імідж педагога» та ін.); спецкурс «Розвиток професійного іміджу педагога», педагогічна практика з вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду, написання випускних робіт, рефератів та ін. Тематика останніх може бути такою: «Основи професійного іміджу педагога», «Позитивний імідж педагога», «Складові професійного іміджу педагога», «Самопрезентація – невід’ємна частина професійного іміджу педагога».

Однією з найважливіших форм навчання у підготовці фахівців з вищою освітою загалом і в системі післядипломної педагогічної освіти, зокрема, є лекція – «чіткий, системний виклад окремої наукової проблеми або теми». [209]. Ще М. Ломоносов гідно цінував живе слово викладачів. Він радив лекторам «розум свій гартувати через невинну вправу в творі і вимові слів, а не покладатися на одні правила і читання авторів» [7].

У міжкурсовий період моделлю передбачено залучення педагогів до різнопланової педагогічної діяльності, що сприяє розвитку їх професійного іміджу. Найбільш доцільними формами навчання цього періоду є: науково-практичні семінари («Професійний імідж педагога» та ін.); тренінги («Самопрезентація педагога» та ін.); майстер-класи («Сам собі іміджмейкер» та ін.), «круглі столи» на відповідну тематику тощо.

Слово «семінар» походить від латинського «seminarium» – розсадник і пов’язане з функціями «посіву» знань, переданих від педагога до учня та студента [80, с. 73].

В. Ортинський визначає семінар як «вид навчальних занять практичного характеру, спрямованих на поглиблення, розширення, деталізацію і закріплення теоретичного матеріалу» [172, с. 235].

На думку В. Ягупова, «семінар – це творче поєднання позитивних властивостей бесіди й дискусії, але на більш високому методичному,

науковому й теоретичному рівні, що передбачає відповідну підготовленість суб'єктів уміння» [277].

Саме тому в міжкурсовий період доцільно проводити науково-практичні семінари, під час яких педагоги мають можливість отримати нові знання з певної проблеми, або поглибити наявні у них знання, обговорити з колегами актуальні питання, висловити свою думку щодо проблеми, яка обговорюється тощо.

Досить ефективною для розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти є така форма роботи, як тренінг.

Р. Баклі та Дж. Кейпл визначають тренінг як «сплановані та систематичні зусилля щодо модифікації чи розвитку знань, умінь, установок людини засобами навчання, завдяки яким можна досягнути ефективного виконання одного чи декількох видів діяльності» [8, с. 23].

О. Оніщенко вважає, що «тренінг – це форма соціально-педагогічної діяльності, спрямована на набуття життєвої компетентності шляхом збагачення як знаннями, так і життєво-практичним та емоційно-особистісним досвідом завдяки використанню інтерактивних засобів навчання» [171].

Ю. Ємельянов зазначає, що «тренінг – група методів розвитку здібностей до навчання і оволодіння будь-яким складним видом діяльності, зокрема спілкуванням» [50, с. 89].

І. Вачков розглядає тренінг з точки зору різних парадигм, наприклад:

1) як форму дресування, при використанні якої потрібна поведінка формується за допомогою жорстоких маніпулятивних прийомів та позитивного підкріплення, тоді як шкідливі, непотрібні звички усуваються за допомогою негативного підкріплення;

2) як тренування, яке допомагає сформувати уміння і навички ефективної поведінки;

3) як активне навчання, що має на меті передачу психологічних знань, розвиток певних умінь і навичок;

4) як створення умов, що сприяють процесам саморозкриття учасників тренінгу і самостійного пошуку цими учасниками способів розв'язання своїх психологічних проблем [22, с. 18].

При розробці моделі професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти ми розуміли тренінг як форму активного навчання, за умов якої всі учасники мають можливість і отримати певні знання, і розвинути відповідні вміння та навички, і самостійно віднайти шляхи вирішення проблем. Останнє вважаємо найбільш цінним у контексті розвитку педагогами власного іміджу.

Значні можливості для цього містять також майстер-класи – «організаційно-практична форма роботи з професійним досвідом, що вимагає «шліфування» й удосконалювання для готовності до її використання «передавальною» стороною і стороною, активно «сприймаючою» цей професійний досвід; це унікальна форма «нарощування» професіоналізму» [265, с. 93]. Важливо, що «майстер-клас – це особлива форма навчального заняття, яка заснована на «практичних» діях показу й демонстрації творчого рішення певного пізнавального й проблемного педагогічного завдання» [75, с. 21].

Отже, майстер-класи допомагають на практиці продемонструвати тим, хто навчається, як можна здійснити творчий підхід до певної справи (у нашому випадку до розвитку іміджу), які практичні дії та за яким алгоритмом доцільно виконувати.

Велике значення для розвитку професійного іміджу педагога має його самоосвітня діяльність, яка виступає обов'язковою частиною всіх ланок системи неперервної освіти й передбачає активну пізнавальну діяльність, що відбувається з особистої ініціативи людини. Це й опрацювання відповідної літератури, робота над науково-методичною темою з розвитку педагогічного іміджу, підготовка доповідей для участі у семінарі «Професійний імідж педагога» тощо.

Розуміючи самоосвіту як «цілеспрямовану самоосвітню діяльність особистості з удосконалення наявних та засвоєння нових спеціальних (фахових) знань та їх творчого використання у процесі практичної діяльності» [4, с. 47], відзначимо, що в сучасному інформаційному просторі вона відкриває необмежене коло можливостей для формування критичного ставлення до свого власного досвіду, розширення творчих контактів, освоєння відповідних інноваційних технологій.

Самоосвіта як самостійний процес здобуття знань розрахована на вдосконалення професійної майстерності, професіоналізму, що відображається у якості викладання предмету, виховної роботи [162]. Н. Мойсеюк до найважливіших завдань самостійної роботи вчителя відносить: «вивчення нових програм і підручників, аналіз їхніх дидактичних та методичних особливостей; самостійне засвоєння нових технологій навчально-виховного процесу; оволодіння методологією та методикою педагогічного дослідження; активну участь у роботі науково-методичних семінарів і методичних об'єднань, різних творчих груп; підготовку методичних розробок; систематичне вивчення передового педагогічного досвіду» [127, с. 602].

А. Кузьмінський виокремлює етапи процесу самоосвіти: «діагностико-прогностичний (виявлення базового рівня освіти педагога, психологічної налаштованості на підвищення кваліфікації; визначення змісту, форм, методів, засобів, прогнозів); учіння (реалізація планів, прогнозів); апробація власних досягнень (проведення занять, виступів, корекція практичних умінь, поповнення теоретичних знань); підсумковий (оформлення результатів учіння, узагальнення спостережень, показ педагогічних досягнень, самоаналіз діяльності)» [100, с. 165].

С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику самоосвіту педагога тлумачить як провідну форму вдосконалення професійної компетентності, що полягає у засвоєнні, оновленні, поширенні й поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої, системної

самоосвітньої роботи, спрямованої на саморозвиток та самовдосконалення особистості, задоволення власних інтересів і об'єктивних потреб освітнього закладу. Там само вчений зазначає, що самоосвіта є невід'ємною частиною систематичного навчання, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань. Основним засобом самоосвіти є самоосвітнє вивчення літератури [35].

Г. Дмитренко розглядає поняття «самоосвіта» – як форму здобуття знань за умови, що об'єкт і суб'єкт освіти і навчання виступають в одній особі [47].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови самоосвіта трактується як здобуття знань шляхом самостійного навчання поза навчальним закладом, переважно без допомоги вчителя [26].

Н. Протасова висвітлює самоосвіту як таку, що тісно пов'язана «з усіма без винятку підсистемами післядипломної освіти, що входять до їх складу, та зумовлює ефективність функціонування кожної» [200, с. 38].

С. Архипова розглядає самоосвіту як «важливий компонент у системі неперервного підвищення компетентності, як ланку, що пов'язує окремі етапи курсової підготовки з іншими організаційними формами навчання, та виділяє такі її різновиди:

- самоосвіта у період навчання на курсах (вивчення першоджерел, літератури, підготовка до семінарів, заліків, до участі у конференціях), підготовка випускних робіт (курскових, рефератів, статей, проектів);
- цілеспрямована робота з самоосвіти, пов'язана з підготовкою до виконання виробничих завдань чи конкретних заходів (атестація, відкритий урок, виховний захід);
- самоосвіта, пов'язана з удосконаленням рівня політичної, культурної, спеціальної підготовки, вивченням, узагальненням і втіленням у практику передового досвіду та досягнень науки і техніки» [4, с. 24].

На думку І. Жорової, самоосвіта є однією з форм підвищення кваліфікації педагога, його професійного іміджу. Вчена звертає увагу на той

факт, що кількість дорослих людей, які займаються самоосвітою протягом життя, досить висока у країнах Західної Європи (80%), натомість в Україні вона складає лише декілька відсотків [55].

У системі післядипломної освіти педагогів самоосвіта здійснюється під час курсової та міжкурсової підготовки та дозволяє розвивати у слухачів усвідомлену активність щодо фахового самовдосконалення, саморегулювання професійного саморозвитку, креативності. Крім того, самоосвіта передбачає використання комп'ютерних програм та глобальної мережі Інтернет.

Відомо, що необхідною умовою успішної самоосвіти є відповідна мотивація, а саме: визнання педагогом доцільності постійного оновлення своїх знань, а також того, що ці знання дійсно йому необхідні; можливість застосовувати набуті через самоосвіту знання, розширювати межі своєї діяльності шляхом саморозвитку, самоактуалізації.

Робота з літературою педагогічного, психологічного, методичного спрямування є досить традиційною формою самоосвіти, але й нині не втрачає своєї актуальності. Крім того важливо протягом курсового періоду вмотивувати вчителів до перегляду відео- та аудіо- матеріалів. Ця робота має бути продовжена педагогами самостійно в між курсовий період.

Під час курсового та міжкурсового періодів важливе місце мають такі методи навчання, виховання та самовиховання, які сприяють розвитку професійного іміджу у післядипломній освіті: створення ситуацій успіху, дерево цілей, мозковий штурм, обмін досвідом, презентації, брей-ринг, квести, самоаналіз, самопізнання, самооцінювання та ін [141].

Метод (від гр. *methodos*) – шлях до чогось, спосіб пізнання [128, с. 301].

М. Фіцула тлумачить метод навчання як спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності вчителів та учнів, спрямованої на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку в процесі навчання [255].

Метод навчання є складним, багатовимірним педагогічним явищем, у якому відображаються об'єктивні закономірності, принципи, цілі, зміст і

форми навчання. Характеризують також метод за логікою руху змісту навчального матеріалу – від конкретного до загального, від загального до конкретного, за аналогією. Залежно від того, за якою логікою побудований зміст, виокремлюють індуктивний, дедуктивний, традуктивний, аналітичний і синтетичний методи навчання. До цієї групи також належать методи аналогії, виокремлення основного в навчальному матеріалі, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, порівняння, узагальнення, конкретизації та ін. [173].

М. Фіцула здійснив класифікацію методів навчання за:

– «джерелами передачі й характером сприйняття інформації: словесні (пояснення, розповідь, лекція, бесіда, робота з підручником); наочні (ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження); практичні (вправи, лабораторні роботи, практичні роботи, графічні роботи, дослідні роботи);

– основними дидактичними завданнями, які необхідно вирішувати на конкретному етапі навчання: оволодіння знаннями; формування умінь і навичок; застосування отриманих знань, умінь і навичок;

– характером пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі» [258, с. 118-119].

Ю. Бабанський виділив три великі групи методів навчання, в основу яких покладено: 1) здійснення та організація навчально-пізнавальної діяльності; 2) мотивації й стимулювання навчально-пізнавальної діяльності; 3) самоконтроль і контроль навчально-пізнавальної діяльності [6].

Н. Волкова розкриває методи виховання як шляхи і способи діяльності вихователів і вихованців з метою досягнення виховних цілей [30, с. 127].

В. Сластьонін розрізнив такі групи методів виховання: 1) формування свідомості особистості: бесіди, лекції, дискусії, переконання, навіювання, приклад; 2) організації діяльності, спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки: педагогічна вимога, громадська думка, довір'я,

привчання, тренування, створення виховних ситуацій, прогнозування; 3) стимулювання діяльності і поведінки: гра, змагання, заохочення, покарання; 4) самовиховання: самопізнання, самооцінювання, саморегуляція [226].

Усі вищезгадані методи є досить ефективними для розвитку професійного іміджу педагога. Однак, щоб сприяти розвитку окремих його складових необхідно обирати відповідні методи.

Так, щоб спонукати педагогів до внесення змін у свій зовнішній вигляд, варто використовувати такі методи: створення ситуацій успіху, пояснення, переконання, лекція, бесіда, дискусія, демонстрування, самостійне спостереження, формування умінь і навичок дослідні роботи, громадська думка, тренування, самоаналіз, самопізнання, самооцінювання та ін.

Задля покращення внутрішнього образу педагога ефективними можуть бути: дерево цілей, мозковий штурм, обмін досвідом, лекції, дискусії, приклад, робота з літературою, гра, змагання, самоаналіз, саморегуляція, вправи, практичні роботи, дослідні роботи, брей-ринг, квести та ін.

Комунікативну складову професійного іміджу можна покращити, якщо залучати педагога до таких видів діяльності, які потребують аргументованого висловлення його думок, захисту своєї позиції, активної взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу тощо.

Зокрема, за переконанням Т. Іванової, в процесі професійної діяльності завжди присутні прагнення педагога до задоволення спільних чи індивідуальних цілей, що позначається на готовності до взаємодії учасників педагогічного процесу [60, с. 36].

Тому для розвитку комунікативної складової професійного іміджу педагогів доцільно застосовувати такі методи, які, в тому числі, передбачають взаємодію учасників освітнього процесу (мозковий штурм, обмін досвідом, дискусія, брей-ринг та ін.).

Для курсової, міжкурсової та самоосвітньої діяльності педагога у післядипломній освіті важливе місце мають різні засоби навчання.

Н. Мойсенюк підкреслила, що засоби – «різноманітні матеріали і знаряддя навчального процесу, завдяки яким більш успішно і за короткий час досягаються визначені цілі навчання» [128, с. 327]. Засоби навчання – «це різноманітне початкове обладнання, що використовується у системі пізнавальної діяльності (книги, письмове приладдя, лабораторне обладнання, технічні засоби та ін.)» [99, с. 252].

У процесі розвитку професійного іміджу педагога досить ефективними є такі засоби, як от: навчально-методична література, мультимедійне забезпечення, інтерактивні плакати, мережа Інтернет, компютерні програми, які дозволяють самостійно підібрати для себе інший зовнішній вигляд, створити ментальні карти («Movavi», «Jkiwi», «Mindomo») та ін.

Одним із дієвих засобів є усне спілкування, за допомогою якого можна вміло організувати діалог, що дає змогу ефективно вирішувати різноманітні завдання та передавати знання, зокрема ті, які необхідні для розвитку професійного іміджу педагога.

Мультимедійне забезпечення – найбільш ефективний та функціональний засіб під час проведення лекцій, майстер-класів, доповідей на науково-практичних семінарах, створення власних презентацій під час тренінгу тощо. Під час самостійної діяльності педагога можуть вивчати електронні підручники та посібники, створювали презентації для викладання навчального матеріалу, працювати над науково-методичною темою та ін.

Використання презентацій полегшує процес спілкування лектора та слухачів курсів підвищення кваліфікації під час викладання нового матеріалу, надає можливість уникнути багаторазового повторення і перепитування визначень, прізвищ науковців, покращує сприйняття.

Використання інтерактивних плакатів сприяє кращому засвоєнню педагогами викладеного матеріалу, розвитку в них мотивації, підвищенню ефективності їх самостійної роботи та впливає на закріплення практичних умінь і навичок. Педагоги мають змогу побачити результати та оцінку своєї

праці, знайти правильну відповідь, поглибити знання із застосування інтерактивних методів навчання.

Під час курсового періоду дуже часто використовується друкований роздатковий матеріал з педагогічними ситуаціями, логічними вправами та ін. Такий засіб допомагає педагогам краще розвинути оригінальне, не шаблонне мислення, враховувати конкретну ситуацію; швидко реагувати; бути впевненим у своїх вміннях.

Мережа Інтернет відкриває доступ до нетрадиційних джерел інформації, Вікіпедії, блогів, аудіо- та відео- матеріалів у зручний час та в будь-якому місці, де перебуває педагог; надає нові можливості для розвитку його професійного іміджу.

Для розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти було використано не лише класичні форми і методи, характерні для традиційної організації освітнього процесу, а й такі, що притаманні переважно системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (веб-конференції, онлайн семінари, онлайн-семінари презентації, онлайн-тренінги, онлайн зустрічі, онлайн навчання).

Діяльнісно-змістовий блок моделі безпосередньо пов'язаний із результативним блоком. В останньому представлені критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий), відповідні показники та рівні (позитивний, наближений до позитивного та негативний) розвитку професійного іміджу педагогів, а також результат, який передбачається.

При цьому мірилом оцінки мотиваційного критерію, як уже зазначалося, є такі показники: 1) реалізація потреб педагогів у розвитку й саморозвитку; 2) мотивація досягнення успіху педагога.

Когнітивний критерій передбачає показники: 1) оволодіння цілісними знаннями з проблеми розвитку професійного іміджу, його структури; 2) знання основ технологій розвитку власного іміджу.

Для діяльнісно-поведінкового критерію характерні такі показники: 1) уміння аналізувати власну професійну діяльність та розробляти стратегію

власного іміджу; 2) уміння створювати привабливий імідж, спрямований на розкриття внутрішнього образу.

Розроблена та обґрунтована в процесі дослідження модель передбачає досягнення прогнозованого результату – позитивного професійного іміджу педагогів. У разі отримання небажаного результату, передбачено зворотній зв'язок.

Побудована модель розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти базується на розумінні сутності досліджуваного процесу як складного, спеціально та поетапно організованого, зміст та методичне забезпечення якого дає змогу досягти вищеназваного результату.

Реалізація цієї моделі в діяльності закладів системи післядипломної педагогічної освіти з урахуванням здобутого раніше педагогами освітнього рівня та практичного досвіду сприятиме не лише розвитку у них професійного іміджу, а й їх професійному та особистісному розвитку в цілому, збагаченню професійної і загальної культури, авторитету, розвитку творчої особистості в умовах розбудови національної освіти, але за певних педагогічних умов.

Термін «умова» використовують у найрізноманітніших значеннях, зокрема, як: а) обставину, від якої щось залежить; б) вимогу, яку ставлять до когось (до чогось); в) усну або письмову угоду про щось, домовленість; г) правила, визначені в певній галузі життєдіяльності; д) сукупність фактів, за яких що-небудь відбувається [169, с. 202].

Умова – «це явище, яке формує причину або створює можливість її дії, і цей зв'язок з наслідком обумовлений» [251].

Умови – це оточення, де виникає та існує певне явище (процес). Це явище (процес) поза таким оточенням не зможуть існувати. У психології під умовою розуміють сукупність явищ внутрішнього та зовнішнього середовищ, що імовірно впливають на розвиток конкретного явища [89, с. 206].

За Великим енциклопедичним словником «умова» трактується як «необхідна обставина, передумова, яка робить можливим здійснення чого-небудь». У словнику розкривається також означення умови з іншої позиції: «умови – це правила, вимоги, використання яких забезпечує що-небудь» [24, с. 364].

Під умовами також розуміють «те, від чого залежить дещо інше обумовлене, що робить можливим наявність речей, станів, процесів». Тобто «умови – це зовнішні чинники об'єктивного світу, обставини, передумови для формування позитивного іміджу вчителя» [257].

З'ясуємо також лексичне значення терміну «педагогічна умова». Звертаючись до словникової, довідникової літератури, знаходимо таке визначення цього поняття в Українському педагогічному словнику С. Гончаренка: «це необхідна обставина, передумова, яка робить можливим здійснення навчально-виховного процесу» [35, с. 176].

В. Андрєєв тлумачить поняття «педагогічна умова» як обставини педагогічного процесу, які виступають результатом цілеспрямованого відбору, конструювання й використання елементів змісту, методів (прийомів), а також організованих форм навчання для досягнення дидактичних цілей [2].

О. Бойцун визначає педагогічні умови, як такі, що сприяють «реалізації розробленої технології: створення єдиного інформаційного середовища, підвищення рівня інформаційної культури учасників навчального процесу» [14, с. 18].

Педагогічні умови трактують також як необхідні і достатні обставини, від яких залежить ефективність навчально-виховного процесу [20].

М. Сперанська-Скарга зазначає, що педагогічні умови – це ті умови, які свідомо створюються в педагогічній діяльності та які мають забезпечити найбільш ефективне формування та протікання необхідного процесу. На її думку щодо розвитку професійно-педагогічного іміджу, педагогічні умови не можуть бути обмежені лише обов'язками, позаяк формування іміджу

майбутнього вчителя базується на принципах єдності суб'єктивного та об'єктивного, внутрішнього та зовнішнього, сутності та явища, можливого та необхідного [233].

За Р. Серьожниковою, «педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів» [220, с.196].

В. Манько розуміє педагогічні умови як «взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх характеристик функціонування, що забезпечують високу результативність навчального процесу і відповідають психолого-педагогічним критеріям оптимальності» [113, с. 153].

І. Розмолдчикова, досліджуючи формування професійного іміджу вчителя початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін, виділяє зовнішні та внутрішні чинники розвитку цього феномена.

До зовнішніх (об'єктивних) чинників вона відносить: ставлення суспільства до професії вчителя; престиж (соціальна значущість) професії; соціальні очікування (суспільний запит на професійно-особистісні якості); освітній потенціал соціального середовища; стимули (система пільг і заохочень); матеріальні умови життя вчителя; рівень кваліфікації педагогічних кадрів; зацікавленість у наданні якісних освітніх послуг (учнів, батьків, працівників органів освіти).

Зовнішні чинники, на думку І. Розмолдчикової, детермінують такі організаційні умови:

- наступність усіх етапів формування багаторівневого професійного іміджу вчителя початкової школи;
- взаємозв'язок методологічної, педагогічної, психологічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи з етапами формування його професійного іміджу;
- розробленість змісту освітнього простору із засвоєння системи знань, умінь та навичок педагогічної іміджології;
- використання сучасних розвиваючих технологій, спрямованих на формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкової школи.

Внутрішні (суб'єктивні) чинники: рівень і стійкість мотивації студентів для формування професійного іміджу; їх готовність до систематичної навчальної діяльності; саморозвиток і самовдосконалення особистості.

Вони детермінують наступні особистісні умови:

- формування правильного оцінювального ставлення до себе та інших;
- здібність до самодіагностики, готовність до професійного самовдосконалення й саморозвитку;
- створення студентами індивідуальної моделі професійного іміджу, розробка моделей поведінки, схем самопрезентації;
- визначення найбільш значущих професійно-особистісних якостей учителя, які входять у структурні компоненти професійного іміджу [207].

М. Фадеєва виділяє психологічні умови підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до формування позитивного іміджу освітньої організації:

1) актуалізація мотивації керівників загальноосвітніх навчальних закладів щодо формування та оптимізації як власного позитивного іміджу, так і іміджу закладу освіти;

2) збагачення керівників загальноосвітніх навчальних закладів знаннями щодо формування позитивного іміджу освітньої організації (зокрема, інформацією про імідж, види іміджу, структуру іміджу освітньої організації, чинники, що впливають на позитивний імідж освітньої організації);

3) інтерактивне навчання методам та засобам формування власного позитивного іміджу та позитивного іміджу освітньої організації;

4) організація проектної діяльності щодо формування позитивного іміджу закладу освіти [255].

К. Атаманська виділяє такі педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього соціального педагога:

1. «Формування мотиваційно-ціннісної спрямованості студентів на діяльність щодо створення професійного іміджу та розвитку власної особистості.

2. Створення відповідного навчального середовища у ВНЗ та організація педагогічного процесу на основі особистісної зорієнтованості навчально-виховної взаємодії для забезпечення процесу формування професійного іміджу студентів спеціальності «Соціальна педагогіка».

3. Включення студентів у рефлексивний моніторинг, предметом якого є сформованість професійного іміджу майбутнього соціального педагога» [5, с. 199].

Досліджуючи у своїй дисертації формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх викладачів вищої школи, В. Ісаченко виокремлює наступні умови, які сприятимуть розвитку цього процесу:

– використання технології кар'єроорієнтованого розвитку магістрантів як менеджерів сфери освітніх послуг вищої школи;

– оновлення змісту навчальної інформації знаннями особливостей прояву сигнального комплексу у сприйнятті й розумінні учасниками спілкування один одного;

– активізація навчання магістрантів через етико-естетичне оформлення свого зовнішнього вигляду і самопрезентації засобами іміджології [63, с. 180].

І. Ніколаєску виділяє такі педагогічні умови розвитку професійного іміджу соціального педагога в післядипломній освіті:

– організація освітнього середовища закладу післядипломної освіти на підставі застосування особистісно орієнтованого підходу в навчанні, зміст якого враховує специфіку професійної діяльності соціального педагога;

– оволодіння соціальними педагогами засобами ефективного розвитку професійного іміджу на основі використання інтерактивних форм і методів навчання;

– створення в закладах післядипломної освіти сприятливої емоційної атмосфери для активного самовираження;

– упровадження в навчальний процес курсів підвищення кваліфікації соціальних педагогів спецкурсу «Імідж соціального педагога» [167].

А. Коркішко визначає наступні педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх магістрів педагогіки вищої школи, а саме: забезпечення вмотивованості майбутніх магістрів педагогіки вищої школи до формування професійного іміджу через наповнення змісту навчання спеціальними іміджезорієнтованими знаннями; урізноманітнення процесу професійної підготовки майбутніх магістрів педагогіки вищої школи інтерактивними формами й методами навчально-виховної діяльності; активізація ціннісного, когнітивного та поведінкового складників діяльності викладачів щодо формування професійного іміджу майбутніх магістрів педагогіки вищої школи [90, с. 6].

М. Сперанська-Скарга висвітлює умови, які забезпечуватимуть найбільш ефективно формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя філологічних дисциплін:

– «сформованість мотиваційного компоненту професійної компетентності майбутнього фахівця, що охоплює комплекс зусиль, пов'язаних з усвідомленням необхідності формування власного позитивного іміджу, з розвитком інтересу до власної особистості та навколишнього світу, підвищенням самооцінки та створенням «Я-концепції»;

– відповідність змісту освітнього процесу задачам формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх вчителів-філологів, що передбачає включення системи іміджформуючих заходів у навчально-виховний процес;

– дотримання принципу системності в процесі формування та корекції професійно-педагогічного іміджу фахівців та принципу різноманітності у відборі форм та методів роботи з формування та корекції професійного іміджу;

– активізація суб'єкта в процесі формування професійно-педагогічного іміджу, яка передбачає активність майбутнього фахівця в процесі формування власного іміджу, оволодіння навичками самопізнання,

самовдосконалення, самоіміджування та проектування ефективного іміджу» [233].

Для розвитку професійного іміджу педагога необхідно організувати процес професійної підготовки в закладах післядипломної освіти так, щоб створити сприятливе для цього освітнє середовище. З цього приводу Л. Полані зазначає, що не будь-яке оточення стає середовищем розвитку. На цей процес впливають тільки ті умови, за яких особистість вступає в зв'язок. У цьому випадку кожен творить власний освітній простір як простір входження в культуру згідно з індивідуальними особливостями. Середовище впливає на розвиток індивіда через діяльність, яка в нашому випадку є навчанням, освітою [193].

Виходячи з аналізу дисертацій та інших наукових праць учених щодо розвитку професійного іміджу майбутніх учителів, а також фахівців різних освітніх напрямів, підкреслимо важливість урахування специфіки системи післядипломної педагогічної освіти як середовища розвитку професійного іміджу педагога, позаяк упровадження умов спрямоване на поліпшення реалізації цього процесу.

Ураховуючи вищезазначене, а також специфіку післядипломної освіти, у нашому дослідженні до педагогічних умов розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти віднесено:

- 1) формування у педагогів позитивної мотивації до розвитку власного іміджу в процесі моделювання професійного ідеалу;
- 2) створення творчого інформаційно-розвивального освітнього середовища;
- 3) залучення педагогів до розвитку власного іміджу через самоосвіту засобами комп'ютерних технологій [145].

У наступному параграфі розглянемо результати експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.

2.2. Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти

В процесі експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти взято до уваги те, що останню розуміють як освіту дорослих, «навчання та розвиток фахівців з підвищення їх професійного рівня, кваліфікації згідно зі світовими стандартами, вимогами часу, індивідуально-особистісними та виробничими потребами, вдосконалення їх наукового та загальнокультурного (загальноосвітнього) рівня, стимулювання та розвитку творчого та духовного потенціалу особистості, що відбувається у спеціалізованих державних, приватних навчальних закладах та засобами самоосвіти, і керується державними стандартами до фаху певних рівнів кваліфікації відповідно до вимог суспільно-економічного та науково-технічного прогресу» [205, с. 8].

В умовах післядипломної освіти відбувається неперервний розвиток педагогів упродовж усього життя, в тому числі розвиток їхнього професійного іміджу.

Відповідно обгрунтованої в процесі дослідження моделі розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти, що поєднує концептуальний, діяльнісно-змістовий та результативний блоки, безпосередній розвиток досліджуваного феномену передбачений у діяльнісно-змістовому блоці. Він охоплює комплекс дій та заходів, спрямованих на цілісне навчально-методичне забезпечення окресленого процесу, і реалізовувався під час курсового і міжкурсого періодів та через самоосвітню діяльність педагогів.

Зважаючи на специфіку розвитку професійного іміджу педагогів, такий супровід виконував низку функцій, а саме: інформаційну, що полягала в обізнаності педагогів з проблеми розвитку їхнього професійного іміджу; діяльнісну, яка зорієнтовувала на вдосконалення умінь, навичок розвитку

професійного іміджу педагога; розвивальну, що сприяла розширенню професійних уявлень, формуванню особистісних якостей; корегувальну, що передбачала моніторинг рівня розвитку структурних складових іміджу педагога.

Таке забезпечення відобразило логіку розвитку професійного іміджу педагога, а у поєднанні з іншими компонентами означеного процесу дало змогу утворювати концептуальну єдність.

Реалізація першої умови (формування у педагогів позитивної мотивації до розвитку власного іміджу в процесі моделювання професійного ідеалу) передбачала формування у слухачів курсів позитивного ставлення до себе, розвиток стійкого інтересу до власного професійного іміджу, бажання самозмінюватися.

Відомо, що професійного ідеалу педагог досягає, коли самостійно визначає сильні і слабкі сторони власної педагогічної діяльності, усвідомлює потребу саморозвитку, використовує та поширює інновації у педагогічній науці, відстежує власне фізичне, психологічне, духовне та соціальне здоров'я та ін. [201].

Мотивація – це процес створення системи умов або мотивів (*motif* – фр., збуджувальна причина, привід до тієї або іншої дії), які впливають на поведінку людини, спрямовуючи її в потрібний бік, регулюючи її інтенсивність, межі, що змушує проявляти ретельність, старанність, наполегливість у справі до досягнення цілей [174]. Формування мотивації можливе лише за умови, коли людині вдається пов'язати мету з особистісними цінностями.

Поняття мотивація охоплює потреби, мотиви, цілі та ін. Науковці трактують мотивацію як сукупність причин психологічного характеру, що визначає активність та спрямованість. Так, С. Занюк зазначає, що «всебічне розкриття причин, якими пояснюється та чи інша поведінка людини, її дії, передбачає аналіз сукупності мотивів, якими зумовлюється конкретна поведінка» [57].

На думку А. Степанюк, мотивація поведінки виходить не від пізнання зовнішніх законів природи, порушення яких призводить до небажаних наслідків, а від усвідомлення єдності законів буття з моральними категоріями та, як наслідок – моральної єдності людини з усіма прямими життя [235, с. 127].

Проте головним мотивом, що спонукає людину до будь-якої діяльності, на думку З. Живко, є потреби – особливий стан психіки особистості, усвідомлена нею незадоволеність, відчуття браку чогось, відображення невідповідності між внутрішнім станом і зовнішніми умовами [54].

Досить докладно потреби людини досліджував А. Маслоу. Він зазначив, що людська поведінка визначається великим спектром потреб. Він об'єднав ці потреби у п'ять категорій і розташував їх у вигляді піраміди, у визначеній ним ієрархії. В основі цієї піраміди найбільш насущні потреби (їжа, вода, житло), а на вершині – вищі індивідуальні запити (визнання, самовираження, самоствердження) [243].

У теорії потреб А. Маслоу потреби самовираження пов'язані з «прагненням людини до якнайповнішого використання своїх знань, умінь, здібностей, навичок, особистого потенціалу. Потреби в самовираженні мають суто індивідуальний характер. Їх можна кваліфікувати як потреби людини в творчості в найширшому розумінні цього слова. Кваліфікований працівник відчуває потребу в реалізації своїх потенційних можливостей, у зростанні як особистості. Люди із сильною потребою самовираження творчі й незалежні, вони відкриті до сприйняття самих себе й оточення, перебувають у постійному пошуку» [243].

В. Сухомлинський надавав неабиякого значення потребам пізнання. Він писав, що «життя людини було б похмурим й обмеженим, якби в ньому не було незгасної спраги пізнання, бажання сьогодні знати більше, ніж знав учора. У самій глибині людської істоти є невикорінна потреба почувати себе відкривачем, дослідником природи і самого себе. У ранньому віці ця потреба особливо сильна» [147]. В. Сухомлинський бачив важливу виховну задачу в

тім, щоб «постійно підтримувати, збільшувати бажання дітей бути відкривачами, реалізуючи і розвиваючи цей природний початок спеціальними прийомами і методами. Ці прийоми і методи повинні надихати людину, робити думку більш допитливою, розкріпачувати внутрішні сили. Відчування сили знань, що піднімає людину, – дуже сильний стимул інтересу до знання». «Ще Аристотель, – писав В. Сухомлинський, – відзначав, що мислення починається з подиву, тобто спонуканням до пізнання може бути саме пізнання як відкриття невідомого, результат – «природним продуктом життєдіяльності» [208, с. 6].

Формування мотивації можливе лише за умови, коли людині вдається пов'язати мету з особистісними цінностями [161].

Тому, формуючи у педагогів позитивну мотивацію до розвитку власного професійного іміджу, ми дбали про те, щоб під час відвідування ними курсів підвищення кваліфікації (курсівий період) на лекціях, практичних заняттях, а також під час педагогічної практики увага спрямовувалася на ці питання. З цією ж метою педагогів залучали до майстер-класів та тренінгів відповідної тематики. Це надало змогу сформувати у них позитивну мотивацію, навчити аналізувати вимоги до професійного іміджу педагога та виявляти його позитивні сторони, визначати індивідуальні якості, які треба вдосконалити для розвитку позитивного іміджу, підвищити самооцінку.

Під час цих занять педагоги ознайомились з теоретичними основами іміджелогії. Зокрема, з проблемами розвитку іміджу; з різноплановими емпіричними дослідженнями, що розкривають окремі його ознаки, процеси формування, розвитку та дискредитації; з функціями іміджу (ціннісні та технологічні; психологічного захисту, соціального тренінгу, соціально-символьного впізнання); зі структурою іміджу (когнітивний, емоційний, функціонально-комунікативний; зовнішній, процесуальний, внутрішній компоненти); зі складовими професійного іміджу педагога.

У міжкурсовий період розвиток професійного іміджу педагогів відбувався шляхом залучення їх до участі у семінарах, тренінгах, круглих столах, майстер-класах та ін. Зокрема, ефективним для підвищення мотивації розвитку професійного іміджу педагогів було проведення майстер-класу «Сам собі іміджмейкер».

При організації майстер-класів ми спиралися на дослідження вчених із цієї проблеми та їх трактування такої форми роботи.

Під час проведення майстер-класу було розкрито тему, яка змусила педагогічних працівників замислитися над тим, що «моду можна купити, а стиль потрібно мати». Програмою заходу було передбачено обговорення ідей створення ідеального стилю, навчання правильного вибору одягу та аксесуарів, косметики, створення експрес-макіяжу тощо. Акцентувалося, що дуже важливим в іміджі педагога є вдало підібраний колір, який потрібно підбирати до природнього кольору шкіри, обличчя. Лінії крою, загальний силует та пропорції, тканина і аксесуари – це складові образу, які повинні відповідати професійному іміджу педагога.

Педагогам було повідомлено, що існує простий спосіб перевірити, чи правильно підбрано зовнішній вигляд. Якщо з образу не можна прибрати будь-яку деталь або не можна додати її, щоб не порушити цілісність образу, то його можна вважати гармонійним. Наголошувалося на необхідності дотримання гармонії між зовнішнім та внутрішнім образом. Якщо ідеально створений зовнішній образ суперечить внутрішньому світу людини, то від нього треба відмовитися. У такому образі педагог буде почувати себе не комфортно і не зможе в ньому довго перебувати.

На майстер-класи запрошувалися різні фахівці: стилісти, візажисти, з комп'ютерних технологій. Останні навчали працювати з програмами, які допомагають покращити імідж, зокрема зовнішній вигляд педагога. Серед них «Movavi» – програма, за допомогою якої можна не тільки «приміряти» нову зачіску з шаблону, де представлені модні моделі чоловічих зачісок та жіночих укладок, які постійно оновлюються, а й створити її самостійно. Також

можна зробити фотокартки, на яких можна прибрати зайві елементи, змінити фон, накладати фільтри та корегувати кольори. Педагоги були також ознайомлені з програмою «Jkivi», яка має функцію авто підбору іміджу. Відповідно до форми обличчя можна підібрати зачіску, найбільш доречний макіяж, певні аксесуари.

Проведення таких майстер-класів допомогло сформувати у педагогів позитивну мотивацію до розвитку власного професійного іміджу. Вони навчилися створювати власний неповторний стиль, розширили свій досвід у цьому напрямі, набули корисних та вмій та навичок. Майстер-класи також сприяли підвищенню самоповаги й адекватної самооцінки педагогами своїх зовнішніх, а подекуди, і внутрішніх якостей.

Друга педагогічна умова (створення творчого інформаційно-розвивального освітнього середовища) спрямовувалася на поглиблення теоретичних знань педагогів з іміджелогії. Ця умова націлена на оволодіння педагогами засобами ефективного розвитку власного професійного іміджу і передбачала використання інтерактивних форм та методів навчання, що дозволяло створити сприятливу емоційну атмосферу для активного самовираження кожної особистості.

Творче інформаційно-розвивальне освітнє середовище задовольняє інформаційні потреби педагогів в творчій продуктивній діяльності і відповідає завданням інформаційного етапу суспільного розвитку.

В процесі дослідження інтерактивні форми та методи навчання надавали змогу не тільки оптимально враховувати навчальні потреби дорослої людини, а й створити умови для постійного, систематичного аналізу власних дій. Завдяки інтерактивному навчанню стало можливим уникнути формування у свідомості педагогів шаблонів, стереотипів у ставленні до професійної діяльності.

Як відомо, інтерактивні методи ґрунтуються на активній діяльності слухачів курсів та груповій взаємодії. Вони необхідні для того, щоб сприяти

формуванню партнерських відносин; розвивати співпрацю, творчість; забезпечити орієнтацію навчання на практичну професійну діяльність.

Термін «інтерактив» (з англ. Interact, де «inter» – взаємний і «act» – діяти) вживається в розумінні здатності до взаємодії. Сутність цієї інноваційної технології полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників. Уважається, що «розвитковий навчальний процес у контексті діалогу – це активна взаємодія та спілкування його учасників, тобто інтеракція» [119, с. 15].

Значення терміну «interactive», яке наведено в іншомовних словниках, розтлумачує поняття «інтерактивності», «інтерактивного» «як взаємодію, або того, що взаємодіє, впливає один на одного» [35, с. 124].

Значущість інтерактивності, на думку W. Veen, I. Lam, R. Taconis, полягає в тому, що вона забезпечує навчальний діалог, гнучкість структури подання знань й автономію навчальної діяльності [287].

Інтерактивне навчання розуміють як спеціальну форму «організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен, хто навчається, відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність, можливість реалізації творчого потенціалу» [19, с. 58].

В. Поліщук підкреслює, що «підвищити ефективність навчального процесу можливо за допомогою використання сучасних інноваційних технологій, зокрема технологій інтерактивного навчання, перетворюючи, таким чином, традиційне заняття в інтерактивне» [194].

На думку О. Пометун, організація інтерактивного навчання передбачає «моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню вмінь і навичок, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу» [196, с. 9].

На думку О. Волошиної, «інтерактивне навчання сприяє активізації навчально-пізнавального процесу, формуванню глибокої внутрішньої мотивації, надає можливості для інтелектуального та творчого розвитку, прояву ініціативи, розвиває комунікативні вміння. Навчання з використанням інтерактивних освітніх технологій передбачає, відмінну від звичної, логіку навчального процесу: не від теорії до практики, а від формування нового досвіду до його теоретичного осмислення через застосування» [31, с. 9].

Г. Сиротенко, характеризуючи інтерактивні технології навчання під час сучасного уроку, зазначає, що «мету використання інтерактивного навчання – не самоціль. Це лише спосіб створення атмосфери в аудиторії, котра найліпше сприяє співпраці, порозумінню та доброзичливості, дає змогу посправжньому реалізувати особистісно орієнтоване навчання» [221, с. 16].

Інтерактивні методи навчання є «процесом спільної діяльності викладача і студентів, атрибутами якого є:

- присутність учасників в єдиному часі і просторі, що створює можливість особистого контакту між ними;
- наявність спільної мети, очікуваного результату діяльності, який відповідає інтересам усіх і сприяє реалізації потреб кожного;
- планування, контроль, корекція і координація дій;
- розподіл єдиного процесу співпраці, спільної діяльності між учасниками;
- виникнення міжособистісних відносин» [там само].

У дослідженні було враховано основні ознаки інтерактивної психолого-педагогічної взаємодії, що були виділені О. Пометун, а саме: «полілог, діалог, мисленнева діяльність, смислотворчість, міжсуб'єктні відносини, свобода вибору, створення ситуації успіху, позитивність і оптимістичність оцінювання, рефлексія тощо» [195, с. 39].

Проаналізуємо їх більш детально:

– «полілог (у перекладі з грецької означає багатоголосся) у педагогічному процесі є багатоголоссям, в якому можна почути голос кожного учасника педагогічної взаємодії;

– діалог передбачає сприйняття учасниками педагогічного процесу себе як рівних партнерів, суб'єктів взаємодії;

– мисленнєва діяльність як сутнісна ознака інтерактивних методів полягає в організації інтенсивної розумової діяльності викладача та студентів. У інтерактивному навчанні викладач має організувати самостійну пізнавальну діяльність студентів;

– смислотворчість є процесом усвідомленого створення (творіння, побудови) студентами і викладачем нових для себе значень, змісту предметів і явищ оточуючої реальності в межах обговорюваної теми. Результатом смислотворчості викладача та студентів є новий зміст педагогічного процесу;

– свобода вибору студентів та викладача полягає в їхньому свідомому регулюванні і активізації своєї поведінки, педагогічної взаємодії, які сприяють оптимальному розвитку, саморозвитку» [195, с. 40].

На сьогодні наявні чимало спроб класифікувати інтерактивні методи навчання за певними ознаками.

Так, О. Пометун і Л. Пироженко об'єднують «форми інтерактивного навчання у чотири групи, залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів: кооперативне навчання (робота в парах, трійках, карусель, робота в малих групах, акваріум тощо); колективно-групове навчання (мікрофон, незакінчені речення, мозковий штурм, «навчаючи – вчуся», «ажурна пилка» та ін.); ситуативне моделювання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація та ін.); опрацювання дискусійних питань (метод ПРЕС, «займи позицію», «дискусія» тощо)» [195].

М. Скрипник у свою «класифікацію інтерактивних методів навчання поклала такий принцип, як взаємодія – діалог. Дослідниця визначає наступні інтерактивні методи навчання: інформаційні («Моє ім'я», «Весела Віра», «Перше знайомство», «Хвилина мого життя», «Паперові літаки», «Мені

подобається...», «Іменні жетони»); пізнавальні («Від А до Я»); мотиваційні («Мої очікування», «Лист до самого себе», «Самооцінка», «Інтерв'ю»); регулятивні («Виробимо правила»)» [62].

С. Кашлевим запропонована класифікація інтерактивних методів відповідно до головної функції того чи іншого методу в організації педагогічної взаємодії:

– методи створення сприятливої атмосфери, організації комунікації (у своїй процесуальній основі мають «комунікативну атаку», яку організовує педагог для оперативного включення до спільної діяльності, до взаємодії кожного учасника педагогічного процесу);

– методи обміну діяльностями (передбачають поєднання групової та індивідуальної роботи учасників педагогічної взаємодії, спільну активність учасників педагогічного процесу, тісну кореляцію діяльностей педагога та слухачів);

– методи мисленнєвої діяльності (з одного боку, створюють сприятливу атмосферу, сприяють мобілізації творчого потенціалу слухачів, з іншого, стимулюють активну розумову діяльність, виконання різних розумових операцій, здійснення свідомого вибору);

– методи смислотворчості (головною функцією їх є створення слухачами свого індивідуального смислу про явища, проблеми, які вивчаються, обмін цими смислами, розробку учасниками педагогічної взаємодії нового змісту педагогічного процесу);

– методи рефлексивної діяльності (спрямовані на фіксацію учасниками педагогічного процесу стану, свого розвитку, причин такого стану, оцінку ефективності взаємодії, що відбулася); інтегративні методи (інтерактивні ігри) є інтегрованими методами, які об'єднують усі головні функції вищезазначених методів [74].

Проведене дослідження довело, що всі вищеназвані інтерактивні методи є ефективними. Саме тому вони використовувалися на практичних заняттях з метою розвитку професійного іміджу педагога (зокрема, його

внутрішнього образу). Застосування інтерактивного навчання забезпечило: встановлення дружньої атмосфери і взаємозв'язків між учасниками спілкування; отримання педагогами можливості бути більш незалежними і впевненими в собі; заохочення до співпраці; залучення до роботи кожного.

Створенню творчого інформаційно-розвивального освітнього середовища слугувало запровадження спецкурсу «Розвиток професійного іміджу педагога» (додаток Л), спрямованого на поглиблення знань з розвитку досліджуваного феномену, а також на ознайомлення слухачів з сутністю поняття «імідж педагога», розкриття складових професійного іміджу педагога, висвітлення питань самопрезентації іміджу педагога, його корекції.

Спецкурс розрахований на 60 год., із них: лекції – 10 год., практичні заняття – 30 год.; 20 год. – на самостійну роботу.

Програма спецкурсу складається з пояснювальної записки, опису навчальної дисципліни, переліку тем, анотацій до них, практичних завдань, контрольних запитань, питань (тем) для самостійного опрацювання. Така побудова програми спецкурсу передбачила логічне структурування навчального матеріалу.

Мета спецкурсу – поглиблення знань слухачів системи післядипломної педагогічної освіти з теоретичних і практичних питань іміджу педагога, розробка програми його подальшого розвитку чи корекції.

Завдання спецкурсу полягали в поглибленні знань педагогічних працівників з розвитку професійного іміджу педагога; ознайомленні з таким поняттями, як: «імідж», «імідж педагога», розкритті складових професійного іміджу педагога, навчанні самопрезентації; наданні методичних рекомендацій щодо подальшого розвитку професійного іміджу педагога; складанні програми подальшого розвитку, корекції професійного іміджу кожного фахівця.

Контроль засвоєння отриманого матеріалу відбувався у формі опитування, тестування.

Спецкурс «Розвиток професійного іміджу педагога» розрахований на директорів закладів загальної середньої освіти, заступників директорів, учителів, вихователів, педагогів-організаторів та ін.

Упровадження спецкурсу «Розвиток професійного іміджу педагога» дало змогу педагогічним працівникам, які входили до експериментальної групи:

- поглибити теоретичні знання про сутність поняття «імідж педагога»;
- виробити уміння та навички діагностики іміджу педагога за допомогою відповідних методів, прийомів та засобів;
- ознайомитись з інноваційними педагогічними технологіями та методиками з метою вибору найбільш ефективних та оптимальних для кожного;
- сформуванню уміння та навички розвитку професійного іміджу педагога, розробити програми його подальшого вдосконалення та корекції.

Упровадження програми спецкурсу забезпечило педагогічним працівникам:

- розуміння сутності понять «імідж», «імідж педагога», «професійний імідж педагога»;
- усвідомлення актуальності розвитку власного іміджу з метою покращення та оптимізації педагогічної діяльності;
- опрацювання основних методик діагностики іміджу, рівнів розвитку іміджу педагога;
- переосмислення власного професійного досвіду, усталеної системи дій;
- набуття знань про основні методи та засоби розвитку власного іміджу;
- розуміння потреби у творчості, звернення до інноваційної діяльності як якісно нового рівня розвитку іміджу.

Здобуті у процесі навчання в системі післядипломної педагогічної освіти знання, уміння, навички дали змогу педагогічним працівникам:

- діагностувати свої індивідуальні особливості та рівень розвитку професійного іміджу;
- переосмислити методи, прийоми, які використовувалися у педагогічній діяльності відповідно до своїх індивідуальних особливостей, свого іміджу;
- покращити й оптимізувати свою професійну діяльність;
- засвоїти методи, засоби розвитку професійного іміджу;
- підвищити самооцінку завдяки результативності власної педагогічної діяльності [154].

Відповідно до навчальної програми спецкурсу «Розвиток професійного іміджу педагога» було розроблено лекційні та практичні заняття, які передбачали розвиток усіх структурних складових професійного іміджу педагога.

У межах спецкурсу вивчалися такі теми: «Теоретичні основи іміджу педагога», «Складові професійного іміджу педагога», «Самопрезентація як засіб розвитку професійного іміджу педагога», «Технології розвитку іміджу педагога».

Так, при вивченні теми «Теоретичні основи іміджу педагога» педагоги ознайомилися з сутністю понять «імідж», «імідж педагога», «професійний імідж педагога»; з проблемами розвитку іміджу (спонтанними та системними); з різноплановими емпіричними дослідженнями, що орієнтуються на розкриття змісту ознак іміджу, його формування, розвиток та дискредитацію.

Вивчення основ професійного іміджу педагога дало змогу проаналізувати функції цього феномена (ціннісні та технологічні; психологічного захисту, соціального тренінгу, соціально-символьного впізнавання).

При вивченні теми «Складові професійного іміджу педагога» педагоги ознайомились зі структурою професійного іміджу педагога, тобто з такими складовими, як: зовнішній вигляд (одяг, зачіска, взуття, аксесуари, макіяж,

хода, манери, етикет), внутрішній образ (професійні знання, вміння та здібності, сфера свідомості, система цінностей, Я-концепція, здоров'я педагога, рефлексія, інтуїція, критичне мислення, особисті якості), та комунікативну складову (вербальні та невербальні особливості спілкування).

Педагоги усвідомили, що правильно сформований позитивний імідж «працює» на викладача, полегшує його професійну діяльність, урізноманітнює й насичує життя, робить його особистість неповторною.

При вивченні спецкурсу на всіх лекціях широко використовувалися наочні методи (ілюстрації та демонстрації). Наприклад, під час лекції «Теоретичні основи іміджу педагога» на слайдах було представлено: сутність понять «педагог», «імідж», «імідж педагога», «професійний імідж педагога»; історичні аспекти іміджу; функції іміджу (ціннісні та технологічні, психологічного захисту, соціального тренінгу, соціально-символьного впізнавання).

На лекції «Складові професійного іміджу педагога» на слайдах було подано різні складові іміджу, виділені в ході дослідження (зовнішній вигляд, внутрішній образ, комунікативна складова) та ін.

Наочні методи було також застосовано на практичних заняттях для вдосконалення зовнішнього вигляду педагогів. Це допомогло учасникам експериментальної групи визначитись зі своїм стилем одягу. Зокрема, під час демонстрації було переглянуто різноманітні моделі одягу. Після цього педагоги обирали свій стиль одягу та обґрунтовували вибір.

Розвинути внутрішній образ педагога допомогли, наприклад, брей-ринг «Чи існують спільні риси між педагогами різних країн світу», мозковий штурм «У чому, на Ваш погляд, різниця між українськими та американськими педагогами», та ін.

На всіх заняттях спецкурсу викладач виступав не лише в ролі інформатора, а й у ролі співрозмовника, який скеровував хід діалогу зустрічними питаннями. Таке заняття переростало у дискусію: учителі не погоджувались з думками один одного, виникали протилежні точки зору.

Завданням лектора у такому разі було заохочення учителів до конструктивного діалогу.

Розвинути внутрішній образ та комунікативну складову професійного іміджу педагога допомагали такі практичні методи, як: дерево цілей, квести, веб-квести тощо. З цією метою було використано логічні задачі, розв'язання яких сприяло розвитку та корекції логічного мислення особистості.

Зазвичай квест проходив у ігровій формі. Педагоги об'єднувалися в чотири групи, кожна з яких отримувала завдання у конверті, фломастери та карту, що передбачала сім зупинок (завдань). Мандруючи від зупинки до зупинки та виконуючи певні завдання, учасники гри після правильного виконання останніх отримували конверт з літерою. В кінці квесту з цих літер педагоги склали слово, яке вказувало, де знаходиться сюрприз для вчителів – «Корисні поради педагогам стосовно розвитку професійного іміджу».

Для розвитку внутрішнього образу учасникам експериментальної групи було також запропоновано моделювання педагогічних ситуацій. Для цього їх об'єднали у групи по 4-5 осіб. Ситуація могла бути такою: «Ви розпочали урок, усі учні заспокоїлися, настала тиша, і раптом у класі хтось голосно засміявся. Коли Ви, не встигнувши нічого сказати, здивовано подивилися на учня, який засміявся, він, дивлячись Вам просто в очі, заявив: «Мені завжди смішно дивитися на Вас і хочеться сміятися, коли Ви починаєте заняття». Як Ви відреагуєте на це?».

Цей метод був досить ефективним, оскільки обговорення описаної вище ситуації допомагало краще зрозуміти відмінності у стилях спілкування педагогів. В кінці заняття педагоги висловлювали свою думку щодо того, як, на їхню думку, впливає це заняття на розвиток професійного іміджу.

Використання на заняттях спецкурсу методу «мозкового штурму» допомогло визначити фактори, що впливають на розвиток професійного іміджу педагога. Цей метод спонукав учителів до активізації, внаслідок якої було зібрано велику кількість відповідей та пропозицій протягом обмеженого часового періоду.

За допомогою методу інтерв'ювання було виявлено рівень знань педагогів про професійний імідж, його складові, роль для професійної діяльності педагога.

Не менш важливими для розвитку професійного іміджу педагога були методи виховання та самовиховання, які було використано в процесі дослідження.

Так, з метою формування свідомості особистості було проведено бесіду «Я-концепція як невід'ємна частина іміджу педагога», що допомогла розкрити його внутрішній образ, показати, що він залежить від специфіки та технологій формування Я-концепції особистості. В ході бесіди ми намагалися, щоб у педагогів виникло позитивне ставлення до себе, позитивна самооцінка, відчуття власної гідності, та спонукали їх до поведінки, яка узгоджує внутрішнє оцінювання себе із зовнішніми вчинками.

Доречним для розвитку професійного іміджу педагога було й використання методу переконання, за допомогою якого переконували вчителів, що любов до дітей та до своєї професійної діяльності є позитивним іміджем (на прикладі відео-уроку видатного педагога В. Сухомлинського). Адже, якщо вчитель має тільки любов до справи, він буде добрим фахівцем. Якщо вчитель відчуває любов до учня, він буде кращим за того вчителя, який прочитав усі книжки, але не відчуває любові до учня. Педагоги дійшли висновку, що, на жаль, таких педагогів багато серед нас.

При використанні такого методу організації діяльності, спілкування, формування такого позитивного досвіду суспільної поведінки, як громадська думка, особливу увагу педагогів ми звертали на те, що сприйняття людини оточуючими багато в чому залежить від самопрезентації.

Методи стимулювання діяльності і поведінки застосовувалися, наприклад, під час гри «Колесо мого життя», яка допомогла визначити чинники, що впливають на здоров'я особистості.

У процесі розвитку власного іміджу педагоги використовували й методи самовиховання, зокрема привчаючи себе до самодисципліни і

самообмежень. Цей метод був ефективним для зміцнення педагогами свого професійного здоров'я, допоміг їм сформувати стресостійкість, досягнути кар'єрного зросту без надмірного стресу.

Такі методи самовиховання як самоаналіз та самопізнання досить ефективно використовувалися для розвитку професійного іміджу педагогів. Наприклад, застосовувалася вправа «Про мене погано відгукнулися». За умов цієї вправи педагоги оцінювали особливості власної професійної діяльності, продовживши фразу «Про мене сказали, що я ставлюся до роботи..., що в стосунках з колегами, я ..., що стосунки з учнями ...». Наступною була вправа «Поважай!». Під час цієї вправи кожен педагог говорив про одну свою рису характеру або особливість педагогічної діяльності, за яку, на його думку, він заслуговує на повагу.

Розвиток складових професійного іміджу педагога передбачав також оволодіння вербальними та невербальними видами передачі інформації. У дослідженні увага більше акцентувалася на невербальному спілкуванні, де не використовується звукова мова, а в якості засобів виступають міміка, жести, пантоміміка, прямі сенсорні чи тілесні контакти – тактильні, зорові, слухові, нюхові та інші відчуття й образи, отримані від іншої особи.

При вивченні спецкурсу, під час лекції «Складові професійного іміджу педагога», було розглянуто сутність і значущість спілкування для розвитку професійного іміджу педагога, зокрема розкрито тлумачення понять «спілкування», «педагогічне спілкування», «професійно-педагогічне спілкування» з урахуванням специфіки підвищення професійного рівня в системі післядипломної педагогічної освіти.

У результаті вивчення думок провідних вітчизняних та зарубіжних [1; 36; 60; 70] учених щодо тлумачення вищеназваних понять педагога дійшли висновку, що важливим компонентом спілкування педагога є культура мовлення. Зокрема, її лексична (використання синонімів, метафор, епітетів), граматична (використання іншомовних слів, числівників, відмінників, відмін, побудова речень), орфоепічна (наголоси, вимова звуків) структури.

На цій лекції було виокремлено та взято до уваги найпоширеніші стилі педагогічного спілкування, а саме: захопленість спільним зі слухачами творчим пошуком, дружнього ставлення, спілкування-дистанція, спілкування-загравання.

Також проаналізовано стадії спілкування: моделювання педагогом очікуваного спілкування з тими, хто навчається, протягом процесу підготовки до безпосереднього педагогічного спілкування; організація власне педагогічного спілкування між суб'єктами навчального процесу; керування спілкуванням у процесі педагогічної взаємодії; аналізування результатів спілкування і моделювання нового педагогічного завдання.

Важливо, що при опануванні спецкурсу «Розвиток професійного іміджу педагога» педагоги отримали поради щодо використання під час спілкування словосполучень з позитивним емоційним забарвленням («Всі готові до виконання наступного завдання? Трохи почекаємо того чи того... Дякую, я бачу, що всі налаштувалися... »); нейтральним («Коли педагог розповідає, необхідно все відкласти й уважно слухати»); негативним («Чому Ви весь час розмовляєте? Якщо Ви все знаєте, то прошу розповісти нам новий матеріал!»).

Під час вивчення складових професійного іміджу особливу увагу учасників експериментальної групи звернуто на те, що спілкування є невід'ємною складовою цього іміджу, а отже безпосередньо впливає на створення позитивного образу педагога.

Позитивний імідж педагога було представлено через зовнішню і внутрішню привабливість. При цьому наголошено на внутрішньому образі, до якого входять: професійні знання, вміння та здібності, сфера свідомості, система цінностей, Я-концепція, рефлексія, інтуїція, здоров'я, критичне мислення, основні якості.

Закцентовано, що внутрішній образ залежить від специфіки та технологій формування Я-концепції особистості. Позитивну «Я-концепцію» вчителя простежуємо через: позитивне ставлення до себе, позитивну

самооцінку, самоповагу, відчуття власної гідності; самосвідомості, що висвітлює знання людини про себе: «Який я?».

Ураховувалося також те, що професія педагога потребує: 1) знання себе не лише як особистості, але й як учителя: «Який я вчитель, вихователь? Чи маю я здатність до викладання, до роботи з дітьми?»; 2) поведінки, яка узгоджує внутрішнє оцінювання себе із зовнішніми вчинками.

Разом із педагогами було виділено три компоненти Я-концепції: 1) когнітивний – що я знаю про себе (Я-щасливий, Я-незграбний, Я-товариський, Я-дратівливий); 2) оцінювальний – як я оцінюю те, що знаю про себе (мене це радує, мені це байдуже); 3) поведінковий – як я поведусь відповідно до оцінки того, що я знаю про себе.

У результаті вивчення складових професійного іміджу педагога дійшли висновку, що для формування позитивної «Я-концепції» важливим є гнучкість педагогічного мислення, що дає змогу приймати правильні рішення у складних ситуаціях, швидко реагувати на зміни почуттів, мислення, поведінки, бути впевненим у собі та бути задоволеним своєю діяльністю.

Під час практичних занять педагогічні працівники виконували різноманітні вправи, спрямовані на розвиток у них іміджу, зокрема його комунікативної складової. Такі вправи були спрямовані на допомогу педагогові уникати конфліктів під час педагогічної діяльності.

На завершальному етапі заняття відбувалось обговорення педагогами того, який вплив на розвиток професійного іміджу, на їхню думку, має вміння розв'язувати логічні задачі. Зазвичай відповіді були такими: «сприяє розвитку індивідуального стилю»; «стимулює до інноваційної діяльності»; «спонукає до постійного аналізу та критичної оцінки власного професійного іміджу» тощо.

При вивченні теми «Самопрезентація як засіб розвитку професійного іміджу педагога» слухачі курсів ознайомилися з сутністю поняття «самопрезентація». Була звернута увага на критерії особистісної поведінки педагога (моральна бездоганність, вміння враховувати конкретну ситуацію,

дотримання шляхетної мети та ін.). Підкреслено, що велике значення для самопрезентації має зовнішній вигляд, внутрішній образ, комунікативна поведінка педагога. Акцентовано на тому, що сприйняття педагога оточуючими значною мірою залежить від його самопрезентації.

При вивченні теми «Технології розвитку іміджу педагога» було схарактеризовано різні засоби розвитку іміджу, стратегії розвитку власного іміджу. Висвітлено як розвивати професійний імідж педагога з позиції «сам собі іміджмейкер». Розглянуто самопроекування позитивного іміджу. Проаналізовано шляхи корекції професійного іміджу. Визначено навички самопізнання, самоіміджування, проектування позитивного іміджу.

Педагогами були створені ментальні карти «Стратегія розвитку професійного іміджу педагога» за допомогою програмного забезпечення «Mindomo» для ефективної візуалізації мислення за допомогою символів, об'єктів, образів, асоціацій.

З цією метою в центрі аркушу (документу) педагоги розташовували малюнок та писали основну ціль, а весь вільний простір аркуша заповнювали картинками, символами, ключовими словами. При цьому кожен елемент був розташований на своїй гілці, яка розпочалася від основної цілі (центральної ідеї).

Під час створення ментальних карт педагоги, зокрема, звертали увагу на спілкування (особистісне, віртуальне, дистанційне); інтернет ресурси (онлайн-навчання, освітні платформи, соцмережі); читання (наукова та художня література, періодика); здоровий спосіб життя (заняття спортом, раціональне харчування, відсутність перевтомлювання, позитивний настрій) та ін.

Таким чином, спецкурс «Розвиток професійного іміджу педагога» надав учителям змогу проаналізувати власний імідж, переосмислити свій професійний досвід, діагностувати стиль педагогічної діяльності, окреслити програму подальшого розвитку чи корекції свого іміджу, адже це підвищить

результативність їхньої діяльності, допоможе реалізуватися у професійній діяльності.

Традиційна педагогічна практика, яку педагоги проходили в курсовий період, також позитивно впливала на розширення *сприятливого, творчого* інформаційно-насиченого освітнього середовища. Поміж іншого, практика передбачала організацію екскурсій та проведення занять теоретичного і практичного спрямування у закладах загальної середньої освіти, бібліотеках, музеях тощо. Проте педагоги отримали не лише нову інформацію щодо розв'язання проблем педагогічної практики, а й насамперед відпрацювали нові моделі навчання і виховання учнів, набули досвіду практичної роботи, переосмислили власну стратегію професійної діяльності, вдосконалили особисті якості, тим самим зробили неабиякий внесок у розвиток власного неповторного позитивного іміджу.

Створенню творчого інформаційно-розвивального освітнього середовища сприяло й проведення у міжкурсний період для учасників експериментальної групи науково-практичного семінару «Професійний імідж педагога».

Мета семінару: встановити смислові відтінки понять «професіонал», «професійний імідж»; визначити головні складові професіоналізму, іміджу; показати на основі діагностичних методик наявність цих складових у діяльності кожного педагога.

Пізнавальний процес педагогів під час семінару був спрямований не лише на засвоєння окремих понять, а й великих змістових блоків, тобто на якісне засвоєння значного обсягу знань на високому рівні. Така побудова семінару стимулювала педагогів до пошуку нових ідей щодо розвитку власного іміджу [143].

Науково-практичний семінар мав не лише теоретичний характер та слугував накопиченню у педагогів відповідних знань, а й містив практичні завдання («Десять головних рис характеру вчителя», «Кодекс поведінки»,

«Про мене сказали б...»), ігрові ситуації («Хто правий?», «Евристичність мислення») тощо.

На завершальному етапі науково-практичного семінару слухачам було запропоновано проаналізувати доцільність його проведення, визначити рівень ефективності навчання та внутрішнього задоволення від нього.

Як результат, на запитання «Що найбільше сподобалось у роботі науково-практичного семінару?» було отримано такі відповіді: створення атмосфери сприятливого співробітництва; рівень актуальних та різноманітних знань, умінь і навичок із розвитку іміджу педагога; постійний зв'язок теорії із практикою.

Таким чином, проведений науково-практичний семінар «Професійний імідж педагога» дав змогу учасникам вільно обмінюватися думками щодо розвитку професійного іміджу, робити повідомлення з цієї теми, ознайомитися з відповідним досвідом колег, поділитися власним досвідом та спостереженнями з порушеної під час семінару проблеми.

У міжкурсовий період учасники експериментальної групи були також залучені до проведення тренінгу «Самопрезентація педагога», метою якого було поглиблено знання педагогів про себе, сформовано у них уміння та навички самопізнання, самооцінки та самовизначення. Педагоги навчилися аналізувати свої цінності, ідеї, погляди, переконання, поведінку з метою їх зміни та оновлення.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання: розвинути у педагогів уміння самопрезентації; сприяти формуванню у них позитивної самооцінки й усвідомлення унікальності особистості кожної людини; формувати вміння працювати в команді; розвинути рефлексивні навички [146].

Тренінг було розпочато з вправи «Привітання», мета якої – знайомство учасників. Під час виконання цієї вправи педагоги по черзі підіймалися, віталися з іншими учасниками тренінгу та називали свої імена.

Після знайомства було висвітлено сутність поняття «самопрезентація», розкрито критерії особистісної поведінки педагога, визначено, що не менш важливими для самопрезентації є зовнішній вигляд, мовленнєва діяльність та комунікативна поведінка педагога.

Акцентовано, що однією з важливих складових самопрезентації педагога є особистісна поведінка, яка має відповідати таким критеріям: моральній бездоганності; чинному законодавству, усталеному порядку норм поведінки; дотриманню шляхетної мети; урахуванню конкретної ситуації; самокритичності щодо власних можливостей.

Педагогам було повідомлено, що самопрезентація як невід'ємна частина розвитку професійного іміджу передбачає розкриття сутності концепції соціальної драматургії, яка полягає в тому, що людина в процесі соціальної взаємодії здатна дивитися на себе очима партнера і корегувати свою поведінку відповідно до бажань інших для створення найбільш сприятливого враження про себе і досягнення найбільшої вигоди від цієї взаємодії. Звернуто особливу увагу на те, що сприйняття педагога оточуючими багато в чому залежить від його самопрезентації. Успішна й ефективна самопрезентація відіграє важливу роль у самопрезентації як інструменті розвитку професійного іміджу педагога.

Під час вправи «Скарбничка правил» було визначено правила роботи в групах, що мають діяти протягом усього тренінгу. Серед них були, наприклад, такі: «піднята рука», «вільна нога», «вислухай, не перебиваючи» та «правило обмеження часу».

Вправа «Мій життєвий шлях» проводилася так: педагоги на аркуші паперу зображували «свій життєвий шлях» та підписували його. Після виконаної роботи – презентували і пояснювали зміст. В процесі обговорення здійснювався самоаналіз пройденого шляху, його особливостей і досягнень.

Наступна вправа «Не хочу хвалитися, але я...». Її мета – створення доброзичливої атмосфери та розвиток уміння короткої самопрезентації. Результатом проведення цієї вправи були такі відповіді: «Не хочу хвалитися,

але я розумний»; «Не хочу хвалитися, але я гарна»; «Не хочу хвалитися, але я маю дружню сім'ю»; «Не хочу хвалитися, але я відпочивав цього літа у Празі» та ін.

Вправа «Це чудово!» проводилася задля підвищення рівня самооцінки педагогів, їх життєвого тону, вироблення впевненості в собі. Кожен учасник називав одну свою рису характеру, особливість педагогічної діяльності, за яку, на його думку, його можна поважати. Реакцією на його висловлювання була фраза «Це – чудово!», яку проголошували всі учасники разом.

Вправа «Самопрезентація» передбачала, що кожен учасник у максимально стислий час визначав свої яскраві особистісні риси й оформлював їх у вигляді невеличкої реклами-презентації, але не підписував. Після цього педагоги по черзі витягували по одному з аркушів, читали характеристику, намагалися відгадати, про кого йдеться. Далі обмінювалися враженнями і обговорювали труднощі, які виникали при складанні експреспрезентації.

Звісно, як зазначає О. Горовенко, у процесі «самопрезентації у кожного учасника виникає бажання показати себе з кращого боку, щоб бути позитивно сприйнятим оточенням. Саме це прагнення людини зумовлює вибір та актуалізацію чітко скоординованих стратегій поведінки в процесі побудови власного іміджу. Самопрезентація належить до прагнення людини показати бажаний образ, свій імідж як для інших людей, так і для себе» [37, с. 47].

Під час тренінгу «Самопрезентація педагога» його учасники мали змогу створити власну комп'ютерну презентацію за допомогою програми Microsoft Power Point. На слайдах вони представили свої сильні сторони, життєве кредо, мрії, хобі та досягнення.

У заключній частині тренінгу педагоги взяли участь у вправі «Берег здійснення мрій», щоб з'ясувати, наскільки справдилися їхні сподівання та з яким настроєм вони закінчують тренінг. При виконанні цієї вправи педагоги

на стенд наклеїли кольорові сердечка, на яких вони писали свої враження від тренінгу, слова подяки, побажання тощо.

Проведене дослідження показало, що тренінг «Самопрезентація педагога» допоміг учасникам розкрити свої найсильніші сторони, підвищити самооцінку, вдосконалити особистісні якості, а отже, розвинути позитивний імідж.

Під час самопрезентації педагоги продемонстрували наскільки вони володіють певними знаннями, вміннями та навичками, що визначають рівень їх педагогічної майстерності, педагогічного спілкування й особистості як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості. Вони переконалися, що як педагог представить себе, так його і сприйматимуть оточуючі або змінюватимуть думку про нього як фахівця у позитивний чи негативний бік, а враження, як відомо, залежать від погляду, жесту, міміки, посмішки, руху тіла, інтонації, темпу мови, одягу тощо.

Розширення *сприятливого, творчого* інформаційно-насиченого освітнього середовища відбувалося й під час самоосвітньої діяльності педагогів, які входили до експериментальної групи, коли вони відвідували уроки колег з метою вивчення кращого передового досвіду; запроваджували у свою професійну діяльність сучасні інноваційні технології; працювали над науково-методичною темою, готували до друку наукові та методичні статті та ін.

Третя педагогічна умова (залучення педагогів до розвитку власного іміджу через самоосвіту засобами комп'ютерних технологій) надала можливість розвивати в учасників експериментальної групи усвідомлену активність щодо фахового самовдосконалення, саморегулювання професійного саморозвитку, креативності, а отже, й розвитку власного іміджу. Цьому неабияк сприяло використання сучасних комп'ютерних технологій.

Для використання інформаційних технологій у навчальній та професійній діяльності, на думку О. Падалки, необхідно підвищувати

ефективність навчання шляхом розширення обсягів інформації, вдосконалення методів її використання [177].

О. Джеджула вважає, що компютерних технологій підвищують мотивацію навчання та можуть бути ефективно використанні для розвитку просторового мислення [46, с. 240].

А. Черенкова під інформаційними технологіями пропонує розуміти сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних середовищ, що призначені для збирання, зберігання, обробки й пошуку інформації [264, с. 9].

М. Жалдак і Ю. Рамський визначають інформаційні технології, як «сукупність методів, засобів і прийомів, що використовуються для реалізації та забезпечення інформаційних процесів у різних галузях людської діяльності» [52, с. 3].

А. Грінберг і І. Король визначають «інформаційні технології», як «сукупність методів, способів, прийомів і засобів обробки документованої інформації, що містить прикладні програмні засоби, і регламентованого порядку їх використання, а також реалізує інформаційний процес у відповідності до заданих вимог» [40, с. 23].

У деяких джерелах термін «технологія» застосовується під час опису засобів, способів та порядку діяльності людини, спрямованої на досягнення певного результату. Технологією вважається «сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогонебудь, а також навчальний предмет, що викладає ці знання, відомості» [168, с. 529].

Залежно від способу передачі даних можна виділити мережеві і немережеві інформаційні технології.

Мережеві інформаційні технології забезпечуються мережевою операційною системою. До них відносяться електронна пошта, розподілена обробка даних, інформаційні сховища, електронний документообіг, мережеві

технології Intranet, Intranet / Internet, а також відеоконференції та системи підтримки прийняття рішень.

Інформаційні технології, що працюють під управлінням операційної системи на одному персональному комп'ютері, є немережевими. До них відносяться технології електронного офісу (за винятком електронної пошти): текстові редактори, електронні таблиці, бази даних і графічні процесори [76].

Р. Костенко, здійснюючи порівняльний аналіз термінів «інформаційні технології» та «комп'ютерні технології», зазначає, що термін «комп'ютерна технологія» з'явився у суспільстві завдяки тому, що основним технічним засобом для обробки будь-якої інформації сьогодні є комп'ютер [94, с. 53].

Тобто фактично термін «комп'ютерні технології» можна використовувати як синонім терміну «інформаційні технології».

Оскільки сучасні комп'ютерні технології значно розширюють простір самовдосконалення педагога щодо розвитку власного професійного іміджу, в процесі дослідження ми широко залучали учасників експериментальної групи до он-лайн участі у веб-конференціях, вебінарах, майстер-класах, семінарах, спілкування через електронну пошту, у чатах, на форумах, де вони обговорювали актуальні проблеми й отримували корисну інформацію, а також організовували дискусії щодо розвитку власного професійного іміджу в зручний час.

У курсовий період дієвою формою роботи з розвитку професійного іміджу педагогів стало самостійне написання ними випускних робіт, рефератів, статей за допомогою комп'ютерних технологій на такі теми: «Сучасний імідж педагога-вихователя», «Особистісний імідж сучасного педагога закладу загальної середньої освіти», «Позитивний імідж сучасного учителя», «Імідж учителя як показник педагогічної майстерності в закладі загальної середньої освіти», «Психологічний чинник професійного іміджу учителя» та ін.

Самостійне опрацювання обраних тем спонукало учасників експериментальної групи до аналізу значного масиву літератури та

нетрадиційних джерел інформації, аудіо- та відео матеріалів з проблем педагогічної діяльності, зокрема щодо розвитку іміджу педагога. Крім того, у своїх роботах вони не лише розкривали теоретичні підґрунтя певної технології, але й мали змогу презентувати власний досвід, свої здобутки. Значну допомогу у цьому їм надавали комп'ютерні технології, якими всі педагоги оволоділи на належному рівні.

У міжкурсовий період під час самоосвітньої діяльності педагоги за допомогою комп'ютерних технологій вивчали необхідну наукову та методичну літературу; відбирали з літературних джерел явища, факти, основні актуальні положення, що стосуються підвищення їх теоретичного та методичного рівня; виділяли з побаченого та прочитаного методичні знахідки та думки для апробації власної педагогічної діяльності; розробляли та систематизували науково-методичні розробки; впроваджували досягнення у власну професійну діяльність. Це сприяло розвитку у них творчого мислення.

Останнє є дуже важливим. Зокрема, О. Тихомиров, досліджуючи роль комп'ютеризації освіти, наголосив на необхідності розвитку творчого мислення [248].

Таким чином, як довело проведене дослідження, залучення педагогів (учасників експериментальної групи) до розвитку власного іміджу через самоосвіту засобами комп'ютерних технологій (електронна пошта, інформаційні сховища, пошукова система, відеоконференції, текстові редактори, бази даних та ін.) дозволяють їм брати он-лайн участь у веб-конференціях, вебінарах, майстер-класах, семінарах, спілкуватися через електронну пошту, у чатах, на форумах тощо. Це значно підвищило ефективність пізнавальної діяльності вчителів, активізувало їх самоосвітню діяльність, а отже сприяло розвитку професійного іміджу.

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

Дослідна робота здійснювалася протягом 2014–2018 років та проходила в три етапи.

Перший етап, аналітичний (2014 – 2015 рр.) – вивчення та добір психолого-педагогічної, методичної літератури з теми дослідження, визначення мети та завдань, методів проведення дослідницької роботи, організація та проведення констатувального етапу педагогічного експерименту.

Другий етап, експериментальний (2015 – 2017 рр.) – перевірка ефективності обґрунтованих педагогічних умов розвитку професійного іміджу педагога у системі післядипломної освіти (формування у педагогів позитивної мотивації до розвитку власного іміджу в процесі моделювання професійного ідеалу; створення творчого інформаційно-розвивального освітнього середовища; залучення педагогів до розвитку власного іміджу через самоосвіту засобами комп'ютерних технологій.), моделі розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти та науково-методичного забезпечення цього процесу.

Третій етап, завершальний (2018 р.) – систематизація та узагальнення результатів дослідження, порівняння даних діагностичних вимірювань, обґрунтування ефективності впроваджуваних педагогічних умов, оформлення тексту дисертаційного дослідження [131].

Експериментальне дослідження здійснювалося на базі Комунальних вищих навчальних закладів «Херсонська академія неперервної освіти», «Вінницька академія неперервної освіти», Рівненського, Волинського, Полтавського обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Експериментальна робота охопила констатувальний, формувальний та контрольний етапи педагогічного експерименту, які було організовано й проведено протягом курсового та міжкурсівного періодів, самоосвітньої діяльності педагогів у системі післядипломної освіти.

У педагогічному експерименті брали участь директори закладів

загальної середньої освіти, заступники директорів, учителі, вихователі, педагоги-організатори та ін. Його метою було забезпечення ефективного розвитку професійного іміджу педагогів в системі післядипломної освіти.

На початку констатувального етапу педагогічного експерименту було сформовано експериментальну та контрольну групи. Кількісний склад обох груп становив 752 особи (377 – у експериментальній та 375 – у контрольній).

Учасникам експериментальної та контрольної груп було запропоновано відповісти на запитання анкети (див. додаток В) та спробувати самостійно визначити свій актуальний рівень розвитку професійного іміджу.

Для перевірки стану розвитку професійного іміджу педагога використовувалися такі методи дослідження: опитування, бесіди, спостереження, анкетування, тестування, метод експертних оцінок та ін. Зокрема, було використано тест Т. Морозової «Оцінка реалізації потреб педагогів у розвитку й саморозвитку» [129] та опитувальник В. Маценко «Чи прагнете Ви успіху?» [117].

Стан розвитку професійного іміджу педагога було визначено за допомогою відповідних критеріїв, показників та рівнів, що були розроблені на аналітичному етапі дослідної роботи.

Як уже зазначалося, в процесі дослідження виокремлено такі критерії і показники розвитку професійного іміджу педагога:

- мотиваційний (реалізація потреб педагогів у розвитку й саморозвитку; мотивація досягнення успіху педагога, потреб самозмінювання);
- когнітивний (оволодіння цілісними знаннями з проблеми професійного іміджу, його структури; знання основ технологій розвитку власного іміджу);
- діяльнісно-поведінковий (уміння аналізувати власну професійну діяльність та розробляти стратегію розвитку власного іміджу; уміння

створювати привабливий імідж, спрямований на розкриття внутрішнього образу).

Рівнями розвитку кожного критерія визначено позитивний (високий), наближений до позитивного (середній) та негативний (низький).

Отримані на констатувальному етапі педагогічного експерименту результати, зокрема, засвідчили, що більшість учасників експерименту зацікавлена у розвитку власного професійного іміджу, прагне розширити, поглибити свої знання у цій сфері, хоча не розуміє її сутності.

На формувальному етапі педагогічного експерименту для учасників контрольної групи відповідно плану навчальної роботи були проведені лекційне і практичне заняття з теми «Професійний імідж педагога». Ці заняття передбачали ознайомлення педагогів з сутністю поняття «професійний імідж педагога», з його структурою та діагностикою рівнів розвитку. Заняття проводилися із застосуванням інтерактивних, ігрових прийомів. Більшість учасників після проведення цих занять дійшли висновку про важливість розвитку професійного іміджу педагога, але не вважають даний напрям своєї діяльності пріоритетним. Це пояснюється обмеженою кількістю часу, обсягом теоретичного матеріалу. Проте, під час бесід учителі проявляли своє зацікавлення щодо розвитку певних складових професійного іміджу, певною мірою були вмотивовані на подальше його вдосконалення.

Для учасників експериментальної групи, окрім вищезазначеного, були проведені лекційні й практичні заняття (наприклад: «Теоретичні основи іміджу педагога», «Складові професійного іміджу педагога», «Самопрезентація як засіб розвитку професійного іміджу педагога»). Вони прослухали спецкурс «Розвиток професійного іміджу педагога» (див. додаток Е), працювали над удосконаленням свого професійного іміджу під час педагогічної практики, написання випускних робіт, рефератів (див. додаток Б). Протягом міжкурсового періоду для них був проведений науково-практичний семінар «Професійний імідж педагога»; тренінги «Самопрезентація педагога»; майстер-класи «Сам собі іміджмейкер» тощо.

Застосовувалися такі методи навчання, як-от: створення ситуацій успіху, дерево цілей, мозковий штурм, обмін досвідом, презентації, брей-ринг, квести та ін. Серед засобів навчання найбільш широко використовувалися такі: мультимедійне забезпечення, інтерактивні плакати, мережа Інтернет, компютерні програми «Movavi», «Jkiwi», «Mindomo».

Відповідно учасники експериментальної групи мали більшу кількість часу на усвідомлення необхідності розвитку власного іміджу. Відмічено збільшення зацікавленості учасників експериментальної групи упродовж усього експериментального дослідження. Цікавими для вчителів були нетрадиційні форми проведення лекцій (лекція-бесіда, лекція зі застосуванням зворотного зв'язку, проблемна лекція) та практичні заняття з використанням методів інтерв'ювання, виховання, переконання, привчання, стимулювання, самовиховання та ін.

Перевірка рівня розвитку професійного іміджу педагогів на контрольному етапі педагогічного експерименту показала позитивні зрушення в учасників контрольної та експериментальної груп.

Так, у контрольній групі число педагогів з позитивним рівнем розвитку професійного іміджу за мотиваційним критерієм збільшилося на 1,1 %, з наближеним до позитивного – на 2,1 %, а з негативним – зменшилося на 3,2 %.

В експериментальній групі за мотиваційним критерієм число педагогів з позитивним рівнем розвитку професійного іміджу збільшилося на 7,2 %, з наближеним до позитивного – на 6,5 %. В учасників цієї групи постійно збільшувалася зацікавленість у розвитку власного професійного іміджу. Особливо це було помітно після участі у практичних вправах.

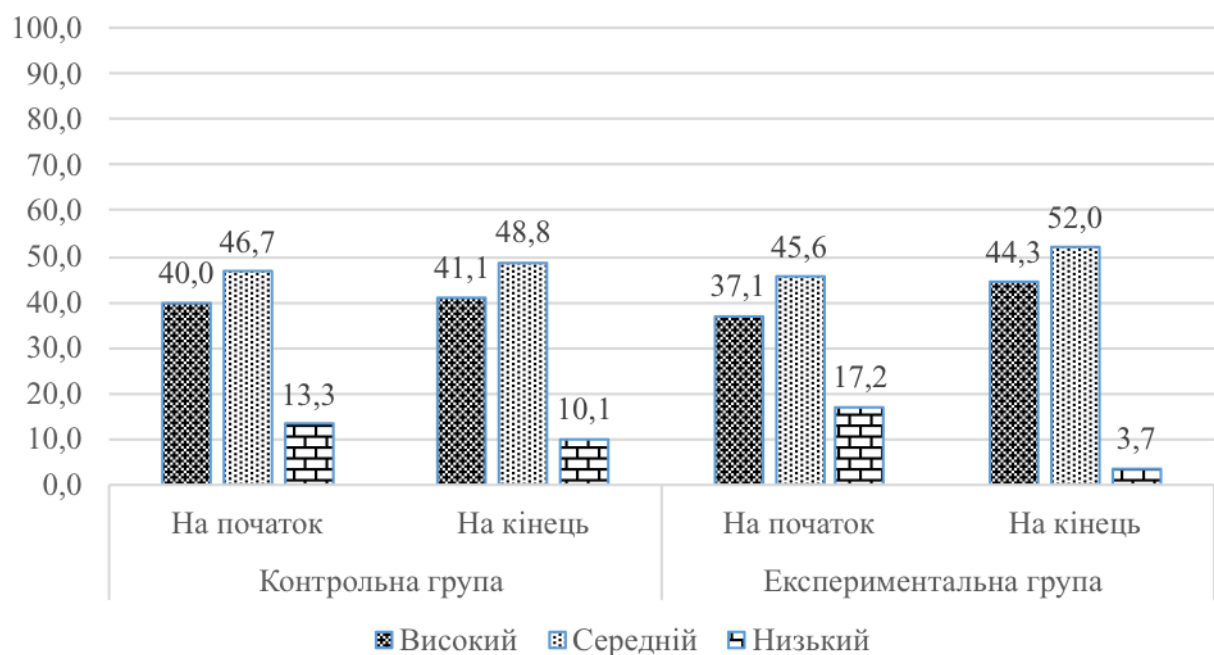
Результати розвитку професійного іміджу педагога за мотиваційним критерієм подано у таблиці 2.1, показники якої засвідчують певне зростання рівня розвитку мотиваційного критерія після експерименту в контрольній групі.

**Динаміка розвитку професійного іміджу педагога
за мотиваційним критерієм**

Рівень розвитку іміджу	КГ				ЕГ			
	до експерименту		після експерименту		до експерименту		після експерименту	
	к-сть осіб	%	к-ть осіб	%	к-сть осіб	%	к-сть осіб	%
Позитивний	150	40,0	154	41,1	140	37,1	167	44,3
Наближений до позитивного	175	46,7	183	48,8	172	45,6	196	52,0
Негативний	50	13,3	38	10,1	65	17,2	14	3,7
Разом	375	100	375	100	377	100	377	100

Проте значно краща динаміка спостерігається в експериментальній групі, де на 13,5 % зменшилося число педагогів, які мають негативний рівень розвитку іміджу, тоді як в контрольній групі цей показник лише 3,2 %.

Наочне зображення динаміки розвитку професійного іміджу педагога за мотиваційним критерієм в контрольній та експериментальній групах представлено на рис. 2.2.

**Рис. 2.2. Динаміка розвитку професійного іміджу педагога
за мотиваційним критерієм**

Наступний критерій – когнітивний. Результати, які було отримано на констатувальному етапі педагогічного експерименту, дали змогу визначити переважання негативного рівня розвитку професійного іміджу педагога за цим критерієм в обох групах, оскільки більшість учасників контрольної й експериментальної груп, наприклад, не змогли дати правильну відповідь на питання: «Ваші уявлення про професійний імідж педагога», «На Вашу думку, що потрібно робити для розвитку Вашого професійного іміджу?» тощо.

Після проведення експерименту обізнаність з різних аспектів теми у більшості педагогів (учасників експериментальної групи) сягнула з низького рівня на середній. Це пояснюється тим, що кількість часу, передбаченого програмою спецкурсу, надавала можливість для: більш детального поглиблення знань педагогів з іміджелогії; ознайомлення з відповідними інноваційними педагогічними технологіями та методиками з метою вибору найбільш ефективних, оптимальних для кожного вчителя та ін.

Найбільш дієвими у цьому зв'язку були наступні фактори: збільшення кількості часу на розгляд теми (порівняно з лекційним і практичним заняттями, на які відводилося лише 4 год.); урізноманітнення форм та методів роботи; усвідомлення важливості виконання запропонованих завдань.

Аналіз відповідей учасників експериментальної групи під час письмового інтерв'ювання, складання професійного портрета іміджу педагога, бесід засвідчив значне покращення у них рівня знань. Покращити ситуацію допомогли науково практичний семінар «Професійний імідж педагога», тренінг «Самопрезентація педагога» та ін. Самостійна освітня діяльність учасників експериментальної групи також сприяла поширенню обсягу знань з проблеми. Зокрема, вчителям було запропоновано для самостійного опрацювання літератури педагогічного, психологічного, методичного спрямування.

В контрольній групі дещо покращилися показники когнітивного критерію (число педагогів з позитивним рівнем збільшилося на 0,7 %, з наближеним до позитивного – на 3,0 %, а негативний зменшився на – 3,7 %).

В експериментальній групі число вчителів з позитивним рівнем розвитку професійного іміджу за когнітивним критерієм збільшилося на 8,8 %, з наближеним до позитивного – на 14,8 %, відповідно з низьким зменшилося на 23,6% (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Динаміка розвитку професійного іміджу педагога
за когнітивним критерієм**

Рівень розвитку іміджу	КГ				ЕГ			
	до експерименту		після експерименту		до експерименту		після експерименту	
	к-сть осіб	%	к-ть осіб	%	к-сть осіб	%	к-ть осіб	%
Позитивний	38	10,2	41	10,9	41	10,8	74	19,6
Наближений до позитивного	113	30,1	124	33,1	121	32,2	177	47,0
Негативний	224	59,7	210	56,0	215	57,0	126	33,4
Разом	375	100	375	100	377	100	377	100

Таким чином, в експериментальній групі, на відміну від контрольної, розвиток професійного іміджу педагога за когнітивним критерієм має більш виражену позитивну динаміку, що представлено на рис. 2.3.

Ще одним критерієм розвитку професійного іміджу педагога визначено діяльнісно-поведінковий. Для визначення рівня розвитку професійного іміджу педагога за цим критерієм були використані відео-уроки, спостереження, бесіди, метод експертних оцінок та ін. З'ясовано, що на початку експерименту переважна більшість педагогів не вміли аналізувати свою професійну діяльність та розробляти стратегію розвитку власного іміджу, а також створювати привабливий імідж, спрямований на розкриття внутрішнього образу.

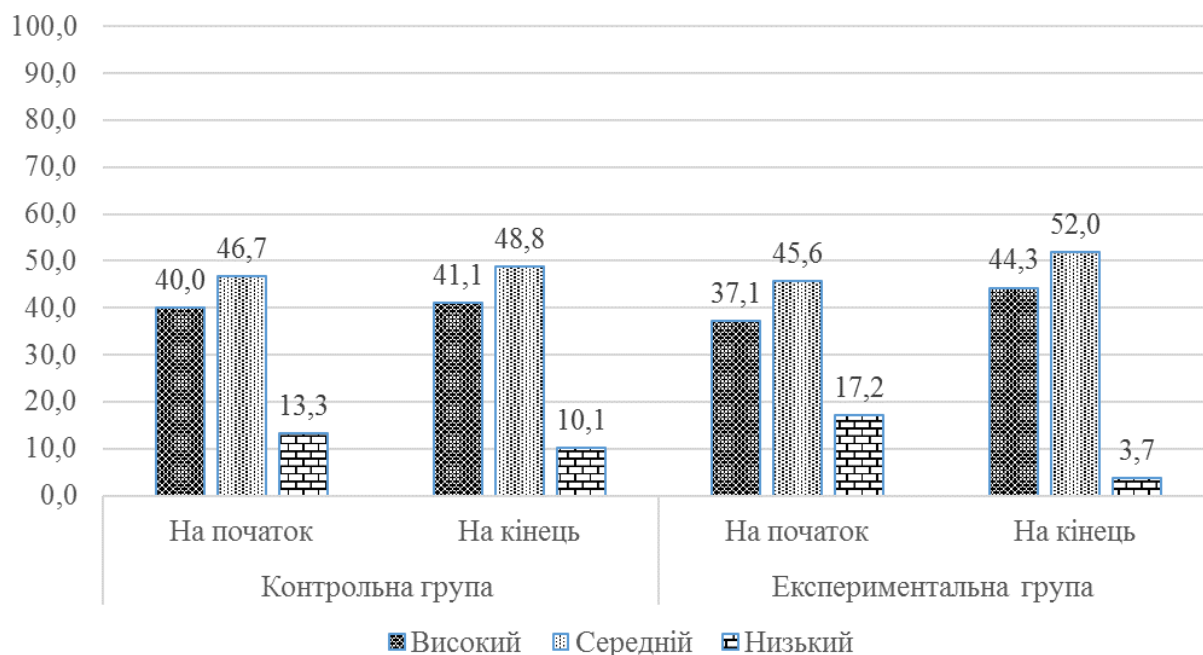

Рис. 2.3. Динаміка розвитку професійного іміджу педагога за когнітивним критерієм

Після проведення лекційного та практичного занять учасники контрольної групи набули деяких із вищеназваних умінь, але не повною мірою. Як наслідок, в контрольній групі число педагогів із позитивним рівнем розвитку іміджу за діяльнісно-поведінковим критерієм збільшилося на 1,8 %, з наближенням до позитивного – на 2,6 %, а з негативним зменшилося на 4,4 % (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка розвитку професійного іміджу педагога за діяльнісно-поведінковим критерієм

Рівень розвитку іміджу	КГ				ЕГ			
	до експерименту		після експерименту		до експерименту		після експерименту	
	к-сть осіб	%	к-ть осіб	%	к-сть осіб	%	к-ть осіб	%
Позитивний	75	20,1	82	21,9	73	19,3	102	27,1
Наближений до позитивного	125	33,3	135	35,9	129	34,2	198	52,5
Негативний	175	46,6	158	42,2	175	46,5	77	20,4
Разом	375	100	375	100	377	100	377	100

Дещо інше, значно прогресивнішу картину отримано в експериментальній групі, а саме: позитивний рівень розвитку іміджу за діяльнісно-поведінковим критерієм зріс на 7,8 %, наближений до позитивного – на 18,3 %, а негативний зменшився на 26,1 %. Зокрема, у відповідях на питання під час бесід більшість педагогів відзначили, що вони опанували технологіями розвитку власного професійного іміджу.

Динаміка розвитку професійного іміджу педагога за діяльнісно-поведінковим критерієм представлена на рис 2.4.

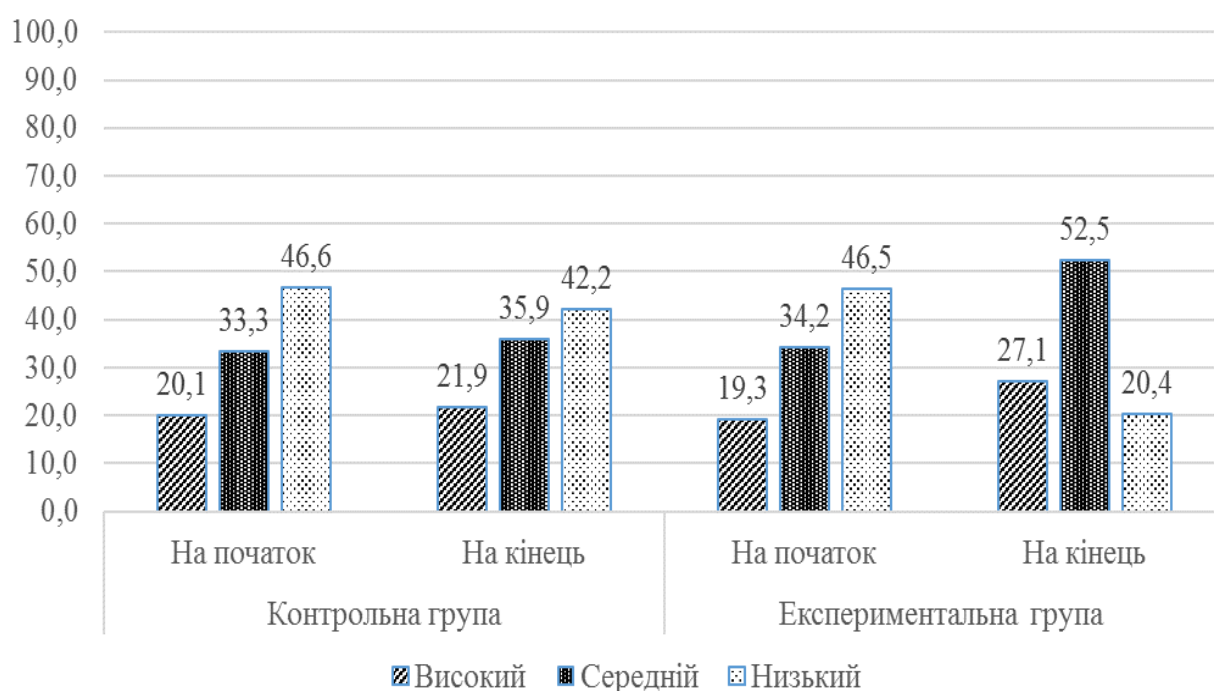

Рис. 2.4. Динаміка розвитку професійного іміджу педагога за діяльнісно-поведінковим критерієм

Дослідно-експериментальна перевірка ефективності впровадження педагогічних умов дала змогу визначити їх дієвість, важливість для системи післядипломної педагогічної освіти. Результати експерименту засвідчили позитивну динаміку розвитку професійного іміджу педагога. Процентний розподіл педагогів після проведення експерименту відповідно до кожного рівня розвитку показано в таблиці 2.4.

Узагальнені показники розвитку професійного іміджу педагога

Рівень розвитку іміджу	КГ				ЕГ			
	до експерименту		після експерименту		до експерименту		після експерименту	
	к-сть осіб	%	к-ть осіб	%	к-сть осіб	%	к-ть осіб	%
Позитивний	56	14,9	59	15,7	54	14,3	109	28,9
Наближений до позитивного	171	45,6	185	49,3	174	46,2	196	52,0
Негативний	148	39,5	131	35,0	149	39,5	72	19,1
Разом	375	100	375	100	377	100	377	100

Результати дослідної роботи свідчать, що після проведення експерименту в експериментальній групі відбулися суттєві зміни в показниках (рис. 2.5).

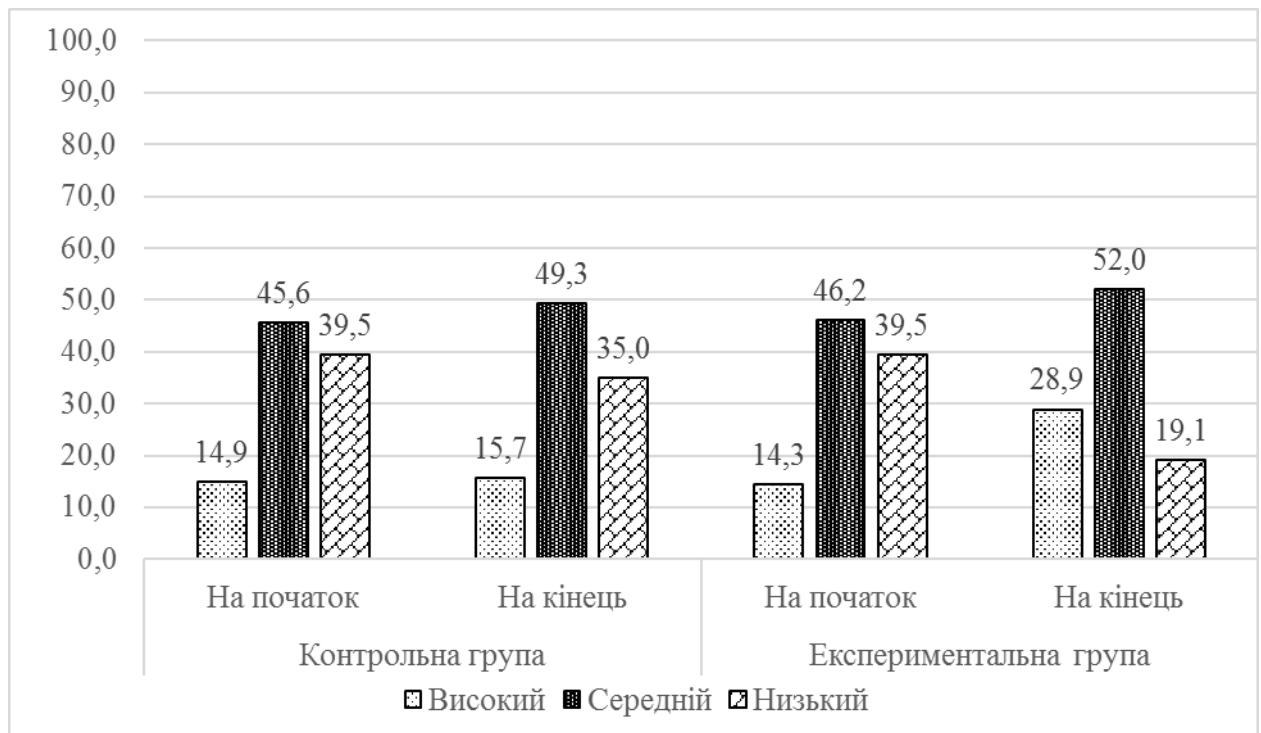

Рис. 2.5. Загальна динаміка розвитку професійного іміджу педагога

Як видно з рис. 2.5, загальний приріст показника позитивного рівня розвитку іміджу становить 14,6 %, наближеного до позитивного – 5,8 %,

показник негативного рівня зменшився на 20,4 %, У контрольній групі не відбулося суттєвого покращення показників рівнів розвитку професійного іміджу педагога. У цій групі загальний приріст показника позитивного рівня розвитку іміджу становить 0,8 %, наближеного до позитивного – 3,7 %, показник негативного рівня зменшився на 4,5 %.

Таким чином, для розвитку професійного іміджу педагога було організовано комплексну роботу під час курсового, міжкурсівного періоду та самостійної діяльності з різноманітними формами та методами роботи. Про ефективність такої роботи та впровадження педагогічних умов свідчать результати експериментальної діяльності.

Завершальний етап дослідної роботи мав за мету математичну обробку отриманих результатів.

Перевірку статистичної значущості було здійснено за допомогою критерію χ^2 Пірсона.

Цей метод розроблено математиком Пірсоном. Даний метод χ^2 – є цілком універсальним і застосовується у багатьох дослідженнях. Він придатний для статистичного аналізу розподілу чисельностей різних кількісних матеріалів, які належать до будь-яких статистичних шкал, в тому числі і найменувань [198]. Для співставлення двох розподілів спочатку визначаються частоти кожної з вибірок незалежно одна від одної. Чим більшим виявиться різниця між розподілами, які співставляються, тим більшим виявиться емпіричне (обчислюване) значення $\chi^2_{\text{експ}}$; при його перевищенні над $\chi^2_{\text{кр}}$ (визначається за таблицею для конкретних умов експерименту) приймається гіпотеза H_1 .

Для перевірки статистичної значущості експерименту приймаються наступні гіпотези:

H_0 : Розподіл ознаки в експериментальній групі не відрізняється від теоретичного розподілу в контрольній.

H_1 : Розподіл ознаки в експериментальній групі достовірно відрізняється від теоретичного розподілу в контрольній.

Формула визначення критерію $\chi^2_{\text{експ}}$:

$$\chi^2_{\text{експ}} = \sum_{i=1}^g \frac{(n_i - n'_i)^2}{n'_i} \quad (2.1)$$

де n'_i – теоретичні частоти (контрольна група); n_i – емпіричні частоти (експериментальна група).

Для перевірки нульової гіпотези про наявність статистично значущих відмінностей між експериментальною та контрольною групами на рівні значущості $\alpha = 0,01$ здійснюють обчислення значень критерію Пірсона за таким алгоритмом.

1. Заносимо в таблицю найменування розрядів та емпіричні частоти (дані по експериментальній групі).
2. У другий стовпчик записуємо теоретичні частоти (дані контрольної групи).
3. Перевіряємо рівність сум частот.
4. Підраховуємо різниці між емпіричними та теоретичними частотами (експериментальною та контрольною групами) за кожним рядком і записуємо їх у третій стовпчик.
5. Підносимо до квадрату отримані різниці і записуємо їх у четвертий стовпчик.
6. Ділимо отримані квадрати різниць на теоретичні частоти (дані по контрольній групі) і записуємо у п'ятий стовпчик.
7. Сумуємо значення п'ятого стовпчика, позначивши його $\chi^2_{\text{експ}}$.
8. Визначаємо за таблицею критичне значення $\chi^2_{\text{кр}}$ для відповідного рівня значущості α та ступенів вільності $r = m-1$ (m – кількість розрядів ознаки, тобто рядків у таблиці).
9. Якщо $\chi^2_{\text{експ}} \geq \chi^2_{\text{кр}}$, то відмінності між розподілами істотні на даному рівні значущості, в іншому випадку – навпаки.

В якості нульової гіпотези H_0 з рівнем значущості $\alpha = 0,01$ ми розглядали гіпотезу, яка передбачає, що відмінність в рівнях розвитку є не

істотною і викликана випадковими причинами. В якості альтернативної гіпотези H_1 було прийнято гіпотезу, яка передбачає, що в експериментальній групі рівень розвитку компонента буде істотно відрізнятися від контрольної групи.

У нашому випадку рівень значущості (ймовірність допустимої помилки) складає 0,01, а кількість ступенів свободи $r = m - 1 = 3 - 1 = 2$ (оскільки маємо три рівні: позитивний, наближений до позитивного та негативний). Отже, граничне значення $\chi^2_{кр}$ для всіх компонентів становить 9,21.

Результати проведених розрахунків представлено нижче у відповідних таблицях.

Перевірка відсутності істотних відмінностей між групами на початку експерименту представлена в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Результат розрахунку $\chi^2_{експ}$ до проведення експерименту за узагальненими показниками розвитку професійного іміджу педагога

Рівні розвитку професійного іміджу педагога до експерименту	n_i	n'_i	$n_i - n'_i$	$(n_i - n'_i)^2$	$\frac{(n_i - n'_i)^2}{n_i}$
Позитивний	54	56	-2	4	0,07
Наближений до позитивного	174	171	3	9	0,05
Негативний	149	148	1	1	0,01
Разом	377	375			0,13

Отримали $\chi^2_{експ} = 0,13$.

Оскільки $\chi^2_{експ} < \chi^2_{кр}$, то приймається гіпотеза H_0 , що свідчить про відсутність істотних відмінностей між контрольною та експериментальною групами на початку експерименту.

Перевірка статистичної значущості проведеного експерименту наведена в таблиці 2.6.

Результат розрахунку $\chi^2_{\text{експ}}$ після проведення експериментального дослідження за узагальненими показниками розвитку професійного іміджу педагога

Рівні розвитку професійного іміджу педагога після експерименту	n_i	n_i'	$n_i - n_i'$	$(n_i - n_i')^2$	$\frac{(n_i - n_i')^2}{n_i}$
Позитивний	109	59	50	2500	42,37
Наближений до позитивного	196	185	11	121	0,65
Негативний	72	131	-59	3481	26,57
Разом	377	375			69,60

Отримали $\chi^2_{\text{експ}} = 69,60$.

У цьому випадку $\chi^2_{\text{експ}} > \chi^2_{\text{кр}}$, отже при заданому рівні значущості приймаємо гіпотезу про наявність істотних відмінностей між показниками контрольної та експериментальної груп, що викликано застосованою методикою.

Таким чином, проведений експеримент засвідчив, що впровадження педагогічних умов розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти позитивно вплинуло на отриманий результат.

Висновки до другого розділу

У дослідженні розроблено модель розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти як цілісну систему, що складається із трьох послідовних та взаємообумовлених блоків.

Концептуальний блок є системотвірним компонентом моделі, що охоплює мету, завдання та принципи, які є основоположними в процесі розвитку професійного іміджу педагогів в системі післядипломної

педагогічної освіти, а також складові професійного іміджу педагога (зовнішній вигляд, внутрішній образ, комунікативна складова).

Діяльнісно-змістовий блок охоплює напрями підготовки педагогів (курсний, міжкурсний та самоосвітня діяльність), відповідні до кожного з них форми, методи та засоби, які сприяють розвитку професійного іміджу педагога у системі післядипломної освіти.

У результативному блоці представлені критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий), відповідні показники та рівні (позитивний, наближений до позитивного та негативний) розвитку професійного іміджу педагогів, а також результат, який передбачає сформованість позитивного рівня.

В процесі дослідження розроблено та обґрунтовано педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти, до яких належать такі: 1) формування у педагогів позитивної мотивації до розвитку власного іміджу в процесі моделювання професійного ідеалу; 2) створення творчого інформаційно-розвивального освітнього середовища; 3) залучення педагогів до розвитку власного іміджу через самоосвіту засобами комп'ютерних технологій.

Перша педагогічна умова була виокремлена з урахуванням того, що позитивна мотивація є рушійною силою, яка зумовлює виникнення у педагогів почуття радості, задоволення, інтерес до розвитку власного професійного іміджу та спонукає до активної участі у відповідній спеціально організованій діяльності. Друга педагогічна умова націлює на здобуття педагогами в системі післядипломної педагогічної освіти якомога більше теоретичних знань з іміджології через розширення освітньо-розвивального середовища, насичення його відповідною інформацією, створення творчої атмосфери, залучення всіх суб'єктів цього середовища до творчої взаємодії в процесі розвитку власного іміджу як у курсовий, так і у міжкурсний періоди. Третя педагогічна умова спрямована на розвиток іміджу педагога в

процесі самоосвіти, що більш ефективно досягається під час використання сучасних комп'ютерних технологій.

Реалізація першої умови передбачала формування у слухачів курсів позитивного ставлення до себе, розвиток стійкого інтересу до власного професійного іміджу, бажання самозмінюватися в процесі моделювання професійного ідеалу. Це відбувалося у курсовий період (під час лекцій, практичних занять, педагогічної практики) та міжкурсний період (під час семінарів, тренінгів, круглих столів, майстер-класів та ін.). Зокрема, ефективним для підвищення мотивації розвитку професійного іміджу педагогів було проведення майстер-класів «Сам собі іміджмейкер». Програмою заходу передбачалося обговорення ідей і шляхів створення позитивного професійного іміджу педагога, до якого були залучені, в тому числі, фахівці з комп'ютерних технологій.

Друга педагогічна умова була спрямована на поглиблення теоретичних знань педагогів з іміджології за рахунок насичення освітньо-розвивального середовища відповідною інформацією, оволодіння ними засобами ефективного розвитку власного професійного іміджу і передбачала використання інтерактивних форм та методів навчання (створення ситуацій успіху, дерево цілей, мозковий штурм, обмін досвідом, презентації, брейринги, квести), що давало змогу створити сприятливу емоційну атмосферу для активного самовираження кожної особистості. Крім того, застосування інтерактивного навчання забезпечило: встановлення дружньої атмосфери і творчої взаємодії між учасниками спілкування; отримання педагогами можливості бути більш незалежними і впевненими в собі; заохочення до співпраці; залучення до роботи кожного.

Створенню творчого інформаційно-розвивального освітнього середовища слугувало запровадження спецкурсу «Розвиток професійного іміджу педагога», проведення науково-практичного семінару «Професійний імідж педагога», тренінгу «Самопрезентація педагога», майстер-класу «Сам собі іміджмейкер», а також активізація самоосвітньої діяльності педагогів під

час відвідування уроків колег з метою вивчення кращого передового досвіду; запровадження у свою професійну діяльність сучасних інноваційних технологій; роботи над науково-методичною темою, підготовки до друку наукових та методичних статей та ін.

Спецкурс «Розвиток професійного іміджу педагога» спрямовувався на вдосконалення зовнішнього вигляду, внутрішнього образу та комунікативної складової професійного іміджу педагогів, які брали участь в експериментальному дослідженні. Програмою спецкурсу передбачено вивчення таких тем: «Теоретичні основи іміджу педагога», «Складові професійного іміджу педагога», «Самопрезентація як засіб розвитку професійного іміджу педагога», «Технології розвитку іміджу педагога». На заняттях спецкурсу широко використовувалися різноманітні форми і методи навчання (брейн-ринг «Чи існують спільні риси між педагогами різних країн світу», мозковий штурм «Українські та американські педагоги: спільне та відмінне», гра «Колесо мого життя тощо»). Це надало змогу педагогам проаналізувати рівень розвитку власного іміджу, переосмислити професійний досвід, діагностувати стиль педагогічної діяльності, окреслити програму подальшого розвитку професійного іміджу).

Науково-практичний семінар «Професійний імідж педагога» мав не лише теоретичний характер та слугував накопиченню у педагогів відповідних знань, а й містив практичні завдання («Десять головних рис характеру вчителя», «Кодекс поведінки педагога», «Про мене сказали б...»), ігрові ситуації («Хто правий?», «Евристичність мислення») тощо.

Під час тренінгу «Самопрезентація педагога» його учасники виконували такі вправи: «Привітання», «Скарбничка правил», «Мій життєвий шлях», «Не хочу хвалитися, але я ...», «Це чудово», «Самопрезентація», «Берег здійснення мрій». Це допомогло педагогам проаналізувати свої життєві і професійні цінності, ідеї, погляди та переконатися в твердженні: як людина представить себе, так її сприйматимуть оточуючі або змінюватимуть думку про неї у позитивний чи негативний бік.

Третя педагогічна умова дала можливість розвивати в учасників експериментальної групи творчі здібності, усвідомлену активність щодо фахового самовдосконалення, саморегулювання професійного саморозвитку. Залучення педагогів (учасників експериментальної групи) до розвитку власного іміджу через самоосвіту засобами комп'ютерних технологій (електронна пошта, інформаційні сховища, пошукова система, відеоконференції, текстові редактори, бази даних та ін.) забезпечило їм можливість взяти он-лайн участь у веб-конференціях, вебінарах, майстер-класах, семінарах, спілкуватися через електронну пошту, у чатах, на форумах тощо.

Під час самоосвітньої діяльності педагоги, використовуючи комп'ютерні програми «Jkivi», «Movavi», здійснювали авто підбір свого зовнішнього вигляду, а за допомогою програми «Mindomo» створювали ментальні карти, на яких здійснювали візуалізацію ідей і цілей щодо вдосконалення всіх складових власного професійного іміджу. Це значно сприяло підвищенню ефективності пізнавальної діяльності вчителів, активізації їхньої самоосвітньої діяльності, а отже сприяло розвитку професійного іміджу.

Ефективність реалізації педагогічних умов розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти перевірено в процесі експериментального дослідження, яке здійснювалося впродовж 2014–2018 років та поєднувало три етапи: аналітичний (2014–2015 рр.); експериментальний (2015–2017 рр.); завершальний (2018 р.).

Експериментальна робота охопила констатувальний, формувальний та контрольний етапи педагогічного експерименту, які організовано й проведено протягом курсового та міжкурсівського періодів, самоосвітньої діяльності педагогів у системі післядипломної освіти. У педагогічному експерименті брали участь директори закладів загальної середньої освіти, заступники директорів, учителі, вихователі, педагоги-організатори.

Упровадження педагогічних умов розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти довело їх ефективність. Так, в експериментальній групі загальний приріст показників позитивного рівня розвитку професійного іміджу педагога становить 14,6 %, наближеного до позитивного – 5,8 %, негативний – зменшився на 20,4 %, У контрольній групі не відбулося суттєвого покращення показників. У цій групі загальний приріст показників позитивного рівня розвитку професійного іміджу педагога становить 0,8 %, наближеного до позитивного – 3,7 %, негативний – зменшився на 4,5 %.

Достовірність отриманих результатів була перевірена за допомогою критерію χ^2 Пірсона.

Основні положення другого розділу дисертаційного дослідження висвітлені у публікаціях автора [131; 141; 142; 143; 146; 147; 154; 161; 162].

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення наукової проблеми розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти та запропоновано практичне її розв'язання. Отримані результати свідчать про ефективність розв'язання завдань дослідження та надають підстави для таких висновків.

1. Аналіз сучасного стану проблеми в науковій літературі підтвердив її актуальність та дав змогу окреслити сутність базових понять дослідження, до яких належать: іміджелогія, імідж, імідж педагога, самоімідж, самопрезентація; професійний імідж педагога, розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.

Поняття «професійний імідж педагога» трактується як інтегрований образ фахівця своєї галузі, що поєднує внутрішні та зовнішні характеристики і виникає у свідомості інших людей під час комунікації з ними, а «розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти» – як цілеспрямований процес, під час якого відбуваються позитивні зміни зовнішнього вигляду, внутрішнього образу, манери спілкування педагога з учнями, колегами, батьками через застосування комплексу форм, методів і засобів, що використовуються в системі підвищення кваліфікації вчителів в курсовий, міжкурсний періоди та під час самоосвітньої діяльності особистості.

2. Проведений аналіз підходів учених до визначення складових професійного іміджу педагога засвідчив, що структура цього утворення є полікомпонентною.

У процесі дослідження визначено такі складові професійного іміджу педагога: зовнішній вигляд (одяг, взуття, аксесуари, зачіска, макіяж, хода, манери, етикет); внутрішній образ (професійні знання, вміння та здібності, сфера свідомості, система цінностей, Я–концепція, рефлексія, інтуїція, здоров'я, критичне мислення, особисті якості: відповідальність, емоційна

стійкість, ерудованість, доброта, емпатія); комунікативна складова (вербальні і невербальні особливості спілкування), а також констатовано можливість їх розвитку в системі післядипломної педагогічної освіти.

3. Для визначення сучасного стану розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти проведено комплексний аналіз досліджуваного утворення, який дозволив виділити в ньому три компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, процесуальний, а також схарактеризувати критерії та відповідні їм показники: мотиваційний (реалізація потреб педагогів у розвитку й саморозвитку; мотивація досягнення успіху педагога); когнітивний (оволодіння цілісними знаннями з проблеми розвитку професійного іміджу, його структури; знання основ технологій розвитку власного іміджу); діяльнісно-поведінковий (уміння аналізувати власну професійну діяльність та розробляти стратегію розвитку власного іміджу; уміння створювати привабливий імідж, спрямований на розкриття внутрішнього образу). Ступінь вияву кожного показника дав змогу встановити три рівні розвитку професійного іміджу педагога (позитивний, наближений до позитивного, негативний).

4. Розроблено модель розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти, яка охоплює три блоки: 1) концептуальний: мета (розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті); завдання (сформувані знання педагогів з іміджології; мотивувати їх до розвитку власного іміджу; розвивати вміння вдосконалення професійного іміджу; сприяти оволодінню технологіями розвитку іміджу); принципи: загальнонаукові (науковості, системності, послідовності, доступності, наочності навчання, міцності засвоєння знань) і специфічні (урахування життєвого і професійного досвіду, індивідуальних потреб у здобутті спеціальних знань, неперервності освіти, саморозвитку, контекстності навчання); складові професійного іміджу педагога: зовнішній вигляд (одяг, взуття, аксесуари, зачіска, макіяж, хода, манери, етикет); внутрішній образ (професійні знання, вміння, здібності, сфера свідомості,

система цінностей, Я-концепція, рефлексія, інтуїція, здоров'я, критичне мислення, особисті якості); комунікативна складова (вербальні і невербальні особливості спілкування); 2) діяльнісно-змістовий: напрями підготовки педагогів (курсова, міжкурсова підготовка, самоосвітня діяльність), форми (лекції, практичні заняття, спецкурс «Розвиток професійного іміджу педагога», педагогічна практика, науково-практичні семінари, тренінги, майстер-класи), методи (створення ситуацій успіху, самостійне спостереження, тренування, дерево цілей, мозковий штурм, обмін досвідом, брей-ринги, квести) та засоби (мультимедійне забезпечення, інтерактивні плакати, мережа Інтернет, комп'ютерні програми «Movavi», «Jkiwi», «Mindomo»), що забезпечують розвиток досліджуваного феномену; 3) результативний: критерії, показники, рівні розвитку професійного іміджу та результат – позитивний професійний імідж педагога.

5. Обґрунтовано педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти: формування у педагогів позитивної мотивації до розвитку власного іміджу в процесі моделювання професійного ідеалу; створення творчого інформаційно-розвивального освітнього середовища; залучення педагогів до розвитку власного іміджу через самоосвіту засобами комп'ютерних технологій.

6. Дослідно-експериментальна перевірка ефективності впровадження педагогічних умов розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти дала змогу визначити їх дієвість, оскільки отримані результати засвідчили позитивну динаміку розвитку досліджуваного феномену. Так, в експериментальній групі кількість педагогів, які мають негативний рівень розвитку професійного іміджу, становить лише 19,1 %, тоді як в контрольній групі цей показник майже вдвічі більший (35,0 %).

Упровадження педагогічних умов також сприяло професійному та особистісному зростанню педагогів, збагаченню їхньої професійної і загальної культури, зміцненню авторитету, розвитку творчої особистості.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти. Перспективи подальшого наукового пошуку полягають у розробленні технологій розвитку досліджуваного феномена у фахівців освітньої галузі, а також вивчення відповідного досвіду зарубіжних країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш. А. Педагогічне спілкування. Москва: Академія, 2009. 230 с.
2. Андреев В. И. Основы педагогики высшей школы: учебное пособие. Минск: РИВШ, 2005. 194 с.
3. Андреева С. А. Самостоятельная работа. URL: http://revolution.allbest.ru/pedagogics/00319368_0.html (дата звернення 12.04.2017).
4. Архипова С.П. Основы андрагогіки : навчальний посібник. Черкаси: [б. в.], 2002. 96 с.
5. Атаманська К. І. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього соціального педагога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 4. С. 196–202.
6. Бабанский Ю. К. Как оптимизировать процесс обучения. Москва: Знание, 1978. 48 с.
7. Балюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: навч. посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. Київ: Компас, 1997. 64 с.
8. Безпалько О. В. Тренінг як інноваційна форма соціально-педагогічної роботи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2004. № 1. С. 22–28.
9. Безрукова Н. В. Педагогический артистизм как составляющая имиджа конкурентоспособного преподавателя высшей школы. *Знание. Понимание. Умение*. 2010. № 2. С. 42–45.
10. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание: пер. на рус. яз. Москва: Прогресс, 1986. 416 с.
11. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл та ін.; за заг. ред. В. Г. Кременя; НАПН України. Київ: Інформаційні Системи, 2010. 340 с.

12. Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації (підготовка вчителя до формування виховуючих відносин з учнями): навч.-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1996. 232 с.

13. Бойков В. Э. профессиональная культура государственной службы. *СОЦИС*. 1999. № 2. С. 34–40

14. Бойцун О. Б. Технологія підготовки студентів коледжу технічного профілю до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2009. 20 с.

15. Большая бесплатная библиотека. URL: <http://tululu.org/b53260> (дата звернення 7.06.2017).

16. Бондаревич І. М. Тексти (конспект) лекцій з дисципліни «Педагогічна майстерність» для магістрів спеціальностей ФЕУ всіх форм навчання: навчально-методичне видання. Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. 78 с.

17. Бондаренко В. І. Критерії, показники та рівні сформованості професійного іміджу майбутніх учителів технологій. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2015. Вип. 52. С.32–39.

18. Бондаренко В. І. Теоретичні і методичні засади формування іміджу майбутнього вчителя технологій у системі виховної роботи педагогічного університету: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля. Київ, 2016. 489 с.

19. Бричок С. Б. Інтерактивні методи розвитку творчого потенціалу майбутнього педагога. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград, 2013. Вип. 123 (2). С. 56–59.

20. Бугаєць Н. А. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до роботи з сім'єю учня: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2002. 18 с.

21. Варданян М. Р. Имидж педагога как фактор здоровьесбережения субъектов образовательного процесса в основной школе: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Омский гос. пед. ун-т. Омск, 2007. 13 с.
22. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга: учебное пособие. Москва: Ось-89, 1999. 176 с.
23. Везетіу К. В. Принципи функціонування системи післядипломної педагогічної освіти. URL: <https://docs.google.com/viewer/vspu.net.pdf> (дата звернення 21.10.2017).
24. Великий енциклопедичний словник / за ред. О. Прохорова. Київ: Генеза, 1991. 495 с.
25. Великий тлумачний словник сучасної української мови: (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. 5-те вид. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
26. Великий тлумачний словник сучасної української мови: (з дод., допов. на CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2009. 1736 с.
27. Вербицкий А. А. О контекстном обучении. *Вестник высшей школы*. 1985. № 8. С. 25–30.
28. Веснина Н. И. Классный час «Имидж делового человека». *Классный руководитель*. 2006. № 2. С. 97.
29. Вільна енциклопедія. URL : [https://uk.wikipedia.org/w/index.php?search=шляхетність&title=Спеціальна%3АПошук&profile=advanced&fulltext=1&advancedSearch-current={"namespaces"%3A\[0\]}&ns0=1](https://uk.wikipedia.org/w/index.php?search=шляхетність&title=Спеціальна%3АПошук&profile=advanced&fulltext=1&advancedSearch-current={) (дата звернення 15.02.2018).
30. Волкова Н. П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академія, 2001. 576 с.
31. Волошина О. В. Використання технології проблемного навчання при викладанні дисциплін педагогічного циклу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2016. Вип. 46. С. 9–13.

32. Гайдук Н. О. Іміджмейкінг педагога фізичної культури як об'єкт педагогічного аналізу. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. Київ, 2010. № 15 (202): Педагогічні науки. С. 5–16.
33. Гендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.; за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2013. 448 с.
34. Гоноболин Ф. Н. О некоторых психологических качеств личности учителя. *Вопросы психологии*. Москва, 1975. № 1. С. 101–110.
35. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
36. Горелов И. Н. Невербальные коммуникации. Москва: Речь, 2010. 104 с.
37. Горovenko O. A. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя засобами самопрезентації. Харків: Основа, 2013. 112 с.
38. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / пер с англ. А. Д. Ковалева. Москва: Канонпресс-Ц: Кучково-поле, 2000. 302 с.
39. Гоффман И. Представление себя другим в повседневной жизни. *Современная зарубежная социальная психология*. Москва, 1984. С. 188–196.
40. Гринберг А. С., Король И. А. Информационный менеджмент: учебное пособие для вузов. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 415 с.
41. Гузій Н. В. Педагогічний імідж і професійна культура. *Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики*: зб. наук. праць. Київ, 1997. С. 28–31.
42. Гуменюк В. А. Педагогічне моделювання як підґрунтя проектування освітніх процесів. *Управління школою*. 2017. № 34/36. С. 73–91.
43. Данильчук Л. А. Основы имиджа и этикета: учебное пособие. Киев: Кондор, 2006. 234 с.
44. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и ... неопределённость. *Педагогика*. 2003. № 4. С. 21–26.

45. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала. Москва: МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2004. 752 с.
46. Джеджула О.М. Оптимальний вибір методів навчання при формуванні графічних знань та умінь студентів. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Херсон: Видавництво ХДУ, 2004. Вип. 37. С. 239–241.
47. Дмитренко Г. А., Протасова Н. Г. Управление людскими ресурсами: навальний посібник. Херсон: Олді-плюс, 2006. 253 с.
48. Добролюбов Н. А. Чтобы в воспитании господствовала разумность. *Избранные педагогические высказывания*. Москва: Учпедгиз, 1936. С. 160.
49. Довга Т. Я. Елементи іміджтворчості у навчально-професійній діяльності майбутнього вчителя початкової школи. *Людинознавчі студії. Серія: Педагогіка*. 2016. Вип. 3 (35). С. 100–108.
50. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение. Ленинград: ЛГУ, 1985. 165 с.
51. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. Москва: Русский язык, 2000. URL: <https://www.efremova.info> (дата звернення 15.02.2018).
52. Жалдак М. І., Рамський Ю. С. До концепції шкільної освіти з інформатики. *Комп'ютерноорієнтовані системи навчання: зб. наук. праць*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2001. Вип. 3. С. 3–7.
53. Жарикова Л. Й. Формирование профессионального имиджа современного учителя. *PR в образовании*. 2005. № 4. С. 90–94.
54. Живко З. Б. Аналіз та оцінка системи мотивації персоналу як чинника безпеки. *Демографія, економіка праці, соціальна економіка, політика*. 2009. 5. С. 65–73.
55. Жорова І. Я. Розвиток професіоналізму педагога в контексті парадигм післядипломної освіти початку ХХІ століття. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: Південноукр. регіон. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів, 2011. Вип. 10. С. 290–294.

56. Заїка А., Бабенко О. Організація навчально-виховного процесу в початкових класах. *Початкова школа*. 1999. № 8. С. 25–33.
57. Занюк С. С. Психологія мотивації: навчальний посібник. Київ: Либідь, 2002. 304 с.
58. Зелюк В. В. Журнал «Імідж сучасного педагога» як трибуна розвитку інноваційного потенціалу педагогів України. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 1. С. 4–8.
59. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навчальний посібник. Київ: Українсько-фінський інститут менеджменту, 1997. 302 с.
60. Иванова Т. В. Культура педагогического общения: монография / под ред. И. А. Зязюна. Киев: ЦВП, 1999. 357 с.
61. Имидж – это презентация себя миру: Толковый словарь имиджмейкера Елены Русской. *Лицейское и гимназическое образование*. 1998. № 4. С. 75–82.
62. Інтерактивні технології навчання: презентація. URL: http://www.slideshare.net/Moon_ra/ss-42535864 (дата звернення 11.09.2017).
63. Ісаченко В. В. Формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх викладачів вищої школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2004. 215 с.
64. Ісаченко В. В. Формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх викладачів вищої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2004. 21 с.
65. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача: навчальний посібник. Харків: Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.
66. Калита А. А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення: монографія. Тернопіль: Підручник і посібник, 2007. 320 с.
67. Калюжный А. А. Особенности построения профессионального имиджа. *Вестник Государственного университета управления. Серия: Социология и управление персоналом*. Москва: ГУУ, 2006. № 3 (19). С. 59–63.

68. Калюжный А. А. Психология формирования имиджа учителя. Москва: Владос, 2004. 222 с.
69. Камышева Е. Ю. Педагогический имидж учителя. *Известия Уральского государственного университета*. 2009. № 4 (68). С. 48–53.
70. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении. Москва: Просвещение, 1987. 190 с.
71. Капустюк О. М. Самопрезентація як засіб створення позитивного іміджу особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / АПН України. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2007. 19 с.
72. Картава Ю. К. Обґрунтування критеріїв, показників та рівнів розвитку професійної компетентності вчителів-філологів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 4 (30). С. 191–198.
73. Качалова Л. П. Воспитание педагогического имиджа будущего учителя: теория и технология. Шадринск: ШГПИ, 2008. 71 с.
74. Кашлев С. С. Интерактивные методы обучения педагогике. Минск: Выш. шк., 2004. 176 с.
75. Кашлев С. С. Технология интерактивного обучения. Минск: Белорусский верасень, 2005. 196 с.
76. Класифікація інформаційних технологій. URL: https://stud.com.ua/50120/informatika/klasifikatsiya_informatsiynih_tehnologiy (дата звернення 19.04.2017).
77. Клименко Т. В. Теоретические основы становления будущего учителя в инновационном образовании. Чита: Издательство ЗабГПУ, 1999. 214 с.
78. Климова В. И. Человек и его здоровье. Москва: Знание, 1985. 192 с.
79. Клокар Н. І Андрагогічна модель підвищення кваліфікації педагогів на засадах диференційованого підходу. *Післядипломна освіта в Україні*. 2008. № 2. С. 23–28.
80. Кнодель Л. В. Педагогіка вищої школи: посібник для магістрів. Київ: Паливода А. В., 2008. 136 с.

81. Ковальова О. О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу у майбутніх педагогів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2007. 20 с.

82. Ковальчук А. С. Основы имиджологии и делового общения: учебное пособие для студентов вузов. 2-е изд., перераб. и доп. Ростов н/Д: Феникс, 2003. 224 с.

83. Ковальчук Л. О. Формування іміджу майбутнього вчителя у процесі вивчення педагогічних дисциплін в класичному університеті. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. Львів, 2007. Вип. 22. С. 65–74.

84. Козлова О. Г. Відображення особистісно-професійного іміджу вчителя у феномені педагогічної майстерності. *Постметодика*. 2012. № 6. С. 40–44.

85. Козубовська І. В., Повідайчик О. С., Попович І. Є. Формування нової освітньої парадигми підготовки педагогічних кадрів у Великій Британії: монографія. Ужгород: АУТДОР-ШАРК, 2017. 215 с.

86. Кон И. С. Категория «Я» в психологии. *Психологический журнал*. 1981. Т. 2, № 3. С. 25–38.

87. Кононенко А. О. Психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечнікова. Одеса, 2003. 20 с.

88. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія: навчальний посібник. Київ: Вища шк., 2008. 327 с.

89. Конюхов Н. И. Словарь-справочник практического психолога. Воронеж: Модэк, 1996. 224 с.

90. Коркішко А. В. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх магістрів педагогіки вищої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / ДВНЗ «Донбаський держ. пед. ун-т». Слов'янськ, 2018. 20 с.

91. Коркішко А.В. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх магістрів педагогіки вищої школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / ДВНЗ «Донбаський держ. пед. ун-т». Слов'янськ, 2018. 357 с.
92. Коркішко А. В. Сутнісна характеристика категорії «імідж»: історико-педагогічний аспект (IX – XVIII ст.). *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 2. С. 88–96.
93. Короткий словник актуальних педагогічних термінів / упоряд. Флегонтова Н. М. Київ: КНУТД, 2013. 55 с.
94. Костенко Р. В. Порівняльний аналіз сутності понять «інформаційні технології» та «комп'ютерні технології». *Освіта в інформаційному суспільстві: до 25 річчя шкільної інформатики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* / редкол.: Огнев'юк В. О., Хоружа Л. Л., Биков В. Ю. та ін. Київ: Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. С. 52–55.
95. Коханенко А. И. Имидж рекламных персонажей. Москва; Ростов н/д: Март, 2004. 144 с.
96. Криксунова И. С. Создай свой имидж. Санкт-Петербург: Лань, 1997. 240 с.
97. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. 2-е изд., доп. Москва: Русский язык, 2000. 856 с.
98. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. Москва: Эксмо, 2008. 944 с. (Библиотека словарей).
99. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. 2-ге вид., стер. Київ: Знання, 2011. 486 с.
100. Кузьмінський А. І. Післядипломна педагогічна освіта: теорія і практика. Черкаси: Вид -во ЧДУ , 2002. 288 с.
101. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: підручник. 3-є вид., випр. Київ: Знання-Прес, 2008. 447 с.
102. Курлянд З. Н. Методика діагностики і формування професійної усталеності майбутніх учителів. Одеса, 1993. 242 с.

103. Курлянд З. Н. Становлення позитивної Я-концепції майбутнього вчителя. Одеса ПНУ АПН України, 2005. 163 с.
104. Лабунская В. А., Менджерицкая Ю. А., Бреус Е. Д. Психология затрудненного общения. Теория. Методика. Диагностика. Коррекция: учебное пособие для студентов вузов. Москва: Академия, 2001. 288 с. (Высшее образование).
105. Лаврентьева Н. Б, Нечаева А. В. Педагогическая этика. Барнаул: Изд-во АлтГТУ, 2010. 156 с.
106. Ладанов И. Д. Практический менеджмент (Психотехника самотренировки). Москва: Владос, 2005. 491 с.
107. Лазарев М. О. Основи педагогічної творчості: навчальний посібник для пед. ін-тів. Суми: Мрія – ЛТД, 1995. 212 с.
108. Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини / упоряд. і авт. приміт. В. А. Чабаненко; ред. Н. В. Сойко; худож. Г. С. Ковпаненко. Київ: Дніпро, 1990. 261 с.
109. Леонтьев А. А. Деятельность и общение. *Вопросы психологии*. 1979. № 1. С. 121–132.
110. Литвинюк Л. В. Становлення й розвиток вчення про стимулювання професійного зростання вчителів. *Рідна школа*. 2004. № 2. С. 6–8.
111. Максимюк С. П. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2005. 667 с.
112. Малафіїк І. В. Дидактика: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2005. 397 С.
113. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Київ: Логос, 2000. Вип. 2. С. 153–161.
114. Маркова А. К. Психология труда учителя. Москва: Просвещение, 1993. 193 с.

115. Маслов В. І. Принципи ефективного розвитку системи післядипломної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2010. № 1 (16). С. 7–11.
116. Масол Л. М. Діагностика і оцінювання художньо-освітніх результатів учнів старшої школи. *Мистецтво та освіта*. 2006. № 3. С. 9–13.
117. Маценко В. Ф. Технологія іміджу: психологічний інструментарій. Київ: Главник, 2005. 96 с.
118. Медінцев В. А. Діалогічне моделювання психологічних взаємодій. *Питання психології*. 2005. № 5. С. 5–9.
119. Мельник В. В. Інтерація в освітньому процесі: технологія організації. *Управління школою*. 2006. № 23 (133). С. 15–35.
120. Методологія і організація наукових досліджень. URL: http://dn.khnu.km.ua/dn/k_defauodolt.aspx?M=k0356&T=01_2&lng=1&st=0 (дата звернення 12.06.2018).
121. Мечников И. И. Этюды о природе человека. Москва: Изд-во АН СССР, 1962. 315 с.
122. Мешко Г. М. Шляхи гармонізації особистості майбутнього вчителя в системі підготовки до збереження і зміцнення професійного здоров'я. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 36. С. 139–136.
123. Митина Л. М. Профессиональное развитие и здоровье педагога: проблемы и пути решения. *Вестник образования России*. 2005. № 7. С. 48–58.
124. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя: учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. Москва: Академия, 2004. 320 с.
125. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал. Москва: Дело, 1994. 128 с.
126. Михайлова Е. В. Обучение самопрезентации: учебное пособие. Москва: ГУ ВШЭ, 2006. 167 с.
127. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник. 4-те вид., допов. Київ, 2003. 615 с.

128. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник. 3-є вид., допов. Київ: КДНК, 2001. 608 с.

129. Морозова Т.В. Диагностика успешности учителя: сб. метод. мат. для руководителей шк. Москва: Педагогический поиск, 1997. 94 с.

130. Навроцька М. М. «Я-концепція» як невід’ємна частина іміджу педагога. *Випереджаюча освіта для сталого розвитку у системі інноваційної освітньої діяльності*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 28 квітня 2015 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2015. С. 58–60.

131. Навроцька М. М. Аналіз експериментального дослідження розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. *Педагогічний альманах*: збірник наукових праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 39. С. 159–164.

132. Навроцька М. М. Аналіз сучасного стану розвитку професійного іміджу педагога. *Педагогічний альманах*: збірник наукових праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 29. С. 153–158.

133. Навроцька М. М. Вербальные средства общения – составляющая имиджа педагога. *Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири*. Москва; Черногоorsk. 2014. № 3. С. 30–35.

134. Навроцька М. М. Використання ідей Г. С. Костюка у процесі розвитку іміджу педагога. *Г. Костюк – видатний психолог сучасності: ідеї, пошуки, перспективи*: матеріали обласн. педаг. чит. (Херсон, 27 листопада 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 81–83.

135. Навроцька М. М. Використання ідей Я. А. Коменського у процесі розвитку іміджу сучасного педагога. *Ян Амос Коменський – ноосферний світоч нової педагогіки пансофії (всезагальної мудрості)*» на честь 425-річчя від дня народження: матеріали круглого столу з міжнарод. участю (Херсон,

28 березня 2017 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. С. 27–29.

136. Навроцька М. М. Використання педагогічних ідей К. Д. Ушинського при формуванні іміджу сучасного педагога. *Педагогіка К. Д. Ушинського: історія та сьогодення*: матеріали обласн. наук.-практ. конф. (Херсон, 15 травня 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 40–42.

137. Навроцька М. М. Внутрішній образ як невід’ємна складова професійного іміджу педагога. *Педагогічний альманах*: збірник наукових праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Вип. 27. С. 170–175.

138. Навроцька М. М. Імідж педагога в освітньому просторі. *Таврійський вісник освіти*: науково-методичний журнал. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. № 1 (45), ч. 1. С. 8–12.

139. Навроцька М. М. Імідж педагога як психолого-педагогічна проблема. *Педагогічний альманах*: збірник наукових праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. Вип. 21. С. 164–170.

140. Навроцька М. М. Критерії, показники та рівні розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 277. С. 183–187.

141. Навроцька М. М. Методи розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами*: матеріали III Всеукр. наук.-метод. конф. (Херсон, 5 грудня 2017 р.): в 3 ч. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Ч. 2. С. 194–199.

142. Навроцька М. М. Модель розвитку професійного іміджу педагога в последипломном образовании. *Доклады Казахской академии образования*. Астана, 2018. № 1. С. 139–145.

143. Навроцька М. М. Науково-практичний семінар як засіб розвитку професійного іміджу сучасного педагога у післядипломній освіті. *Професійна підготовка фахівця в контексті потреб сучасного ринку праці: матеріали III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.* (Вінниця, 27 лютого 2018 р.). Вінниця: Вінницький національний аграрний університет, 2018. С. 38–40.

144. Навроцька М. М. Педагогічна етика як умова розвитку позитивного педагогічного іміджу. *Международный научный альманах.* Таганрог; Херсон, 2014. Вип. 2 (20). С. 83–86.

145. Навроцька М. М. Педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога в післядипломній освіті. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць.* Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 32. С. 108–113.

146. Навроцька М. М. Потенціал тренінгу щодо розвитку професійного іміджу педагога. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті: матеріали III-ї Міжн. наук.-практ. конф.* (Ченстохово – Ужгород – Дрогобич, 29–30 березня 2018 р.). Ченстохово; Ужгород; Дрогобич, 2018. С. 299–301.

147. Навроцька М. М. Потреби педагога щодо визнання та самоствердження в контексті ідей В. О. Сухомлинського. *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості: збірник матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (Херсон, 24–25 вересня 2015 р.): в 2 ч. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Ч. 2. С. 44–48.

148. Навроцька М. М. Професійне здоров'я педагога як умова позитивного іміджу. *Інноваційні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід, реалії, перспективи: матеріали Всеукр. освітн. форуму.* (Херсон, 26 квітня 2017 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. С. 169–172.

149. Навроцька М. М. Професійний імідж педагога-вихователя. *Національно-патріотичне виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах*: колективна монографія. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. С. 225–247.

150. Навроцька М. М. Розвиток іміджевої культури керівника навчального закладу. *Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: управління інноваційними змінами*: матеріали I Всеукр. наук-практ. конф. (Херсон, 13–14 листопада 2013 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. С. 70–74.

151. Навроцька М. М. Розвиток позитивного іміджу педагога. *Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: розвиток творчого потенціалу дитини та педагога*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 4–5 листопада 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 148–153.

152. Навроцька М. М. Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти і управління навчальними закладами*: матеріали I Всеукраїнської наук.-метод. веб-конф. (Херсон, 23 грудня 2015 р.): в 2 ч. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Ч. 2. С. 16–21.

153. Навроцька М. М. Розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті: методичні рекомендації. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. 64 с.

154. Навроцька М. М. Розвиток професійного іміджу педагога: програма спецкурсу. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. 18 с.

155. Навроцька М. М. Роль невербальних засобів спілкування для формування іміджу педагога. *Виховання щасливої особистості у вимірі соціокультурних викликів*: матеріали регіон. наук.-метод. конф. (Херсон, 23 квітня 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 148–151.

156. Навроцька М. М. Самоімідж як умова розвитку особистості педагога *Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон, 18–19 вересня 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 133–135.

157. Навроцька М. М. Самопрезентація як засіб розвитку професійного іміджу педагога. *Педагогічний альманах*: збірник наукових праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. Вип. 23. С. 180–185.

158. Навроцька М. М. Спілкування як невід’ємна складова іміджу педагога. *Людинознавчі студії: Серія: Педагогіка*. Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2015. Вип. 1/33. С. 209–217.

159. Навроцька М. М. Тенденції розвитку іміджу загальноосвітнього навчального закладу. *Державно-громадське управління сучасним закладом освіти*: матеріали I Всеукр. наук.-метод. конф. (Херсон, 1–2 листопада 2012 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. С. 141–145.

160. Навроцька М. М. Форми роботи з розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*: збірник наукових праць. Херсон: Херсонський національний технічний університет, 2015. Вип. 1 (12). С. 22–25.

161. Навроцька М. М. Формування у педагогів позитивної мотивації щодо розвитку професійного іміджу. *Фундаментальные и прикладные исследования: современные научно-практические решения и подходы*: матеріали II-й Межд. науч.-практ. конф. (Баку – Ужгород – Дрогобыч, 10 марта 2017 г.). Баку; Ужгород; Дрогобыч: Посвіт, 2017. С. 292–295.

162. Навроцька М. М. Роль самоосвіти у розвитку професійного іміджу педагога. *Підготовка управлінських кадрів в контексті нового Закону України «Про освіту» (2017 р.)*: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Херсон, 22–23 березня 2018 р.). Херсон: Херсонський державний університет, 2018. С. 138–141.

163. Никитина Н. Н., Кислинская Н. В. Введение в педагогическую деятельность: теория и практика: учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. Москва: Академия, 2004. 224 с.

164. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2001. Вип. 1. С. 9–22.

165. Ніколаєску І. О. Імідж як презентаційна складова особистісних проявів соціального педагога. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2007. № 3. С. 88–92.

166. Ніколаєску І. О. Розвиток професійного іміджу соціального педагога в післядипломній освіті: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2011. 20 с.

167. Ніколаєску І. О. Розвиток професійного іміджу соціального педагога в післядипломній освіті: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2011. 259 с.

168. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. Вид. 2-е, випр. Київ: Аконіт, 2001. Т. 3. 862 с.

169. Ожегов С. И. Словарь русского языка: ок. 75 000 слов / под ред. Н. Ю. Шведовой. 17-е изд., стереотип. Москва: Русский язык, 1985. 797 с.

170. Олійник Н. Ю. Формування індивідуального іміджу майбутнього педагога. *Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Інститут педагогіки НАПН України. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип. 20 (1-2016), ч. 1. С. 121–126.*

171. Оніщенко О. В. Тренінг як інноваційна методика навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів, 2016. № 132. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/visnik-n-132> (дата звернення 17.10.2017).

172. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
173. Освіта дорослих: енциклопедичний словник / за редакцією В. Г. Кременя, Ю.В. Ковбасюк ; Нац. акад. пед. наук України, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ: Основа, 2014. 496 с.
174. Осовська Г. В., Копитова І. В. Основи менеджменту: практикум: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 581 с.
175. Офицеров П. Ю. Формирование первого впечатления: как повлиять на этот процесс. URL: http://www.elitarium.ru/2011/04/21/formirovanie_pervogo_vpechatlenija.html (дата звернення 6.08.2017).
176. Павлова С. П. Імідж учителя як компонент культури педагогічної діяльності. *Класному керівнику*. 2010. № 9 (21), вересень. С. 35.
177. Падалка О. С., Нісімчук А. С. Дидактично-технологічна підготовка магістрів: прикладний аспект: монографія. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. 156 с.
178. Панасюк А. Ю. Вам нужен имиджмейкер, или о том, как создать свой имидж. Москва: Дело, 2001. 240 с.
179. Панасюк А. Ю. Имидж: энциклопедический словарь. Москва: РИПОЛ классик, 2007. 768 с.
180. Панасюк А. Ю. Формирование имиджа: стратегия, психотехнологии, психотехники. Москва: Омега-А, 2008. 266 с.
181. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / Курлянд З. Н., Хмелюк Р. І., Семенова А.В. та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 495 с.
182. Педагогічна майстерність: підручник / Зязюн І. А. та ін.; за ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 495 с.
183. Педагогічна майстерність: хрестоматія: навчальний посібник / Зязюн І. А. та ін.; за ред. І. А. Зязюна. Київ: СПД Богданова А. М. 2002. 462 с.

184. Педагогічне спілкування. URL: https://pidruchniki.com/83386/psihologiya/pedagogichne_spilkuvannya (дата звернення 11.04.2016).
185. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Пед. думка, 2001. 516 с.
186. Перельгіна Е. Б. Психология имиджа: учебное пособие. Москва: Аспект Пресс, 2002. 223 с.
187. Петрова Е. А. Жести у педагогічному процесі. Москва: Вища школа, 2006. 132 с.
188. Пиз А. Язык телодвижений: как читать мысли других людей по их жестам / пер. с англ. Н. Е. Котляр. Нижний Новгород: Ай Кью, 1992. 262 с.
189. Писарчук О. Т. Формування іміджу вчителя початкової школи в умовах освітньо-розвивального середовища. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць* / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 40. С. 134–141.
190. Пихтіна Н. П. Основи педагогічної техніки: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 316 с.
191. Поваренков Ю. П. Психология становления профессионала: учебное пособие. Ярославль: Изд-во ЯГПУ, 2000. 98 с.
192. Повышение квалификации педагогических кадров / под ред. И. Ф. Жерносека, М. Ю. Красовицкого, С. В. Крисяка. Киев: Освіта, 1992. 190 с.
193. Полани Л. Т. Личностные знания. Москва: Наука, 1986. 344 с.
194. Поліщук В. А. Особливості використання інтерактивних методів навчання у процесі професійної підготовки фахівців фізичної реабілітації. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Хмельницький, 2013. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_5_23 (дата звернення 16.06.2016).
195. Пометун О. І. Інтерактивні методики та система навчання. Київ: Шк. світ, 2007. 112 с.

196. Пометун О. І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
197. Почепцов Г. Г. Имиджология. Москва : Реф-бук, 2002. 580 с.
198. Применение статистических методов в психолого-педагогических исследованиях: учебное пособие / сост. С. В. Нужнова. Троицк: ЧелГУ, 2005. 120 с.
199. Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 329 від 13.04.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0566-11> (дата звернення 15.04.2017).
200. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку. Київ, 1998. 171 с.
201. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18> (дата звернення 07.10.2018).
202. Прус Н. О. Формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля». Дніпро, 2017. 242 с.
203. Психологія особистості: словник-довідник / за редакцією Т. М. Титаренко, П. П. Горностая. Київ: Рута, 2001. 320 с.
204. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів / автори-укладачі О. І. Пометун, І. М. Сущенко. Київ, 2017. 96 с.
205. Пуцов В. І. Теоретичні основи розвитку післядипломної освіти як невід'ємної складової неперервної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2007. № 2 (11). С. 7–11.
206. Размолодчикова І. В. Формування професійного іміджу вчителя початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ...

канд. пед. наук: 13.00.04 / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2011. 20 с.

207. Размолодчикова І. В. Формування професійного іміджу вчителя початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2011. 263 с.

208. Розенберг А. Я. Системний підхід у педагогіці В. О. Сухомлинського. *Педагогіка і психологія*. 1998. № 3. С. 5–13.

209. Роль лекції у вищій школі. URL: https://pidruchniki.com/16011013/pedagogika/lektsiya_vischiy_shkoli (дата звернення 26.02.2017).

210. Ротенберг В. С., Аршавский В. В. Поисковая активность и адаптация. Москва: Наука, 1984. 192 с.

211. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька: навч. посібник. Київ: Інтерпроф, 2002. 270 с.

212. Савельева О. О. Имидж и имиджмейкеры. *Обществоведение в школе*. 1998. № 6. С. 18–24.

213. Савицкая Э. Я. Закономерности формирования «модели культурного человека». *Вопросы философии*. 1990. № 5. С. 63.

214. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді у позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 / Луганський нац. пед. ун-т. Луганськ, 2004. 43 с.

215. Сагач Г. М. Вибрані твори: в 5 т. Рівне: ПП ДМ, 2006. Т. 1: Риторика: «Златоуст». 288 с.

216. Садовенко С. М. Імідж музичного керівника та вчителя музичного мистецтва. *Музичний керівник*. 2012. № 2. С. 4.

217. Самоукіна Н. Т. Кар'єра без стресса. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 256 с.

218. Сербенська О. А. Культура усного мовлення: практикум: навчальний посібник. Львів, 2003. 212 с.
219. Сергеев И. С. Основы педагогической деятельности. Москва; Санкт-Петербург: Питер, 2004. 316 с.
220. Серьожникова Р. К., Пархоменко Н. Д., Яковицька Л. С. Основы психології і педагогіки: навч. посібник. Київ: Центр навч. літератури, 2003. 243 с.
221. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Херсон: Основа, 2003. 80 с.
222. Скрипаченко Т. В. Соціально-психологічний імідж сучасного керівника: автореф. дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.05 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2001. 18 с.
223. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Мищенко А. И., Шиянов Е. Н. Педагогика: учеб. пособ. для студентов высш. пед. учеб. заведений / под ред. В. А. Слостенина. 4-е изд. Москва: Академия, 2002. 512 с.
224. Слободчиков В. И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры. *Новые ценности образования: культурные модели школ*. Москва, 1997. Вып. 7. С. 177–184.
225. Словарь-справочник по педагогике / авт.-состав. В. А. Мижериков; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. Москва: ТЦ Сфера, 2004. 448 с.
226. Словник української мови: в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1977. Т. 8: Природа–Ряхтливий. 927 с.
227. Словник української мови: в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1974. Т. 5: Н–О. 840 с.
228. Слюсаренко Н. В., Навроцкая М. М. Проблемы развития имиджа педагога. *Современные проблемы гуманитарных и социальных наук: материалы Междун. научно-практ. конф. (Астана, 13 декабря 2017 г.)* Астана: Евразийский гуманитарный институт, 2017. С. 25–28.

229. Слюсаренко Н. В., Навроцкая М. М. Теоретические аспекты имиджа педагога. *Педагогические основы становления субъектности в образовательном пространстве: проблема, поиск, решение: материалы III Межд. научн.-практ. конф.* (Биробиджан, 29 октября 2014 г.). Биробиджан: ФГБОУ ВПО «ПГУ им. Шолом-Алейхема», 2014. С. 165–168.

230. Смирнова Н. Е. Имидж учителя. *Лучшие страницы педагогической прессы*. 2001. № 5/6. С. 76–80.

231. Совершенство работы по повышению квалификации педагогических кадров. Киев: ЦИУУ, 1984. 111 с.

232. Сорока О. В. Арт-терапія як фактор збагачення творчості вчителя початкової школи. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2012. Вип. 64. С. 145–151.

233. Сперанська-Скарга М. А. Педагогічні умови формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя-філолога в позанавчальній діяльності. *Науковий вісник Донбасу*. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2010_1_12 (дата звернення 26.07.2017).

234. Спиллейн М. Создайте свой имидж : пер. с англ. Москва: ОЛМА-пресс, 1996. 166 с.

235. Степанюк А. В. Підготовка майбутніх учителів до формування біоетичних знань школярів. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Вип. 25. С. 125–131.

236. Строев К. Ф. Краеведение. Москва: Просвещение, 1967. 143 с.

237. Сулова Л. П. У каждого своя аура. *Учительская газета*. 2002. 3 января. С. 5–6.

238. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы. Москва: Просвещение, 1973. 204 с.

239. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Київ: Рад. школа, 1976. Т. 4. 640 с.

240. Сущенко Л. О. Стимулювання професійного самовдосконалення вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Університет менеджменту освіти АПН України. Київ, 2009. 22 с.

241. Сущенко Т. І Концепція розвитку післядипломної педагогічної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2007. № 1 (10). С. 23–27.

242. Тарасенко Н. А. Формирование индивидуального имиджа преподавателя вуза: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Оренбургский гос. пед. ун-т. Оренбург, 2002. 173 с.

243. Теорія потреб Маслоу. URL: <http://referat-ok.com.ua/ekonomichna-teoriya/teoriya-potreb-maslou> (дата звернення 18.10.2017).

244. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / Є. Р. Чернишова, Н. В. Гузій, В. П. Ляхоцький та ін. ; за наук. ред. Є. Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менеджмент. освіти». Київ: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. 230 с.

245. Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя: Просвіта, 2009. 268 с.

246. Технологія формування іміджу вчителя. *Завуч*. 2012. № 22 (496), листопад. С. 25.

247. Тимошенко В. В. Педагогічний імідж викладача ВНЗ як частина професійної компетенції. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 2. С. 196–200.

248. Тихомиров О. К. Информатика и новые проблемы психологической науки. *Вопросы философии*. 1986. № 7. С. 39–52.

249. Троцко А. В., Трубавина И. Н. Теория и методика делового общения. Харків: ХГПУ им. Г. С. Сковорды, 1999. 110 с.

250. Тур Р. Й. Педагогічна рефлексія – основа формування творчого саморозвитку особистості. *Управління школою*. Харків, 2004. № 13. С. 22–24.

251. Умова. URL: <https://sci.house/kriminologiya-kniga-scibook/umova.html> (дата звернення 24.05.2017).

252. Уотсон Дж. Психология как наука о поведении. *Основные направления психологии в классических трудах. Бихевиоризм* / предисловие, комментарии ст. А. А. Карелина. Москва: ООО «Издательство АСТ-ЛТД», 1998. С. 251–672. URL: <http://spppb.ru/Watson.pdf> (дата звернення 6.07.2017).

253. Утлик Є. П. Практическая психология имиджа. *Вестник университета. Серия: Психология и управление персоналом*. Москва: Государственный университет управления, 1999. № 1. С. 5–17.

254. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения : в 6-ти т. / АПН СССР. Москва: Педагогика, 1988. Т. 1. 295 с.

255. Фадєєва М. В. Психологічні умови підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до формування позитивного іміджу освітньої організації: автореф. дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.07 / Ун-т менедж. освіти. Київ, 2010. 19 с.

256. Философия и методология науки: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / под ред. В. И. Купцова. Москва: Аспект Пресс, 1996. 551 с.

257. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л. Ф. Илличев, П. М. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва: Сов. Энциклопедия, 1983. 840 с.

258. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ: Академія, 2001. 528 с.

259. Харламов И. Ф. Педагогика: учеб. пособие. Москва: Гардарики, 2000. 519 с.

260. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Слово, 2004. 240 с.

261. Цицерон М. Т. О старости. О дружбе. Об обязанностях. Москва: Наука, 1974. 246 с. (Литературные памятники).

262. Чайка В. М., Петрова Н. М. Інтелектуальна культура вчителя як фактор інновацій у педагогічній діяльності: монографія. Тернопіль: ТНПУ, 2014. 308 с.

263. Чебикін О. Я., Ковальова О. О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу: монографія. Одеса: Півд. наук. центр АПН України, 2009. 223 с.

264. Черенков А. П. Информационные системы для экономистов: учеб. пособие. Москва: Экзамен, 2002. 192 с.

265. Чернега О. А. Формування педагогічної майстерності майбутнього інженера-педагога засобами майстер-класу. *Вища школа. Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2009. Вип. 47. С. 92–98

266. Черновол-Ткаченко Р. І. Імідж сучасної освітньої установи. *Управління школою*. 2006. № 19–21. С. 92–95.

267. Чернокозова В. М., Чернокозов І. І. Етика вчителя. Київ: Радянська школа, 1969. 224 с.

268. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. Харків: Прапор, 2004. 640 с.

269. Шепель В. М. Имиджелогия: секреты личного обаяния. 2-е изд, перераб. и доп. Москва: Культура и спорт, 1997. 382 с.

270. Шепель В. М. Имиджелогия: секреты личного обаяния. Москва: ЮНИТИ, 1994. 320 с.

271. Шепель В. М. Имиджелогия. Как нравиться людям. Москва: Народное образование, 2002. 576 с.

272. Шепель В.М. Настольная книга бизнесмена и менеджера. Москва: Финансы и статистика, 1992. 238 с.

273. Шепель В.М. Ортобиотика: слагаемые оптимизма. Москва: Авицена, 1996. 295 с.

274. Шеремет П. М. Розвиток професійного іміджу вчителя історії системі післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 /

Льотна академія національного авіаційного університету. Кропивницький, 2018. 20 с.

275. Штофф В. А. Роль модели в познании. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1963. 128 с.

276. Ягупов В. В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Київ, 2015. Т. 175. С. 22–28.

277. Ягупов В. В. Семінарське заняття як метод навчання. Методика проведення семінару. URL: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=189 (дата звернення 02.12.2016).

278. American Pedagogics in the Present Times. N.Y.: Pantheon, 1989. 434 p.

279. Andersen J. T. Teaching as a predictor of teacher effectiveness. *Communication Year Book*. NJ: Transection Books, 1979. P. 543–559.

280. Bird P. Sell yourself. Persuasive tactics to boost your image. London: Groom Helm, 1999. 398 p.

281. Bondarenko V. Theoretical and methodological analysis of the structural components of the teacher professional image. *Vyznam l'udskeho potencialu v regionalnom rozvoji* 3. rocnik. Zbornik vedeckych prac z medzinarodnej vedeckej konferencie. 2013. P. 166–174.

282. Boulding K. E. The Image: Knowledge in Life and Society. N.Y., 1956. 128 p.

283. Bryant J. E. Sport Management Perspectives Sport Management and the Interdependence With Sport Sociology: Sport as a Social Product. *Jurnal of sports menegment*. 2009. Vol. 7. P. 194–198.

284. Chevalier Y. Le nouveau est-il vraiment nouveau. *Le Français dans le Monde*. 2002. No. 323. P. 132–136.

285. Martín S., Miguel A. El profesor de E/LE: personalidad, motivación y eficacia, en Ogigia. *Revista Electrónica de Estudios Hispánicos*. 2007. No. 1. P. 17–30.

286. Stark M. Creating a Positive Professional Image. *Harvard Business School Working Knowledge*. 2005. June 20. URL: <http://hbswk.hbs.edu/item/4860.html> (дата звернення 14.04.2017).

287. Veen W., Lam I., Taconis R. A virtual workshop as a tool for collaboration: towards a model of telematic learning environments. *Computer & Education: An International Journal*. 1998. Vol. 30, no. 1/2. P. 31–39.

288. Webster International Dictionary. The English Language. 2nd ed. London: Penguin Books, 2002.

ДОДАТКИ

Додаток А

Сутність понять «формування» та «розвиток»

Джерело	Визначення поняття «формування»	Визначення поняття «розвиток»
Шапар В.Б.	Підкріплення поведінки, яка все більше і більше наближається до бажаної	Сукупність знань, умінь і розумових дій, які сформувалися при їх засвоєнні
Словник української мови	Виробляти в кому-небудь певні якості, риси характеру та ін.	Процес в результаті якого відбувається зміна якогось чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого.
Короткий словник актуальних педагогічних термінів	Процес становлення людини як соціальної істоти під впливом усіх без винятку факторів – екологічних, соціальних, економічних, ідеологічних, психологічних і т.п.	Становлення і формування під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване навчання й виховання.
Максимюк С.П.	Становлення людини як соціальної істоти, вона є змістом усього.	Безперервний процес, що виявляється в кількісних змінах людської істоти.
Фіцула М.М.	Становлення людини як соціальної істоти внаслідок впливу середовища і виховання на внутрішні сили розвитку.	Процес становлення та формування її особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване виховання та навчання.
Волкова Н.П.	Процес соціального розвитку молодшої людини, становлення її як суб'єкта діяльності, члена суспільства, громадянина.	Процес становлення особистості, вдосконалення її фізичних та духовних сил під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких найважливішими є цілеспрямоване виховання й навчання.

Джерела: [30; 92; 111; 226; 227; 258; 268].

Додаток Б

Тематика випускних робіт та рефератів*

1. Сучасний імідж педагога-вихователя.
2. Особистісний імідж сучасного педагога закладу загальної середньої освіти.
3. Позитивний імідж сучасного учителя.
4. Імідж як показник педагогічної майстерності вчителя закладу загальної середньої освіти.
5. Психолого-педагогічні чинники професійного іміджу учителя.
6. Імідж педагога в освітньому просторі.
7. Розвиток професійного іміджу педагога в умовах закладу загальної середньої освіти.
8. Манера спілкування як складова професійного іміджу педагога.
9. Позитивний і негативний імідж вчителя.
10. Теоретичні і методичні засади розвитку професійного іміджу педагога.
11. Візуальний імідж вчителя.
12. Особливості професійного іміджу вчителя початкових класів.
13. Соціально-психологічні чинники професійного іміджу педагога.
14. Професійний імідж педагога очима учня.
15. Імідж педагога як запорука успішної професійної діяльності.
16. Взаємозв'язок іміджу та професійної компетентності педагога.
17. Складові іміджу сучасного вчителя.
18. Імідж сучасного вчителя очима батьків учнів.
19. Імідж педагога як феномін соціального сприйняття.
20. Імідж сучасного вчителя та його вплив на ефективність педагогічної діяльності.
21. Імідж педагога в соціальних мережах.
22. Технологія побудови іміджу вчителя.
23. Виховний потенціал іміджа педагога.
24. Гуманістичний імідж педагога і чинники впливу на нього.
25. Імідж педагога як фактор здоров'язбереження суб'єктів освітнього процесу.

* Розроблено автором.

Додаток В
Анкета для педагогів*

ПІБ _____
Стать жіноча чоловіча _____
Який предмет викладаєте? _____
Яку посаду обіймаєте? _____
Педагогічний стаж роботи _____
Категорія _____

1. На Вашу думку, що таке імідж?

2. Помічали Ви таке поняття як «імідж педагога» в літературних джерелах, якими користуєтесь?

Так Ні

3. Які складові, на Вашу думку, входять до іміджу педагога?

4. Як Ви вважаєте, чи достатньо розвинутий Ваш професійний імідж?

Так Ні Не знаю

5. Що на Вашу думку, потрібно робити для розвитку професійного іміджу?

6. Чи вмієте Ви презентувати себе? Як Ви це робите?

7. Для розвитку професійного іміджу Вам можливо щось заважає, що саме?

8. Чи хотіли б Ви розвивати свій професійний імідж?

Так Ні Не знаю

* Розроблено автором.

Додаток Г
Карта експерта*

Критерії, показники	Експерти		
	1	2	3
Мотиваційний			
оцінка реалізації потреб педагогів у розвитку й саморозвитку;			
мотивація досягнення успіху педагога.			
Когнітивний			
оволодіння цілісними знаннями з проблеми професійного іміджу, його структури і функцій;			
знання основ технологій розвитку власного іміджу.			
Діяльнісний			
уміння аналізувати власну професійну діяльність та розробляти стратегію розвитку власного іміджу;			
уміння створювати привабливий імідж, який спрямований на розкриття внутрішнього образу.			

* Розроблено автором.

Додаток Д

Оцінка реалізації потреб педагогів у розвитку й саморозвитку

ПІБ _____

Стать жіноча чоловіча _____

Який предмет викладаєте? _____

Яку посаду обіймаєте? _____

Педагогічний стаж роботи _____

Категорія _____

Відповідаючи на запитання анкети, поставте, будь ласка, бали, що відповідають Вашій думці:

- 5 — якщо дане твердження повністю відповідає дійсності;
- 4 — скоріше відповідає, чим ні;
- 3 — і так, і ні;
- 2 — скоріше не відповідає;
- 1 — не відповідає.

1. Я прагну вивчити себе ___
2. Я залишаю час для розвитку, як би не був зайнятий справами ___
3. Виникаючі перешкоди стимулюють мою активність ___
4. Я шукаю зворотний зв'язок, тому що це допомагає мені пізнати й оцінити себе ___
5. Я рефлексую свою діяльність, виділяючи для цього спеціальний час ___
6. Я аналізую свої почуття й досвід ___
7. Я багато читаю ___
8. Я широко дискутую з питань, що цікавлять мене ___
9. Я вірю у свої можливості ___
10. Я прагну бути більш відкритою людиною ___
11. Я усвідомлюю той вплив, що справляють на мене оточуючі люди ___
12. Я керую своїм професійним розвитком й одержую позитивні результати ___
13. Я одержую задоволення від освоєння нового ___
14. Зростаюча відповідальність не лякає мене ___
15. Я позитивно б поставив(лась)ся до просування по службі ___

Підрахуйте загальну суму балів. Якщо у Вас набралось 55 і більше балів, виходить, Ви активно реалізуєте свої потреби в саморозвитку; набравши під 36 до 54 балів, Вам доведеться визнати, що у Вас відсутня сформована система саморозвитку; нарахувавши від 15 до 35 балів, Ви повинні зрозуміти, що перебуваєте в стадії зупиненого саморозвитку.

Джерело: [129].

Чи прагнете Ви успіху?

ПІБ _____

Стать жіноча чоловіча _____

Який предмет викладаєте? _____

Яку посаду обіймаєте? _____

Педагогічний стаж роботи _____

Категорія _____

Інструкція:

В опитувальнику, що Вам пропонується, прочитайте уважно кожну з 41 пропозицій і оцініть, наскільки зміст цих пропозицій відповідає тому, що Ви звичайно думаєте, робите, переживаєте. Якщо Ви згодні з наведеним твердженням, поставте знак «+» (або «пташку») проти номера твердження у відповідному стовпчику бланка відповідей. Якщо Ви не згодні, то поставте такий самий знак в інший стовпчик.

1. Коли є вибір між двома варіантами, його краще зробити якнайшвидше, ніж відкласти на невизначений час.

2. Я легко дратуюсь, коли розумію, що не можу на всі 100% виконати завдання.

3. Коли я працюю, це має такий вигляд, начебто це справа всього мого життя.

4. Коли виникає проблемна ситуація, я найчастіше приймаю рішення одним з останніх.

5. Коли в мене два дні підрід немає справи, я втрачаю спокій.

6. У деякі дні мої успіхи нижчі за середні.

7. Стосовно себе я більш суворий, ніж стосовно інших.

8. Я доброзичливіший за інших.

9. Коли я відмовляюся від важкого завдання, я потім суворо засуджую себе, тому що знаю, що в ньому домігся б успіху.

10. У процесі роботи я маю потребу в невеликих паузах відпочинку.

11. Ретельність – це не основна моя риса.

12. Мої досягнення в праці не завжди однакові.

13. Мене більше приваблює інша робота, ніж та, якою я зайнятий.

14. Догана стимулює мене сильніше, ніж схвалення.

15. Я знаю, що мої колеги вважають мене діловою людиною.

16. Перешкоди роблять мої рішення твердішими.

17. У мене легко викликати честолюбство.

18. Коли я працюю без натхнення, це звичайно помітно.

19. При виконанні роботи я не розраховую на допомогу інших.

20. Іноді я відкладаю те, що повинен був зробити зараз.

21. Потрібно покладатися тільки на самого себе.

22. У житті мало речей важливіших за гроші.

23. Завжди, коли маю виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю.

24. Я менш честолюбний, ніж інші.

25. Наприкінці відпустки я звичайно радію, що незабаром вийду на роботу.

26. Коли я схильний до роботи, я роблю її краще і кваліфікованіше, ніж інші.

27. Мені простіше й легше спілкуватися з людьми, що можуть завзято працювати.

28. Коли в мене немає справ, я почуваюся недобре.

29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим.

30. Коли мені доводиться приймати рішення, я намагаюся робити це якнайкраще.

31. Мої друзі іноді вважають мене ледачим.

32. Мої успіхи певною мірою залежать від моїх колег.

33. Безглуздо протидіяти волі керівника.

34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.

35. Коли щось негаразд, я стаю нетерплячим.

36. Я звичайно звертаю мало уваги на свої досягнення.
 37. Коли я працюю разом із іншими, моя робота дає кращі результати, ніж робота інших.
 38. Багато чого, за що я беруся, я не доводжу до кінця.
 39. Я заздрю людям, що не дуже завантажені роботою.
 40. Я не заздрю тим, хто прагне влади й посади.
 41. Коли я впевнений, що йду правильним шляхом, для доведення своєї правоти я вдаюся до виняткових заходів.

Бланк відповідей для оцінки мотивації до досягнення мети – до успіху

Питання	Так	Ні	Питання	Так	Ні
1			21		
2			22		
3			23		
4			24		
5			25		
6			26		
7			27		
8			28		
9			29		
10			30		
11			31		
12			32		
13			33		
14			34		
15			35		
16			36		
17			37		
18			38		
19			39		
20			40		
			41		

Нарахуйте собі по одному балу:
 за кожен відповідь «Так» на запитання 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41

і за відповідь «Ні» на запитання 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39.

Підрахуйте загальну суму балів. При інтерпретації результатів тестування можна орієнтуватися на таку шкалу:

Якщо випробуваний набрав не більш 10 балів, то його мотивація до успіху невисока.

Якщо сума балів перебуває в інтервалі від 11 до 21, то можна говорити про середню вираженість мотивації до досягнення успіху.

Сума балів випробуваного 22 і більше свідчить про високу мотивацію до досягнення успіху.

Джерело: [117].

Додаток Е Інтерв'ю*

ПІБ _____
Стать жіноча чоловіча _____
Який предмет викладаєте? _____
Яку посаду обіймаєте? _____
Педагогічний стаж роботи _____
Категорія _____

Питання для інтерв'ювання

1. Як Ви розумієте поняття «імідж педагога»?

2. Які складові, на Вашу думку, сприяють розвитку професійного іміджу?

3. Яку роль відіграє імідж у професійній діяльності педагога?

* Розроблено автором.

Додаток 3
Портрет професійного іміджу педагога*

ПІБ _____
Стать жіноча чоловіча _____
Який предмет викладаєте? _____
Яку посаду обіймаєте? _____
Педагогічний стаж роботи _____
Категорія _____

Скласти портрет професійного іміджу педагога

Психологічна характеристика

Інтелектуальна характеристика

Культурна характеристика

* Розроблено автором.

Додаток К Тести оцінки іміджу

Додаток К.1 Тест оцінки іміджу для жінок

ПІБ _____
 Який предмет викладаєте? _____
 Яку посаду обіймаєте? _____
 Педагогічний стаж роботи _____
 Категорія _____

Дайте відповідь «так» або «ні» на наступні питання та поставте біля номера питання знак «+» або «-».

1. Витрачаєте Ви на себе менше 15 хвилин, збираючись вранці на роботу?
2. Чи носите Ви сережки кожен день?
3. Чи ходите Ви до перукарні, кожні 6 - 8 тижнів, а в ідеалі - через 4 тижні?
4. Чи витрачаєте щодня більше 10 хвилин на те, щоб Ваша зачіска виглядала чудово?
5. Чи користуєтеся Ви лаком для нігтів, який підходить до Вашого одягу або відповідає кольору губної помади?
6. Чи робите Ви манікюр щотижня?
7. Наносите Ви макіяж кожен день або тільки перед тим як піти в гості?
8. Поправляє Ви макіяж протягом дня?
9. Чи знаєте Ви різницю між 5 і 20 ден?
10. Ваш одяг в основному блакитного, сірого кольору або інших нейтральних тонів?
11. Чи носите Ви ремінь разом зі спідницею?
12. Чи знаєте, оптимальну довжину своєї спідниці для ділових зустрічей?
13. Дотримуєтесь Ви ділового стилю в одязі?
14. Чи носите Ви влітку сукні та блузи без рукавів?
15. Якщо Ви невисокого зросту, носите Ви високі підбори, щоб здаватися вище?
16. Зберігаються Ваші туфлі в шафі зі вставленими колодками?
17. Одягаєтесь Ви інакше, якщо у Вас призначена важлива зустріч?
18. Ваші туфлі, сумка, годинник хорошої якості?

Ключі

Відповіді «так» на запитання № 2,3,6,7,8,9,10,11,12,13,16,17,18.

Відповіді «ні» на питання № 1,4,5,14, 15.

Інтерпретація.

14-16 балів, з вашим іміджем все в порядку;

9-14 балів пора переглянути свої погляди на імідж;

до 9 балів ваш імідж заважає просуватися по службі.

Додаток К.2

Тест оцінки іміджу для чоловіків

ПІБ _____
 Який предмет викладаєте? _____
 Яку посаду обіймаєте? _____
 Педагогічний стаж роботи _____
 Категорія _____

Дайте відповідь «так» або «ні» на наступні питання і поставте біля номера питання знак «+» або «-».

1. Чи має для Вас значення, яка у вас нижня білизна, якої вона довжини і свіжості?
2. На свою першу ділову зустріч, надягнете Ви яскраву краватку?
3. Чи надають мужності вашому виду велика кількість волосся на переніссі?
4. Коли Ви схрещує ноги, видно, що у вас короткі шкарпетки?
5. Ваша мати подарувала вам краватку (або щось ще), яка Вам не подобається. Ви носите її?
6. Ви купуєте нові речі тільки тоді, коли зношуються старі?
7. Ви купуєте заздалегідь підібрані один до одного сорочки і краватки (аксесуари)?
8. У той день, коли у Вас призначена важлива зустріч, Ви одягаєтеся інакше, ніж зазвичай?
9. Ви одягаєте влітку під костюм сорочку з коротким рукавом, для того щоб було прохолодніше?
10. Вважаєте Ви прасувальний прес (праска) для брюк більш важливим для життя, ніж мікрохвильова піч?
11. Останні 10 років Ви завжди причісуєтеся в одному стилі?
12. Ви чистите свою взуття тільки тоді, коли помітите, що воно дуже брудне?
13. Ви користуєтеся одноразовими ручками?
14. Подивіться на свої руки і нігті. Як ви думаєте, чи викличе враження на вашого начальника їх стан?
15. Вішаєте Ви свої костюми на дротові вішалки?
16. Якщо у вашій сорочки одинарні манжети з гудзиками, але є також отвори для запонок, чи будете Ви носити запонки?
17. Ваш годинник частково зроблений з пластика або має яскраво забарвлені деталі?
18. Ваша вага змінюється, але все одно Ви носите свій костюм, який щільно на вас сидить, як нагадування про необхідність стежити за калоріями?
19. Ваша робота вимагає постійних контактів один на один. Чи приймаєте Ви особливі заходи для того, щоб бути впевненим, що ваша особиста гігієна на вищому рівні?
20. Чи любите Ви носити кольорові, яскраві шкарпетки для того, щоб висловити свою індивідуальність?

Ключі

Відповіді «так» на запитання № 7,9,13,18

Відповіді «ні» на питання № 1,2,3,4,5,6,8,10,11,12,14,15,16,17,19.

Інтерпретація.

Чоловічий варіант: 14-19 балів - імідж в порядку; 9 -14 балів - пора переглянути; до 9 балів - ваш імідж завдає шкоди кар'єрі.

Джерело: [234].

Додаток Л

Програма спецкурсу

«Розвиток професійного іміджу педагога»*

Пояснювальна записка

Серед напрямів модернізації системи післядипломної освіти, окреслених у Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про вищу освіту», у Національній доктрині розвитку освіти України XXI століття та ін., одним із актуальних постає завдання інтеграції в європейський простір. У зв'язку з цим особливого значення надається досягненню викладачами навчальних закладів найвищого рівня професіоналізму. Від конструктивного вирішення цієї проблеми залежить прикінцевий результат у здійсненні розпочатих інноваційних перетворень у галузі професійного навчання освітян нашої країни. Від цього залежить і розвиток професійного іміджу сучасного педагога, зокрема у післядипломній освіті.

Імідж є найважливішим чинником успіху у професійній діяльності фахівця. Імідж – це комплекс вражень, які справляє людина на оточуючих. Під іміджем розуміють систему зовнішніх характеристик людини, для того щоб підкреслити або ж створити унікальність особистості. Акцент робиться на зовнішній вигляд, тому що він необхідний для представлення внутрішнього ядра людини, її інтелектуальних і моральних особливостей.

Сьогодні професійний імідж фахівця стає тим основним ресурсом, що забезпечуватиме як високий престиж й успішність функціонування системи освіти загалом, так і конкретного закладу освіти, зокрема. Імідж сучасного педагога це не тільки зовнішній вигляд, а й особисте мислення, учинки, дії, мистецтво говорити і слухати, здатність підкреслювати свою специфічність та індивідуальність. Те, як вчителя сприймають оточуючі, здебільшого залежить саме від його іміджу. З огляду на це перед сучасним педагогом постає завдання у створенні власного образу та професійного іміджу, що дає змогу бути високо компетентним і прикладом для наслідування.

Мета спецкурсу – поглиблення знань слухачів системи післядипломної педагогічної освіти з теоретичних і практичних питань іміджу педагога, розробка програми його подальшого розвитку чи корекції.

Завдання спецкурсу:

1. Поглибити знання педагогічних працівників з розвитку професійного іміджу педагога.
2. Ознайомити з поняттями: «імідж», «імідж педагога».
3. Розкрити складові професійного іміджу педагога, навчити само презентації.
4. Надати методичні рекомендації щодо подальшого розвитку професійного іміджу педагога.
5. Скласти програми подальшого розвитку або корекції професійного іміджу кожного фахівця.

Програма спецкурсу передбачає лекційні та практичні заняття, на яких, окрім повідомлення теоретичного матеріалу, передбачено діагностику рівня розвитку іміджу, виконання практичних завдань. Ефективність спецкурсу зумовлена поєднанням різних методів і прийомів (ігри, логічні задачі, ситуаційні завдання та ін.). Програмою спецкурсу передбачена також самостійна робота. Контроль засвоєння отриманого матеріалу відбувається у формі опитування, тестування.

Результатами впровадження спецкурсу мають стати:

- поглиблення теоретичних знань педагогів про сутність поняття «імідж педагога»;

- вироблення в учителів умінь та навичок діагностики іміджу педагога, переосмислення відповідності використовуваних методів, прийомів та засобів своїм особливостям;

- ознайомлення з інноваційними педагогічними технологіями та методиками з метою вибору найбільш ефективних, оптимальних для кожного вчителя;

- формування умінь та навичок розвитку професійного іміджу педагога, складання програми їхнього подальшого удосконалення.

Упровадження даної програми забезпечує можливість:

- розуміння педагогами понять «імідж», «імідж педагога»;

- усвідомлення актуальності розвитку власного іміджу педагога з метою покращення, оптимізації педагогічної діяльності;

- опрацювання основних методик діагностики типу, рівнів розвитку іміджу педагога;

- переосмислення власного професійного досвіду, усталеної системи дій;

- знання про основні методи та засоби розвитку власного іміджу педагога;

- розуміння потреби у творчості, звернення до інноваційної діяльності як якісно нового рівня розвитку іміджу педагога.

Здобуті у процесі навчання знання, уміння, навички дають змогу педагогам:

- діагностувати свої індивідуальні особливості;

- діагностувати рівень розвитку професійного іміджу педагога;

- переосмислити використовувані методи, прийомиздійснення педагогічної діяльності відповідно до своїх індивідуальних особливостей, свого іміджу;

- покращити, оптимізувати свою професійну діяльність;

- засвоїти методи, засоби розвитку професійного іміджу педагога;

- підвищити самооцінку завдяки результативності власної педагогічної діяльності.

Спецкурс розрахований 60 годин, із них: 10 – лекції, 30 – практичні заняття, 20 – самостійна робота.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назви змістових тем	Кількість годин				
	Очно-заочна форма				
	Усього	у тому числі			
л.		пр.	всього ауд.	с.р	
1	2	3	4	5	6
Настановне заняття	1	1		1	
Вхідне діагностування	2		2	2	
Тема 1. Теоретичні основи іміджу педагога	11	2	4	6	5
1.1. Розвиток позитивного іміджу педагога			2	2	
1.2. Функції іміджу особистості			2	2	

Продовження табл.

Тема 2. Складові професійного іміджу педагога	17	4	8	12	5
2.1. Зовнішній вигляд педагога			2	4	
2.2. Комунікативна складова іміджу педагога			2	4	
2.3. Внутрішній образ педагога			4	4	
Тема 3. Самопрезентація як засіб розвитку професійного іміджу педагога	11	2	4	6	5
Тема 4. Технології розвитку іміджу педагога	10	1	4	5	5
Вихідне діагностування, захист проектів	8		8	8	
Всього	60	10	30	40	20

АНОТАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ ТЕМ

Тема 1. Теоретичні основи іміджу педагога

1.1. Розвиток позитивного іміджу педагога.

Сутність понять «імідж», «педагог», «імідж педагога». Проблеми іміджу. Різноманітні емпіричні дослідження, що орієнтуються на розкриття змісту ознак іміджу, процесу його розвитку та дискредитації.

1.2. Компоненти в структурі іміджу особистості.

Функції іміджу (ціннісні та технологічні; психологічного захисту, соціального тренінгу, соціально-символьного впізнавання). Компоненти в структурі іміджу (когнітивний, емоційний, функціонально-комунікативний; зовнішній, процесуальний, внутрішній). Педагогічна майстерність педагога – вищий рівень розвитку професіоналізму, результат педагогічного досвіду і творчого саморозвитку.

Література

1. Горovenko O. A. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя засобами самопрезентації. Харків: Основа, 2013. 112 с.
2. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача: навчальний посібник. Харків: Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.
3. Калюжный А. А. Психология формирования имиджа учителя. Москва: Владос, 2004. 222 с.
4. Ковальова О. О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу у майбутніх педагогів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2007. 20 с.
5. Кононенко А. О. Психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечнікова. Одеса, 2003. 20 с.

6. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал. Москва: Дело, 1994. 128 с.

7. Николаєску І. О. Розвиток професійного іміджу соціального педагога в післядипломній освіті: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2011. 20 с.

8. Шепель В. М. Имиджология. Как нравиться людям. Москва: Народное образование, 2002. 576 с.

Тема 2. Складові професійного іміджу педагога

2.1. Зовнішній вигляд педагога.

Зовнішній образ педагога. Стиль одягу, його доповнення, вибір взуття. Правильність нанесення макіяжу. Вибір зачіски, що підходить саме для обраного середовища й обставин.

2.2. Комунікативні складові іміджу педагога.

Види передачі інформації (вербальний та невербальний). Невербальне спілкування (експресія жестів, міміка, погляд, доторкання). Характеристика мови.

2.3. Внутрішній образ педагога.

Позитивний імідж педагога через зовнішню і внутрішню привабливість. Внутрішній образ (Я-концепція, інтуїція, критичне мислення, рефлексія, здоров'я педагога та ін.). Залежність внутрішнього образу від специфіки та технологій формування Я-концепції особистості. Компоненти Я-концепції (когнітивний, оцінювальний, поведінковий). Педагогічна рефлексія як усвідомлення вчителем себе самого як суб'єкта діяльності: своїх особливостей, здібностей, того, як його сприймають учні, батьки, колеги, адміністрація. Умови професійного здоров'я педагога, яке може бути збережене, зміцнене лише за наполегливої праці над собою, вироблення звички до самодисципліни і самообмежень.

Література

1. Амонашвілі Ш. А. Педагогічне спілкування. Москва: Академія, 2009. 230 с.
2. Горovenko O. A. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя засобами самопрезентації. Харків: Основа, 2013. 112 с.
3. Горелов И. Н. Невербальные коммуникации. Москва: Речь, 2010. 104 с.
4. Педагогічна майстерність: хрестоматія: навчальний посібник / Зязюн І. А. та ін.; за ред. І. А. Зязюна. Київ: СПД Богданова А. М. 2002. 462 с.
5. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении. Москва: Просвещение, 1987. 190 с.
6. Курлянд З. Н. Методика діагностики і формування професійної усталеності майбутніх учителів. Одеса, 1993. 242 с.
7. Лабунская В. А., Менджерицкая Ю. А., Бреус Е. Д. Психология затрудненного общения. Теория. Методика. Диагностика. Коррекция: учебное пособие для студентов вузов. Москва: Академия, 2001. 288 с. (Высшее образование).
8. Петрова Е. А. Жести у педагогічному процесі. Москва: Вища школа, 2006. 132 с.
9. Сагач Г. М. Вибрані твори: в 5 т. Рівне: ПП ДМ, 2006. Т. 1: Риторика: «Златоуст». 288 с.

Тема 3. Самопрезентація як засіб розвитку професійного іміджу педагога

Сутність поняття «самопрезентація». Критерії особистісної поведінки педагога (моральна бездоганність, уміння враховувати конкретну ситуацію, дотримання шляхетної мети та ін.). Значення для самопрезентації зовнішнього вигляду, мовленнєвої діяльності та

комунікативної поведінки педагога. Сприйняття педагога оточуючими в залежності від його самопрезентації.

Література

1. Горovenko O. A. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя засобами самопрезентації. Харків: Основа, 2013. 112 с.
2. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / пер с англ. А. Д. Ковалева. Москва: Канонпресс-Ц: Кучково-поле, 2000. 302 с.
3. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни. *Современная зарубежная социальная психология*. Москва, 1984. С. 188–196.
4. Калюжный А. А. Психология формирования имиджа учителя. Москва: Владос, 2004. 222 с.
5. Ковальова О. О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу у майбутніх педагогів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2007. 20 с.
6. Михайлова Е. В. Обучение самопрезентации: учебное пособие. Москва: ГУ ВШЭ, 2006. 167 с.
7. Педагогічна майстерність: хрестоматія: навчальний посібник / Зязюн І. А. та ін.; за ред. І. А. Зязюна. Київ: СПД Богданова А. М. 2002. 462 с.
8. Шепель В. М. Имиджология. Как нравиться людям. Москва: Народное образование, 2002. 576 с.

Тема 4. Технології розвитку іміджу педагога

Засоби розвитку іміджу. Стратегія розвитку власного іміджу. Шляхи формування позиції «сам собі іміджмейкер». Самопроекування позитивного іміджу. Корекція професійного іміджу. Навички самопізнання, самоіміджування, проектування позитивного іміджу. Розвиток відповідального ставлення до індивідуальної моделі професійного іміджу, моделі поведінки, схеми самопрезентації.

Література

1. Горovenko O. A. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя засобами самопрезентації. Харків: Основа, 2013. 112 с.
2. Гузій Н. В. Педагогічний імідж і професійна культура. *Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики*: зб. наук. праць. Київ, 1997. С. 28–31.
3. Коханенко А. И. Имидж рекламных персонажей. Москва; Ростов н/д: Март, 2004. 144 с.
4. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал. Москва: Дело, 1994. 128 с.
5. Троцко А. В., Трубава И. Н. Теория и методика делового общения. Харків: ХГПУ им. Г. С. Сковорды, 1999. 110 с.
6. Чайка В. М., Петрова Н. М. Интеллектуальна культура вчителя як фактор інновацій у педагогічній діяльності: монографія. Тернопіль: ТНПУ, 2014. 308 с.

Орієнтовні запитання для підсумкового контролю

1. Розкрийте сутність поняття «імідж».
2. Розкрийте сутність поняття «педагог».
3. Розкрийте сутність поняття «імідж педагога».
4. З яких етапів складається процес розвитку іміджу?
5. Які функції іміджу?
6. Розкрийте структуру іміджу.
7. Які складові входять до іміджу педагога?
8. Які основні вимоги до зовнішнього вигляду педагога?
9. Який стиль одягу оптимальний для виконання професійних обов'язків педагога?
10. Який колір одягу повинен обирати педагог?
11. Яка повинна бути зачіска у педагога?
12. Яке взуття повинен носити педагог?
13. На які складові розподіляється комунікативне спілкування?
14. Що таке вербальне спілкування?
15. Що відноситься до характеристики мови?
16. Розкрийте поняття «конфлікт».
17. Які види конфліктів існують?
18. Що таке невербальне спілкування?
19. Що входить до невербального спілкування?
20. Що таке міміка?
21. Які бувають жести?
22. Які існують види поглядів?
23. Що таке внутрішній образ педагога?
24. Які складові входять до внутрішнього образу?
25. Що таке «Я-концепція»?
26. Що таке презентація?
27. Що таке самопрезентація?
28. Які критерії відносяться до особистості поведінки педагога?

Питання (теми) для самостійного опрацювання

1. Актуальність розвитку власного професійного іміджу педагога
2. Розвиток позитивного іміджу педагога
3. Самоімідж як умова розвитку особистості педагога
4. «Я-концепція» як невід'ємна частина іміджу педагога
5. Педагогічна етика як умова розвитку професійного іміджу педагога

Практичні завдання

«Кодекс поведінки педагога» (проводиться у формі гри).

Мета цього заняття: розробити кодекс поведінки педагога, виробити спільний погляд на цю проблему, надати психологічну підтримку всім учасникам гри щодо створення власного позитивного іміджу.

Робота в групах полягає, в тому, що в кожній групі пропонується за допомогою алгоритму гри створити і обговорити кодекс поведінки педагога.

Зразок алгоритму гри.

Ставлення до роботи:

- чи любить свою справу;
- психологічна налаштованість;
- емоційний фон роботи;
- компетентність;

- комунікабельність;
- наполегливість у досягненні мети;
- креативність.

Стосунки з колегами-педагогами:

- ставлення до колег;
- місце і визнання (статус) у педагогічному колективі.

Ставлення до учнів:

- створення ситуації успіху;
- стиль викладання;
- поведінка в конфліктній ситуації;
- вміння визнавати свої помилки;
- позиція щодо учнів.

Варіанти відповідей

Ставлення до роботи:

- любов до своєї роботи;
- відданість;
- старанність;
- готовність працювати;
- оптимізм, гордість за свою роботу;
- ерудованість, сприйняття всього нового;
- висока пізнавальна потреба;
- комунікабельність;
- чітке бачення досягнення своєї мети.

Стосунки з колегами-педагогами:

- чемність;
- повага;
- позитивне сприйняття школи;
- визнаний у колективі: порадник, професіонал.

Ставлення до учнів:

- спирається на позитив;
- бачить в учневі не об'єкт діяльності, а особистість;
- дослідник, вміє зацікавити;
- стриманий, уважний;
- вміє визнавати помилки;
- друг, наставник.

На завершальному етапі кожна група зачитує свої напрацювання, відбувається обговорення.

«Евристичність мислення»

Мета завдання: задачі виконуються для того щоб навчитися мислити по-новому, не шаблонно, не традиційно, оригінально.

Задача 1.

Зустрілися два чоловіки, друзі дитинства. Між ними відбулася така розмова:

- Скільки років ми не бачилися, а в моєму житті нічого не змінилося!
- А в мене вже дочка!
- І як її ім'я?
- Як і мамине.
- Скільки ж Оленці років?

Питання: Як чоловік дізнався ім'я дівчинки?

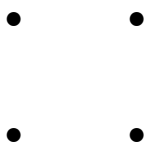
Задача 2.

Два чоловіки підійшли до ріки. Біля берега стояв човен у якому було місце лише для однієї людини. Вони обоє перепливли на човні річку і продовжили свій шлях.

Питання: Як вони це зробили?

Задача 3.

Як закреслити, не відриваючи олівця, чотири крапки квадрата трьома лініями і повернутися у вихідну позицію?

Ситуаційні завдання

Ситуація 1.

Перед початком класної години учень-підліток на запрошення класного керівника відповідає: «Мені це не треба», - і йде. Все це відбувається в коридорі в присутності інших учнів.

1. Визначте суперечності в кожній проблемній ситуації;
2. Приведіть обґрунтований приклад і проаналізуйте його.

Ситуація 2.

Учитель входить до класу. На дошці бачить написане прізвисько.

1. Визначте суперечності в кожній проблемній ситуації;
2. Приведіть обґрунтований приклад і проаналізуйте його.

Ситуація 3.

Світлана М. вчитися може тільки на «12». Весь другий семестр «валяла дурня». На останньому уроці, завершальної теми, була викликана до дошки. Відповідала ледве-ледве на «5». За семестр отримала «5». Світланка і її подруга починають вголос висловлювати невдоволення, кажуть зухвало, жують жуйку. Видаляти з класу не можна. Урок вести в такій обстановці теж не можливо.

1. Визначте суперечності в кожній проблемній ситуації;
2. Приведіть обґрунтований приклад і проаналізуйте його.

Ситуація 4.

П'ятикласник Павло С. постійно відволікається, приносить з дому різні дрібнички. На початку року вчитель попередив, що після 3-го зауваження все, чим грає учень, буде відібрано до приходу батьків або до кінця навчального року. Учень отримав 2 зауваження, після 3-го він відмовляється віддати вчителю те, чим грав.

1. Визначте суперечності в кожній проблемній ситуації;

2. Приведіть обґрунтований приклад і проаналізуйте його.

Ситуація 5.

На уроці літератури дається завдання: «Описати зовнішність людини». Учні приступають до роботи, а один учень запитує: «Все треба описувати?». «Так», - відповідає учитель. «А статеві органи?» - Не вгамовується учень.

1. Визначте суперечності в кожній проблемній ситуації;
2. Приведіть обґрунтований приклад і проаналізуйте його.

Ситуація 6.

Учень заважає вести урок. Йому запропоновано покинути клас. «Не піду», - відповідає він. Учитель запитує: «Може бути, мені вийти з класу?». А у відповідь чує: «Будь ласка, йди».

1. Визначте суперечності в кожній проблемній ситуації;
2. Приведіть обґрунтований приклад і проаналізуйте його.

* Розроблено автором

Додаток М

Праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Навроцька М. М. Імідж педагога як психолого-педагогічна проблема. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. Вип. 21. С. 164–170.
2. Навроцька М. М. Самопрезентація як засіб розвитку професійного іміджу педагога. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. Вип. 23. С. 180–185.
3. Навроцкая М. М. Вербальные средства общения – составляющая имиджа педагога. *Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири*. Москва – Черногорск. № 3. 2014. С. 30–35.
4. Навроцька М. М. Педагогічна етика як умова розвитку позитивного педагогічного іміджу. *Международный научный альманах*. Таганрог-Херсон, 2014. Вип. 2 (20). С. 83–86.
5. Навроцька М. М. Імідж педагога в освітньому просторі. *Таврійський вісник освіти: науково-методичний журнал*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. № 1 (45). Ч. I. С. 8–12.
6. Навроцька М. М. Внутрішній образ як невід’ємна складова професійного іміджу педагога. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Вип. 27. С. 170–175.
7. Навроцька М. М. Спілкування як невід’ємна складова іміджу педагога. *Людознавчі студії: Серія: Педагогіка*. Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2015. Вип. 1/33. С. 209–217.
8. Навроцька М. М. Форми роботи з розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології: збірник наукових праць*. Херсон: Херсонський національний технічний університет, 2015. Вип. 1 (12). С. 22–25.
9. Навроцька М. М. Аналіз сучасного стану розвитку професійного іміджу педагога. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 29. С. 153–158.
10. Навроцька М. М. Педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога в післядипломній освіті. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 32. С. 108–113.
11. Навроцька М. М. Критерії, показники та рівні розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 277. С. 183–187.
12. Навроцька М. М. Модель розвитку професійного іміджу педагога в последипломном образовании. *Доклады Казахской академии образования*. Казахстан, №1, 2018. С. 139–145.
13. Навроцька М. М. Аналіз експериментального дослідження розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 39. С. 159–164.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

14. Навроцька М. М. Тенденції розвитку іміджу загальноосвітнього навчального закладу. *Державно-громадське управління сучасним закладом освіти: мат. I Всеукр. наук.-метод. конф.* (Херсон, 1-2 листопада 2012 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. С. 141–145.

15. Навроцька М. М. Розвиток іміджевої культури керівника навчального закладу. *Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: управління інноваційними змінами*: мат. I Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 13-14 листопада 2013 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. С. 70–74.
16. Навроцька М. М. Роль невербальних засобів спілкування для формування іміджу педагога. *Виховання щасливої особистості у вимірі соціокультурних викликів*: мат. Регіон. наук.-метод. конф. (Херсон, 23 квітня 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 148–151.
17. Навроцька М. М. Використання педагогічних ідей К.Д. Ушинського при формуванні іміджу сучасного педагога. *Педагогіка К.Д. Ушинського: історія та сьогодення*: мат. Обласн. наук.-практ. конф. (Херсон, 15 травня 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 40–42.
18. Навроцька М. М. Самоімідж як умова розвитку особистості педагога. *Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика*: мат. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон, 18-19 вересня 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 133–135.
19. Слюсаренко Н. В., Навроцька М. М. Теоретические аспекты имиджа педагога. *Педагогические основы становления субъектности в образовательном пространстве: проблема, поиск, решение*: мат. III Межд. научн.-практ. конф. (Биробиджан, 29 октября 2014 г.). Биробиджан: ФГБОУ ВПО «ПГУ им. Шолом-Алейхема», 2014. С. 165–168.
20. Навроцька М. М. Розвиток позитивного іміджу педагога. *Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: розвиток творчого потенціалу дитини та педагога*: мат. II Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 4-5 листопада 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 148–153.
21. Навроцька М. М. Використання ідей Г. С. Костюка у процесі розвитку іміджу педагога. *Г. Костюк – видатний психолог сучасності: ідеї, пошуки, перспективи*: мат. Обласн. педаг. чит. (Херсон, 27 листопада 2014 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. С. 81–83.
22. Навроцька М. М. «Я-концепція» як невід’ємна частина іміджу педагога. *Випереджаюча освіта для сталого розвитку у системі інноваційної освітньої діяльності*: мат. Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 28 квітня 2015 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2015. С. 58–60.
23. Навроцька М. М. Потреби педагога щодо визнання та самоствердження в контексті ідей В.О. Сухомлинського. *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості*: збірник мат. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон, 24-25 вересня 2015 р.): в 2 ч. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Ч. II. С. 44–48.
24. Навроцька М. М. Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти і управління навчальними закладами*: мат. I Всеукраїнської наук.-метод. веб-конф. (Херсон, 23 грудня 2015 р.): в 2 ч. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Ч. II. С. 16–21.
25. Навроцька М. М. Формування у педагогів позитивної мотивації щодо розвитку професійного іміджу. *Фундаментальные и прикладные исследования: современные научно-практические решения и подходы*: мат. II-й Межд. науч.-практ. конф. (Баку–Ужгород – Дрогобыч, 10 марта 2017 г.). Баку–Ужгород – Дрогобыч: Посвит, 2017. С. 292–295.
26. Навроцька М. М. Використання ідей Я. А. Коменського у процесі розвитку іміджу сучасного педагога. *Ян Амос Коменський – ноосферний світоч нової педагогіки пансофії (всезагальної мудрості)* на честь 425-річчя від дня народження: мат. круглого

столу з міжнарод. учас. (Херсон, 28 березня 2017 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. С. 27–29.

27. Навроцька М. М. Професійне здоров'я педагога як умова позитивного іміджу. *Інноваційні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід, реалії, перспективи*: мат. Всеукр. освітн. форуму (Херсон, 26 квітня 2017 р.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. С. 169–172.

28. Навроцька М. М. Методи розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами*: мат. III Всеукр. наук.-метод. конф. (Херсон, 5 грудня 2017 р.): в 3 ч. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Ч. II. С. 194–199.

29. Слюсаренко Н. В., Навроцька М. М. Проблемы развития имиджа педагога. *Современные проблемы гуманитарных и социальных наук*: мат. Междун. научно-практ. конф. (Астана, 13 декабря 2017 г.). Астана: Евразийский гуманитарный институт, 2017. С. 25–28.

30. Навроцька М. М. Науково-практичний семінар як засіб розвитку професійного іміджу сучасного педагога у післядипломній освіті. *Професійна підготовка фахівця в контексті потреб сучасного ринку праці*: мат. III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Вінниця, 27 лютого 2018 р.). Вінниця: Вінницький національний аграрний університет, 2018. С. 38–40.

31. Навроцька М. М. Роль самоосвіти у розвитку професійного іміджу педагога. *Підготовка управлінських кадрів в контексті нового Закону України «Про освіту» (2017 р.)*: мат. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Херсон, 22-23 березня 2018 р.). Херсон: Херсонський державний університет, 2018. С. 138–141.

32. Навроцька М. М. Потенціал тренінгу щодо розвитку професійного іміджу педагога. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті*: мат. III-ї Міжн. наук.-практ. конф. (Ченстохово – Ужгород – Дрогобич, 29-30 березня 2018 р.). Ченстохово – Ужгород – Дрогобич, 2018. С. 299–301.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

33. Навроцька М. М. Розвиток професійного іміджу педагога: програма спецкурсу. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. 18 с.

34. Навроцька М. М. Розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті: методичні рекомендації. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. 64 с.

35. Навроцька М. М. Професійний імідж педагога-вихователя. *Національно-патріотичне виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах*: колективна монографія. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. С. 225–247.

Відомості про апробацію основних положень, висновків й результатів дисертаційного дослідження

Положення, висновки й результати дисертаційного дослідження обговорювалися на науково-методичних семінарах й конференціях кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Основні наукові результати дисертаційного дослідження оприлюднено на конференціях різного рівня, зокрема на:

Міжнародних науково-практичних конференціях

1. «Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика» (Херсон, 2014), форма участі – публікація тез: «Самоімідж як умова розвитку особистості педагога».

2. «Педагогічні основи становлення суб'єктності в освітньому просторі: проблема, пошук, рішення» (Біробіджан, Росія, 2014), форма участі – публікація тез: «Теоретические аспекты имиджа педагога».
3. «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості» (Херсон, 2015), форма участі – публікація тез: «Потреби педагога щодо визнання та самоствердження в контексті ідей В.О. Сухомлинського».
4. «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку, Азербайджан, 2017), форма участі – усна доповідь: «Формування у педагогів позитивної мотивації щодо розвитку професійного іміджу».
5. «Ян Амос Коменський – ноосферний світоч нової педагогіки пансофії (всезагальної мудрості)» (Херсон, 2017), форма участі – публікація тез: «Використання ідей Я. А. Коменського у процесі розвитку іміджу сучасного педагога».
6. «Етнодизайн: пошуки українського національного стилю» (Полтава, 2017), форма участі – усна доповідь: «Використання народних традицій для розвитку іміджу сучасного педагога».
7. «Сучасні проблеми гуманітарних і соціальних наук» (Астана, Казахстан, 2017), форма участі – усна доповідь: «Проблемы развития имиджа педагога».
8. «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2017), форма участі – усна доповідь: «Розвиток професійно-педагогічного іміджу сучасного педагога».
9. «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Ченстохово, Ужгород, Дрогобич, 2018), форма участі – публікація тез: «Потенціал тренінгу щодо розвитку професійного іміджу педагога».
10. «Актуальні проблеми сучасної психодидактики: філософські, психологічні та педагогічні аспекти» (Умань, 2018), форма участі – усна доповідь: «Розвиток іміджу вчителя в системі післядипломної освіти України».

Всеукраїнських науково-практичних конференціях

11. «Державно-громадське управління сучасним закладом освіти» (Херсон, 2012), форма участі – публікація тез: «Тенденції розвитку іміджу загальноосвітнього навчального закладу».
12. «Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: управління інноваційними змінами» (Херсон, 2013), форма участі – публікація тез: «Розвиток іміджевої культури керівника навчального закладу».
13. «Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: розвиток творчого потенціалу дитини та педагога» (Херсон, 2014), форма участі – публікація тез: «Розвиток позитивного іміджу педагога».
14. «Випереджаюча освіта для сталого розвитку у системі інноваційної освітньої діяльності» (Дніпропетровськ, 2015), форма участі – публікація тез: ««Я-концепція» як невід'ємна частина іміджу педагога».
15. «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти і управління навчальними закладами» (Херсон, 2015), форма участі – публікація тез: «Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти».
16. «Інноваційні підходи до створення здоров'язберезувального освітнього середовища: досвід, реалії, перспективи» (Херсон, 2017), форма участі – публікація тез: «Професійне здоров'я педагога як умова позитивного іміджу».
17. «Підготовка управлінських кадрів в контексті нового Закону України «Про освіту»» (Херсон, 2017), форма участі – публікація тез: «Роль самоосвіти у розвитку професійного іміджу педагога».

18. «Підготовка вчителя нової української школи: проблеми та шляхи їх вирішення» (Хмельницький, 2017), форма участі – усна доповідь: «Педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога».

19. «Розвиток життєвої компетентності особистості в умовах освітніх трансформацій: виховний, психологічний, інклюзивний вимір» (Херсон, 2018), форма участі – усна доповідь: «Роль самоосвіти у розвитку професійного іміджу педагога».

20. «Професійна підготовка фахівця в контексті потреб сучасного розвитку праці» (Вінниця, 2018), форма участі – усна доповідь: «Науково-практичний семінар як засіб розвитку професійного іміджу сучасного педагога у післядипломній освіті».

21. «Стратегії інноваційного розвитку природничих дисциплін: досвід, проблеми та перспективи» (Кропивницький, 2018), форма участі – усна доповідь: «Розвиток іміджу вчителя дисциплін природничого циклу в післядипломній освіті».

Регіональних науково-практичній конференції

22. «Виховання щасливої особистості у вимірі соціокультурних викликів» (Херсон, 2014), форма участі – публікація тез: «Роль невербальних засобів спілкування для формування іміджу педагога».

23. «Педагогіка К. Д. Ушинського історія та сьогодення» (Херсон, 2014), форма участі – усна доповідь: «Використання педагогічних ідей К.Д. Ушинського при формуванні іміджу сучасного педагога».

24. «Г. Костюк – видатний психолог сучасності: ідеї, пошуки, перспективи» (Херсон, 2014), форма участі – публікація тез: «Використання ідей Г. С. Костюка у процесі розвитку іміджу педагога».

Додаток Н
Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Додаток Н.1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 КОМУНАЛЬНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХЕРСОНСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
 ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

вул. Покришева, 41, м. Херсон, 73034, тел. (0552) 37-02-00, 41-08-10, 41-08-11, факс 37-05-92
 Web: <http://www.academy.ks.ua> E-mail: info@academy.ks.ua

18.06.18 № 01-23/347

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про апробацію і впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Марії Михайлівни Навроцької
 з теми: «Розвиток професійного іміджу педагога в системі
 післядипломної педагогічної освіти»
 (спеціальність: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти)

Довідка видана Марії Михайлівні Навроцькій про те, що результати її дисертаційного дослідження з теми: «Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти» були апробовані і впроваджені в освітній процес КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» протягом 2015-2018 рр.

Науково-педагогічні працівники академії мали можливість ознайомитися з матеріалами дисертаційного дослідження М. М. Навроцької та використовувати їх під час підготовки до лекцій, практичних занять, анкетування, тестування вчителів і керівників закладів освіти різних категорій та різного фаху.

Розроблена автором програма спецкурсу «Розвиток професійного іміджу педагога» сприяла активізації розвитку професійного іміджу педагогів, а методичні рекомендації «Імідж сучасного педагога» і «Розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті», де схарактеризовано теоретичні основи іміджу педагога, складові іміджу та шляхи його розвитку, успішно використовувалась при проведенні науково-педагогічних семінарів, майстер-класів, тренінгів тощо.

У ході проведення цієї роботи були зроблені висновки про актуальність дисертаційного дослідження, його наукове та практичне значення та можливість використання отриманих результатів в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Довідку про апробацію і впровадження результатів дослідження Марії Михайлівні Навроцької з теми: «Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти» схвалено на засіданні кафедри педагогіки й менеджменту освіти КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (протокол № 7 від 13 червня 2018 р.).

Завідувач кафедри педагогіки
 й менеджменту освіти
 доктор педагогічних наук, професор

В.В. Кузьменко

Перший проректор, проректор з наукової роботи,
 доктор педагогічних наук, доцент

І.Я. Жорова

Додаток Н.2

УКРАЇНА
 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
 ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
 КОМУНАЛЬНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
 «ВІННИЦЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
 вул. Грушевського, 13, м. Вінниця, 21050 тел. 55-65-60,
 E-mail: bil@mail.vinnica.ua

22.06.2018 № 01/21-508

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Навроцької Марії Михайлівни

на тему: «Розвиток професійного іміджу педагога в системі
 післядипломної педагогічної освіти»,

поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
 за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Результати дисертаційного дослідження аспірантки кафедри педагогіки та методики професійної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Навроцької Марії Михайлівни було реалізовано в умовах освітнього процесу КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти».

Під час підготовки до лекцій, на семінарських заняттях, при написанні випускних робіт та рефератів використовувалися методичні рекомендації Навроцької М. М. «Розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті», «Імідж сучасного педагога» та її наукові статті.

Визначені автором педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті були враховані під час організації роботи викладачів інституту зі слухачами курсів підвищення кваліфікації. Це дозволило отримати позитивні зрушення в розвитку у педагогів професійного іміджу.

За результатами проведеної роботи зроблено висновок про те, що дисертація Навроцької М. М. має наукову новизну і практичне значення, а тому отримані результати можуть успішно використовуватися в системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати впровадження дисертаційного дослідження Навроцької Марії Михайлівни обговорювалися та схвалені на засіданні кафедри управління та адміністрування (протокол №7 від 21 червня 2018 року).

Довідка видана для подання за місцем захисту дисертації.

Ректор

С.І.Дровозюк

Додаток Н.3

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ РІВНЕНСЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

вул. В.Чорновола, 74, м. Рівне, 33028; тел.64-96-60, 64-96-61; факс 63-64-73

E-mail: roippo.rv@ukr.net, код ЄДРПОУ 02139765

11.06.2018 № 01-16/630/1

На _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Навроцької Марії Михайлівни

«Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Даною довідкою засвідчується факт упровадження матеріалів дисертаційної роботи Навроцької М.М. «Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти» в освітній процес Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, яке відбувалося протягом 2015-2018 років і засвідчило актуальність дослідження та науково-методичну доцільність.

Основою для впровадження матеріалів дослідження в освітній процес слугували розроблені дисертанткою методичні рекомендації з розвитку професійного іміджу педагога та написані нею наукові статті. Практичне застосування авторської методики розвитку професійного іміджу мало позитивні результати, тобто сприяло розвитку педагогів зовнішнього та внутрішнього образів, а також комунікативної складової.

Науковість змісту упровадження результатів дисертаційної роботи Навроцької М.М. дозволяють рекомендувати їх до використання у закладах післядипломної освіти та вищих педагогічних закладах України з метою підвищення рівня професійного іміджу педагога.

Довідку про впровадження результатів дисертаційного дослідження Навроцької М.М. «Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти» обговорено та затверджено на засіданні кафедри філософії, економіки та менеджменту освіти від 08 червня 2018 року (протокол № 4).

Ректор

А.Л. Черній

Гавлітіна Т.М., 64-96-61

Додаток Н.4

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
 вул. Винниченка, 31, м. Луцьк, 43025 тел.(0332) 24-22-35, факс (0332) 72-16-41
 E-mail infovippolutsk@gmail.com ЄДРПОУ 02139699

21.06.2018 № 505/02-13

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації

Навроцької Марії Михайлівни

«Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти»

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
 за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Довідка видана Навроцькій М. М. про те, що матеріали та результати її дисертаційного дослідження впроваджувалися у навчальну та науково-педагогічну роботу Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти впродовж 2015-2018 років.

У своєму дослідженні авторка висвітлила широку палітру різних педагогічних ідей, фактів, теорій, підходів до проблеми розвитку професійного іміджу педагога, зокрема в умовах післядипломної освіти. Здійснено аналіз наукових підходів до розроблення критеріїв та показників сформованості іміджу. За допомогою тестів, опитувальників, інтерв'ювання, аналізу уявлень педагогів про свій професійний імідж зроблено висновок про важливість і шляхи створення зовнішнього вигляду, внутрішнього образу та комунікативних здібностей учителів різного фаху.

Актуальність теми, науковість результатів та практична спрямованість дисертаційної роботи Навроцької М. М. дозволяють рекомендувати матеріали дослідження до використання у закладах післядипломної освіти та закладах вищої педагогічної освіти України з метою підвищення рівня професійного іміджу педагогів.

Довідку про впровадження обговорено та затверджено на засіданні кафедри педагогіки і психології (протокол № 6 від 14 червня 2018 р.).

Ректор

П. Олешко

Додаток Н.5

**ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМ. М.В. ОСТРОГРАДСЬКОГО**

вул. Соборності, 64-ж, м. Полтава, 36014, тел./факс (+38 0532) 56-38-52,
E-mail: root@pei.poltava.ua, Web: http://poippo.pl.ua, Код ЄДРПОУ 22518134

25.06.2018 № 140

На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про апробацію та впровадження результатів
дисертаційного дослідження НАВРОЦЬКОЇ МАРІЇ МИХАЙЛІВНИ
«Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної
педагогічної освіти», представлено на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Результати дисертаційного дослідження Марії Михайлівни Навроцької використовувалися в освітньому процесі Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського в 2015–2018 роках. Зокрема, під час курсової підготовки вчителів було апробовано розроблені автором методичні рекомендації «Розвиток професійного іміджу педагога у післядипломній освіті» та «Імідж сучасного педагога».

Результати дослідження стали у нагоді на курсах підвищення кваліфікації вчителів різних навчальних дисциплін, а також під час підвищення кваліфікації керівників шкіл, керівників гуртків та ін., що сприяло зростанню фахової грамотності педагогів, дозволило оптимізувати освітній процес та зробити його ефективнішим.

Апробація результатів дослідження засвідчила їх науково-теоретичну і практичну цінність, доцільність використання у процесі професійної підготовки та підвищення кваліфікації вчителів.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що дисертаційне дослідження М.М. Навроцької можна рекомендувати до подальшого впровадження в освітній процес закладів вищої освіти України з метою підвищення якості професійної підготовки, підвищення кваліфікації, а також розвитку професійного іміджу педагогів.

Довідку обговорено та схвалено на засіданні кафедри педагогічної майстерності Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського (протокол № 7 від 23 червня 2018 р.).

Ректор

В.В.Зелюк